



ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Η δημόσια πολιτική και λόγος την εποχή των μνημονίων.

Το παράδειγμα της δίωξης των οροθετικών γυναικών»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαριάννα Ψύλλα



Αγγελική Αλιπράντη

1113M032

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	2
Κεφάλαιο 1: Ιστορικο-πολιτική προσέγγιση	
1.1 Η οικονομική κρίση και τα μνημόνια.....	8
1.2 Βιοπολιτική.....	17
1.3 Σεξουαλικότητα, φύλο, έθνος και τάξη.....	21
Κεφάλαιο 2: Η περιστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	
2.1 Τα δικαιώματα του ανθρώπου.....	33
2.2 Υγειονομική διάταξη, ανθρώπινα δικαιώματα και έκθεση του ΚΕΕΛΠΝΟ.....	39
Κεφάλαιο 3: Δημόσια πολιτική και λόγος	
3.1 Το φαινόμενο σαν δημόσιο πρόβλημα.....	44
3.2 Λόγος και γλώσσα.....	69
Συμπεράσματα.....	80
Βιβλιογραφία.....	88

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη διπλωματική εργασία για το ΠΜΣ της Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, με τίτλο «Δημόσια πολιτική και λόγος την εποχή των μνημονίων. Το παράδειγμα της δίωξης των οροθετικών γυναικών», επιθυμείται να εξεταστεί ο χαρακτήρας της διακυβέρνησης και της εξουσίας που λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων, εστιάζοντας την ανάλυσή μας στη δημόσια πολιτική που υλοποιήθηκε το Μάιο του 2012 από το υπουργείο Υγείας για τον περιορισμό των λοιμωδών νοσημάτων, που είχε ως αποτέλεσμα τη δίωξη οροθετικών γυναικών, την υποχρεωτική εξέτασή τους, τη σύλληψη και προφυλάκισή τους.

Το Μάιο του 2010 η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ με πρωθυπουργό τον Γιώργο Παπανδρέου συνάπτει μνημόνιο δημοσιονομικής πολιτικής με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή λόγω των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα, με διόγκωση του χρέους της και την αδυναμία δανεισμού από τις αγορές. Η κατάσταση αυτή της ελληνικής οικονομίας χαρακτηρίζεται από τους πολιτικούς και οικονομικούς ιθύνοντες, όπως και από μεγάλη μερίδα των ΜΜΕ, σαν μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Βάσει του επιχειρήματος της έκτακτης ανάγκης, ο κυρίαρχος πολιτικός λόγος κατασκευάζει την εικόνα της απαραίτητης συμμόρφωσης της ελληνικής κοινωνίας με τα πολιτικά και οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης, έτσι όπως περιγράφονται από το μνημόνιο οικονομικής σταθερότητας -αλλά και όχι μόνο-, ακόμα και αν αυτά αντίκεινται στα συμφέροντα των πολιτών, στο Δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό το πολιτικό επιχείρημα και λόγος συνεχίζονται και το 2012, όπου το Φεβρουάριο η κυβέρνηση συνεργασίας του ΠΑΣΟΚ, Νέας Δημοκρατίας και ΛΑΟΣ, υπό το μη εκλεγμένο πρωθυπουργό Λουκά Παπαδήμο, συνάπτει εκ νέου μνημόνιο δημοσιονομικής πολιτικής. Δανειζόμενοι την προσέγγιση του Giorgio Agamben για τη διακυβέρνηση σε κατάσταση εξαίρεσης, βλέπουμε ότι αυτή η εξαγγελία της έκτακτης ανάγκης δεν συνεπάγεται την εισαγωγή ενός ειδικού δικαίου, αλλά την αναστολή του υπάρχοντος, υπό το επιχείρημα του «εθνικού συμφέροντος» από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο, υιοθετώντας η κυβέρνηση συνεχώς έκτακτα μέτρα. Η εργασία επιχειρεί να αναλύσει την τεχνική της διακυβέρνησης εκείνη την περίοδο, εξετάζοντας, πέραν από τον τρόπο παραγωγής και τον χαρακτήρα των έκτακτων μέτρων, τον πολιτικό-κοινωνικό ρόλο που λαμβάνουν οι πολίτες μέσα σε αυτό το πλαίσιο, της σχέσης τους με την εξουσία και τελικά τα χαρακτηριστικά αυτής.

Το παράδειγμα της δημόσιας πολιτικής που επιλέγεται να εξεταστεί από την εργασία δεν αφορά ένα οικονομικό μέτρο, αλλά ένα μέτρο για τη δημόσια υγεία. Αυτή η επιλογή οφείλεται στο ότι παρατηρείται πως ενώ το επιχείρημα της έκτακτης ανάγκης χρησιμοποιείται αρχικά από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο για την οικονομία και τις δημόσιες πολιτικές που αφορούν αυτή, γίνεται μια διάχυση αυτής της

προσέγγισης στις δημόσιες πολιτικές εν γένει που εφαρμόζονται από την κυβέρνηση, και το καθεστώς της έκτακτης ανάγκης κυριαρχεί στον πολιτικό λόγο και πράξη ως μια νέα τεχνική διακυβέρνησης. Συνοψίζοντας, λοιπόν, το συλλογισμό μας, υπόθεση της εργασίας είναι ότι η διακυβέρνηση της χώρας και η εξουσία κατά την περίοδο των μνημονίων, ορμώμενη από τη συμβολική εισαγωγή σε ένα καθεστώς έκτακτης ανάγκης στον οικονομικό τομέα, μετέρχεται σε ένα εν γένει αυταρχικό καθεστώς, με καταπάτηση και περιστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενδυνάμωση της ισχύς της εξουσίας και οδηγώντας τελικά το πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικό σύστημα της χώρας σε μια κρίση δημοκρατίας.

Δανειζόμενοι τη βιοπολιτική προσέγγιση, για την εξέταση της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, όπως αναπτύχθηκε στην κριτική του Michael Foucault για αυτό το σύστημα, θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε το γιατί και πώς συμβαίνει αυτή η αναγωγή του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης από τον οικονομικό τομέα στην ευρύτερη δημόσια πολιτική της χώρας. Στις νεωτερικές κοινωνίες η νεοφιλελεύθερη (βιο)εξουσία, σύμφωνα με την προσέγγιση του γάλλου στοχαστή, παρότι εμφανίζεται να επιθυμεί τη λιγότερη δυνατή παρέμβασή της, επιχειρεί μια γενικευμένη ρύθμιση και διαχείριση του ανθρώπινου πληθυσμού, της ζωής και του θανάτου του, με στόχο τη συνεχή βελτιστοποίηση του καπιταλισμού, τη διατήρηση και διάνθιση της ελεύθερης αγοράς. Αυτή η ρύθμιση δεν συντελείται βάσει καταναγκασμού, τιμωρίας και βίας (χωρίς βέβαια να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και αυτές οι πρακτικές), αλλά περισσότερο μέσω του λόγου και του συστήματος της γνώσης που παράγουν συγκεκριμένες κοινωνικές νόρμες, στερεότυπα, συμπεριφορές κοκ. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τη προσέγγιση της βιοπολιτικής για τη νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση, η οικονομία φαίνεται ότι ήδη επηρέαζε τη διαμόρφωση και των υπόλοιπων τομέων της πολιτικής ζωής. Σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης φαίνεται, άρα, να «απαιτείται» μια ιδιαίτερη ρύθμιση, προκειμένου να επιβιώσει το καπιταλιστικό σύστημα ως έχει. Γεγονός που επιχειρείται να επιτελεσθεί μέσω του καθεστώτος της έκτακτης ανάγκης, με την αύξηση πια και της ισχύος της εξουσίας, των κατασταλτικών και καταναγκαστικών της μέτρων, όπως και της όξυνσης του ιεραρχικού πολιτικού της λόγου στην κατασκευή του ρόλου της κυβερνητικής αρχής και των πολιτών. Η ισχυροποίηση και αυταρχοποίηση, δηλαδή, της εξουσίας κατά την περίοδο των μνημονίων, δεν έρχεται σαν κεραυνός εν αιθρία, αλλά η διακυβέρνηση έκτακτης ανάγκης αποτελεί ένα σημείο πύκνωσης και έντασης προϋπαρχόντων τεχνικών, πολιτικο-ιδεολογικών βάσεων, πρακτικών, αντιλήψεων, συμπεριφορών, στερεοτύπων, θεσμικών και συμβολικών στοιχείων κτλ της βιοπολιτικής διακυβέρνησης δυτικών πολυαρχιών (εννοώντας το σύστημα της κοινοβουλευτικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας στα νεοφιλελεύθερα δυτικά κράτη).

Ένας ακόμα λόγος που επιλέχθηκε να εξεταστεί, άλλωστε, το συγκεκριμένο παράδειγμα της δίωξης των οροθετικών γυναικών -ανάμεσα και σε άλλα μη οικονομικά, έκτακτα μέτρα εκείνης της περιόδου που θα μπορούσαν να αναδείξουν το ζήτημα της διάχυσης του καθεστώτος της έκτακτης ανάγκης στην πολιτική και

κοινωνική ζωή- είναι πως φέρει πολλά χαρακτηριστικά στοιχεία των κοινωνικών νορμών και στερεοτύπων που παράγει η βιοπολιτική νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση, όπως είναι η νοσηματοδότηση της σεξουαλικότητας, του φύλου, του έθνους και της τάξης. Εξετάζοντας την κοινωνική διαμόρφωση αυτών των εννοιών από την κυρίαρχη αντίληψη, βλέπουμε πώς μπορούν να λειτουργήσουν διασπαστικά για την ανθρώπινη κοινωνία, καλλιεργώντας τον κοινωνικό ανταγωνισμό και ανισότητα, θέτοντας τελικά υπό αμφισβήτηση και δυσλειτουργία τη δημοκρατικότητα των νεοφιλελεύθερων δυτικών συστημάτων. Ο πολιτικός όρος της δημοκρατίας αν και στη σύγχρονη εποχή ταυτίζεται συχνά με το κοινοβουλευτικό σύστημα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, στην εργασία επιλέγεται να ειπωθεί υπό την ετυμολογική σκοπιά της λέξης, δηλαδή της εξουσίας του λαού, και ως ένα πολιτικό ιδεώδες και σύστημα που παραμένει προς αναζήτηση και επίτευξη, όπου ο κάθε άνθρωπος τίθεται ως κύριος και κύρια του εαυτού του και διαθέτει τη δυνατότητα προσδιορισμού, απόφασης και διαμόρφωσης τόσο της ζωής του όσο και της ίδιας της υπόστασής του. Ο συμβολικός διαχωρισμός των ανθρώπων σε άνισα, ταξικά, έμφυλα, εθνικά κτλ δίπολα οδηγεί εξαρχής στη διαμόρφωση μιας αντι-δημοκρατικής αντίληψης για την ταυτότητα του ανθρώπου (του ποιος μπορεί να θεωρηθεί ως κύριος-α της ζωής του, ικανός-ή για την ενεργό συμμετοχή στην πολιτική, υπό την έννοια της διαμόρφωσης της κοινωνίας) και για την εξουσία σαν ιεραρχία και κυριαρχία επί του Άλλου.

Γι' αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητη και η σύντομη συμμετοχή της εργασίας στη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, εξετάζοντάς τα όχι μόνο ως σημαντικούς παράγοντες για τη λειτουργία του συστήματος των δυτικών πολυαρχιών, δηλαδή ειπωμένα μέσα από μια εργαλειακή προσέγγιση, αλλά ως σύστοιχα της ίδιας της ταυτότητας του ανθρώπου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν γίνονται αντιληπτά από την εργασία σαν παράγωγα μιας απαράβατης φύσης του ανθρώπου, αλλά ως κοινωνικά, πολιτικά και νομικά παράγωγα της διεργασίας του ανθρώπου που τίθενται ως αυτοσκοπός για την ευτυχία, ελευθερία, αυτοπραγμάτωση και τελικά ζωή αυτού. Ένας αυτοσκοπός που ξεφεύγει της νομικής διαδικασίας και του νομικού καθορισμού τους και μένει άρρηκτα συνδεδεμένος με τη φιλοσοφικο-πολιτική αναζήτηση του ανθρώπου για το ποια ταυτότητα αποδίδει στον ίδιο και την κοινωνία, αποτελώντας τη βάση για το πώς είναι το δέον να διαμορφωθεί αυτή και οι σχέσεις εντός της.

Η ανάλυση, λοιπόν, του χαρακτήρα της εξουσίας, εφόσον αυτή νοείται από την εργασία ως κοινωνική σχέση, της διακυβέρνησης την εποχή των μνημονίων και πιο συγκεκριμένα της δημόσιας πολιτικής και λόγου της δίωξης των οροθετικών γυναικών, γίνεται αρχικά εξετάζοντας την υγειονομική διάταξη βάσει της οποίας διεξήχθη η δίωξη, όπως και την ίδια την εφαρμογή της δίωξης, σε σύγκριση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτά ορίζονται από την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του 1948, και με τα δικαιώματα του ασθενούς, όπως ορίζονται από την Διακήρυξη του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, προκειμένου να αναδειχθεί το κατά πόσο συνάδει με την τήρηση του Δικαίου και αν αντιλαμβάνεται

τον άνθρωπο έστω έτσι όπως έχει τεθεί από τη νομική διεργασία των δυτικών πολυαρχιών. Καθώς στην υγειονομική διάταξη για τα λοιμώδη νοσήματα καθορίζονται και στοχοποιούνται συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες για κάποια νοσήματα, όπως η νόσος του AIDS, κρίνεται απαραίτητο η εργασία να εξετάσει τη διάταξη και σε σύγκριση με τα ιατρικά στοιχεία της ετήσιας έκθεσης του ΚΕΕΛΠΝΟ (2011), τα οποία μάλιστα τίθενται ως δικαιολόγηση της παραγωγής αυτής της διάταξης, αλλά και της δίωξης, από το υπουργείο Υγείας.

Εφόσον δούμε πως δεν υπάρχει αντιστοιχία των στοιχείων της έκθεσης με τους ορισμούς της διάταξης, οδηγούμαστε στην ανάγκη ανάλυσης του καθορισμού τελικά των δημόσιων προβλημάτων και πολιτικών. Ένα δημόσιο πρόβλημα δεν αποτελεί ένα αντικειμενικό γεγονός, αλλά το νόημα και η ταυτότητα ενός φαινομένου σαν πρόβλημα καθορίζεται βάσει πολιτικής ιδεολογίας, αντίληψης, κοσμοθεωρίας, συμφερόντων κτλ του εκάστοτε δρώντα, όπως και τα αίτια γένεσής του, οι προτεινόμενες λύσεις για αυτό κοκ. Αναγιγνώσκοντας τη νοηματοδότηση του φαινομένου του AIDS και της δημόσιας πολιτικής της δίωξης, των ρόλων και των ταυτοτήτων που αποδίδονται στην κυβέρνηση, στις οροθετικές γυναίκες, στην κοινωνία κτλ από το κυβερνητικό λόγο, το λόγο της αντιπολίτευσης και των ΜΜΕ, γίνεται δυνατή η περαιτέρω εξέταση του χαρακτήρα της εξουσίας και της διακυβέρνησης εκείνη την περίοδο και του ιδεολογικού προσανατολισμού της.

Όπως προαναφέρθηκε, στην εργασία όταν γίνεται λόγος περί εξουσίας, αυτή δεν ταυτίζεται μόνο με την εκτελεστική εξουσία της κυβέρνησης, όπως και η διακυβέρνηση με το έργο αυτής αποκλειστικά, αλλά γίνονται κατανοητές ως δομές σχέσεων μέσα στην κοινωνία, πράξεων, λόγου και αντίληψης που καθορίζουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων. Γι' αυτό το λόγο εξετάζονται από την εργασία, πέραν του καθορισμού του δημόσιου προβλήματος του AIDS από το υπουργείο Υγείας, και ο ρόλος που είχαν σε αυτό τον καθορισμό και οι υπόλοιποι κοινωνικοί δρώντες, τόσο πρακτικά όσο και θεσμικά. Δηλαδή, ποιος ρόλος τους επιφυλάσσεται από το σύστημα, προκειμένου να ελεγχθεί μέσω της συμμετοχής στην κατασκευή του δημόσιου προβλήματος και της πολιτικής, ή αντίστροφα του συγκεντρωτισμού του συστήματος όσον αφορά τη διαμόρφωση και τη λήψη των αποφάσεων (πχ μόνο από πρόσωπα της εκτελεστικής εξουσίας), η δημοκρατικότητα του συστήματος.

Η ανάλυση της δημόσιας πολιτικής, όπως αναφέρθηκε πριν, θα γίνει και μέσω της εξέτασης συγκεκριμένα του λόγου των δρώντων, καθώς αποτελεί βασικό στοιχείο νομιμοποίησης της εξουσίας και των πράξεών της στις δυτικές πολυαρχίες, σε συνδυασμό και με το θεσμικό-νομικό πλαίσιο. Ο λόγος, η συμβολική ικανότητα του ανθρώπου μέσω λεκτικών συστημάτων, η χρήση της γλώσσας, δεν αποτελεί απλά ένα καθρέφτη της πραγματικότητας, αλλά την κατασκευάζει κοινωνικά. Νοηματοδοτεί τις υλικές συνθήκες που βιώνουμε και για αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την πολιτική, καθώς είναι ο φορέας των αξιών, των πεποιθήσεων, των προτύπων κτλ που έχουμε διαμορφώσει για τον κόσμο. Όταν μιλάμε για κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας δεν εννοούμε μια συνειδητή, απαραίτητα, νοητική διαδικασία των ανθρώπων με σκοπό την παραγωγή μιας επιθυμητής εικόνας για την πραγματικότητα,

αλλά τον τρόπο προσέγγισης και γνώσης τους για αυτήν. Πρόκειται για ερμηνεία του κόσμου, και όχι για βίαιη παραποίηση του, όπως θα δούμε ότι συμβαίνει κατά τη διαδικασία της προπαγάνδας.

Η ανάλυση, λοιπόν, του λόγου του υπουργείου Υγείας για τη διερεύνηση της κατασκευής του φαινομένου του AIDS και της δημόσιας πολιτικής της δίωξης των οροθετικών γυναικών, θα υλοποιηθεί μέσω της εξέτασης των συνεντεύξεων που είχε δώσει ο υπουργός, Ανδρέας Λοβέρδος, κατά την περίοδο του Μαΐου, όπως αυτές βρίσκονται αναρτημένες στην επίσημη ιστοσελίδα του υπουργείου. Παράλληλα, για το ίδιο ζήτημα θα εξεταστεί και ο λόγος της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, μέσω δελτίων τύπου των κομμάτων, ή ερωτήσεων τους στη Βουλή, όπως και των κοινωνικών φορέων μέσω δελτίων τύπου, ώστε να διαπιστωθεί αν παρουσιάζεται και κάποια διαφορετική κατασκευή. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο λόγο των ΜΜΕ, εξετάζοντας σχετικά δημοσιεύματα των εφημερίδων της Καθημερινής και του Βήματος για το μήνα Μάιο. Η επιλογή αυτών των μέσων έγινε προκειμένου να καλυφθούν τυχόν διαφορετικές κατασκευές της δημόσιας πολιτικής και του φαινομένου, καθώς η Καθημερινή έχει μια κεντροδεξιά πολιτική προσέγγιση, ενώ Το Βήμα κεντροαριστερή, και επειδή διατηρούν ένα αρκετά καλό αρχείο, σε αντίθεση με τα τηλεοπτικά κανάλια, που ενώ φιλοξενούσαν διαρκώς το ζήτημα στις εκπομπές τους, δεν διαθέτουν πλήρες αρχείο που να διευκολύνει την εξέταση των δελτίων και των εκπομπών τους.

Ο ρόλος και ο λόγος των ΜΜΕ κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός στη διαμόρφωση της κυρίαρχης αντίληψης στις δυτικές πολυαρχίες, καθώς αποτελούν τους πυλωρούς της δημόσιας σφαίρας, με τη διαμεσολάβηση των μηνυμάτων ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία. Μια διαμεσολάβηση που δεν γίνεται υπό όρους αντικειμενικότητας και ουδετερότητας, όπως συχνά παρουσιάζεται, αλλά ανακατασκευής των «ειδήσεων» πάλι βάσει πολιτικής τοποθέτησης, αντίληψης, κοσμοθεωρίας, συμφέροντος κτλ. Κατά τη δημόσια πολιτική, μάλιστα, της δίωξης των οροθετικών γυναικών τα ΜΜΕ διαδραμάτισαν ενεργότατο ρόλο στη διαπόμπευση αυτών μέσω της δημοσιοποίησης των προσωπικών τους στοιχείων, αλλά και της κατασκευής τους σαν δημόσιο κίνδυνο για την κοινωνία. Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας από τα ΜΜΕ και τα μηνύματα που παράγουν, δεν λαμβάνονται, βέβαια, αυτούσια από τους πολίτες σαν να πρόκειται για παθητικούς δέκτες. Κάθε άνθρωπος διαθέτει και αυτός μια εδραιωμένη, ακόμα και ασυνείδητη, αντίληψη περί του κόσμου, της κοινωνίας, του ανθρώπου, της εξουσίας κτλ, και διαμέσω αυτού του πρίσματος επεξεργάζεται και επανακατασκευάζει το κάθε μήνυμα. Ο ρόλος των ΜΜΕ, όμως, παραμένει βασικός κατά τη διαμόρφωση της αντίληψής τους, αφού πολλές φορές μπορεί να αποτελέσει την κύρια γνωστική πηγή των πολιτών για ένα φαινόμενο, αλλά και εξαιτίας του κύρους που έχει κατασκευαστεί για αυτά σαν ειδήμονες επί παντός επί στητού, όπως και λόγω της δύναμης που έχει η δραματοποιημένη εικόνα ενός ζητήματος πάνω στον άνθρωπο και η συχνότητα προβολής ενός μηνύματος. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως η ανάλυση των παραδειγμάτων λόγου δεν θα προχωρήσει εις βάθος στην εργασία αυτή,

εξετάζοντας όλο το σώμα των κειμένων βάσει της γλωσσολογικής και σημειωτικής μεθόδου, που θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο για την εξέταση του corpus ανάλυσης, λόγω περιορισμένου χώρου της εργασίας, αλλά πρόκειται να εξεταστούν κάποια παραδείγματα της διάρθρωσης των επιχειρημάτων, χρησιμοποιώντας και στοιχεία από τις δύο προαναφερθείσες μεθόδους για τη χρήση της γλώσσας ή της εικόνας που μπορεί να συνοδεύουν το κείμενο, προσπαθώντας να αναδειχθεί το βασικό μοτίβο της κατασκευής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1.1 Η οικονομική κρίση και τα μνημόνια

Την 1η Απριλίου του 2012 ο υπουργός Υγείας, Ανδρέας Λοβέρδος, νομοθετεί την υγειονομική διάταξη «Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης των λοιμωδών νοσημάτων»¹. Βάσει των διατάξεών της, το υπουργείο Υγείας, με συνδρομή του υπουργείου Δημόσιας Τάξης, δύναται να υποχρεώσει ανθρώπους σε υγειονομικές εξετάσεις για τα νοσήματα: πανδημική γρίπη, SARS, ιογενείς αιμορραγικοί πυρετοί, χολέρα, διφθερίτιδα, ενεργός φυματίωση, πανώλη, ευλογιά, κίτρινος πυρετός, ενεργός φυματίωση, ελονοσία, πολιομυελίτιδα από φυσικό τύπο ιού (wildtype), ενεργός σύφιλη, ενεργός λέπρα, αφροδίσιο λεμφοκοκκίωμα, βουβωνικόκοκκίωμα, μαλακό έλκος, HIV, HBV, HCV. Συγκεκριμένα, από την υγειονομική διάταξη στοχοποιούνται οι κοινωνικές ομάδες των μεταναστών, αιτούντων άσυλο, εκδιδόμενων ατόμων, χρηστών ναρκωτικών ουσιών και άστεγων, σαν εν δυνάμει φορείς αυτών των ασθενειών που πρέπει να ελέγχονται υποχρεωτικά από τις δημόσιες αρχές.

Ο υπουργός Υγείας υλοποίησε τη δημόσια δράση που προβλεπόταν από την υγειονομική διάταξη στα τέλη του ίδιου μήνα, και λίγες μέρες πριν τις βουλευτικές εκλογές, προβαίνοντας σε δίωξη των εκδιδόμενων μεταναστριών, κατά τα λεγόμενά του, που ευθύνονταν, βάσει της δικής του εκτίμησης, για την έξαρση των κρουσμάτων του ιού HIV. Πρώτο θύμα αυτής της δημόσιας πολιτικής υπήρξε μια αλλοδαπή γυναίκα που εκδιδόταν χωρίς άδεια και που, μετά την υποχρεωτική εξέτασή της, προέκυψε πως ήταν φορέας του ιού HIV. Ύστερα από αυτήν την αφορμή, εξαπολύεται ένα πραγματικό κυνηγητό από το υπουργείο Υγείας, το ΚΕΕΛΠΝΟ και την αστυνομία στο κέντρο της Αθήνας, με αναγκαστικές εξετάσεις και συλλήψεις γυναικών, οι οποίες ταυτοποιούνται από τις αρχές μόνο βάσει εξωτερικής εμφάνισης και όχι κάποιου άλλου στοιχείου, σαν εκδιδόμενες. Σύμφωνα με τις καταγγελίες από διάφορους κοινωνικούς φορείς (ενώσεις δικηγόρων, οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ιατρούς του ΚΕΕΛΠΝΟ κτλ), αλλά και τις δηλώσεις του ίδιου του υπουργείου, σε διάστημα περίπου ενός μήνα υποχρεώθηκαν σε εξέταση εκατοντάδες γυναίκες (οι διώξεις συνεχίστηκαν μέχρι και τον Σεπτέμβρη, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό). Όσες άλλες γυναίκες βρέθηκαν θετικές στον ιό του HIV, πέραν της πρώτης, ήταν Ελληνίδες και δεν εκδίδονταν. Ήταν χρήστριες ενδοφλέβιων ναρκωτικών, από όπου μάλλον κόλλησαν τον ιό, γεγονός που όλες

¹ Υγειονομική διάταξη «Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης λοιμωδών νοσημάτων» Υπουργείου υγείας & κοινωνικής αλληλεγγύης, 1 Απριλίου 2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1127-ygeionomikh-diataksh-rythmiseis-poy-aforoy-n-ton-periorismo-ths-diadoshs-loimodwn-noshmatwn>.

υποστήριζαν ότι δεν γνώριζαν μέχρι την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων του rapid test από την αστυνομία².

Παρόλα αυτά, 27 οροθετικές γυναίκες που εξαναγκάστηκαν σε εξέταση, προφυλακίστηκαν με την κατηγορία της βαριάς σκοπούμενης βλάβης. Οι αρχές και ο εισαγγελέας, χωρίς αποδείξεις και μαρτυρίες ότι οι συγκεκριμένες γυναίκες εκδίδονταν χωρίς άδεια ή ότι γνώριζαν πως ήταν οροθετικές, αλλά και χωρίς να στοιχειοθετείται το ενδεχόμενο κίνητρο για την ενέργεια της σκοπούμενης βλάβης, τις κατηγόρησαν ότι γνώριζαν την κατάσταση της υγείας τους και ότι εκδίδονταν, εκθέτοντας επίτηδες στον ιό τους «πελάτες» τους. Ταυτόχρονα, αν και δεν προβλεπόταν από την υγειονομική διάταξη, δόθηκαν στη δημοσιότητα τα προσωπικά τους στοιχεία και οι φωτογραφίες τους, με επιχείρημα την αναγνώρισή τους από τους άνδρες που συνενυρέθηκαν μαζί τους χωρίς προφυλάξεις, ώστε να εξεταστούν και οι ίδιοι (οικιοθελώς και όχι αναγκαστικά, όπως συνέβη με τις γυναίκες, και χωρίς τον κίνδυνο να δοθούν στη δημοσιότητα τα στοιχεία τους). Κατά τα λεγόμενα του υπουργείου, εξετάσθηκαν οικιοθελώς περίπου 400 άνδρες, εκ των οποίων 5 βρέθηκαν θετικοί στον ιό. Παρόλα αυτά, γιατροί από οργανώσεις όσο και αν έψαξαν για τα στοιχεία αυτών, δεν βρήκαν ποτέ καταγραφή αυτών των περιστατικών, όπως και δεν υπήρξε καμία άλλη μαρτυρία επί αυτού³.

Τα προσωπικά δεδομένα των οροθετικών γυναικών αναμεταδίδονταν καθημερινά από τα ΜΜΕ, που μαζί με το δημόσιο λόγο του υπουργού Υγείας, τις κατασκεύαζαν σαν «υγειονομική βόμβα» και «δημόσιο κίνδυνο», που θέλει να προσβάλλει την «ελληνική οικογένεια». Για παράδειγμα, σε συνέντευξη του ο υπουργός Υγείας είχε δηλώσει: «Εγώ λέω ας πάρει χαμπάρι ο έλληνας πολίτης τι γίνεται, ας καταλάβουν όλοι να τελειώνουμε με την επαφή των ελλήνων με τις παράνομα εκδιδόμενες αλλοδαπές»⁴. Τίτλοι όπως: «Υγειονομική βόμβα οι μολυσμένες με AIDS πόρνες»⁵, ή «Λοβέρδος: Απασφαλισμένη υγειονομική βόμβα οι μολυσμένες με HIV ιερόδουλες»⁶, στις εφημερίδες, ακόμα και σε

² RUINS Οροθετικές γυναίκες – το χρονικό μιας διαπόμπευσης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ruins-documentary.com/>

³ Στο ίδιο

⁴ Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ NET RADIO και τους δημοσιογράφους Π. Τσιούτσια και Π. Σαράντη, 01/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1193-synenteyksh-ypourgoy-ygeias-kai-koinwnikhs-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-net-radio-kai-toys-dhmosiografoys-p-tsioytsia-kai-p-saranth

⁵ «Υγειονομική βόμβα» οι μολυσμένες με AIDS πόρνες, *Εφημερίδα Το Πρώτο Θέμα*, 1/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.protothema.gr/greece/article/194015/ygeionomikh-bomba-oi-molysmenes-me-aids-pornes/>

⁶ Λοβέρδος: Απασφαλισμένη υγειονομική βόμβα οι μολυσμένες με HIV ιερόδουλες, *Εφημερίδα Το Έθνος*, 1/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.ethnos.gr/koinonia/arthro/loberdos_apasfalismeni_ygeionomiki_bomba_oi_molysmenes_me_hiv_ierodoules-63651291/

αυτοπροσδιοριζόμενες ως κεντροαριστερές («Επιδημία του ιού HIV στο κέντρο της Αθήνας»⁷), όπως και στα δελτία ειδήσεων, σπέρνουν τον πανικό.

Μετά από πολύμηνη προφυλάκισή τους (περίπου 8 μήνες), οι 27 διαπομπευμένες οροθετικές γυναίκες αθωώθηκαν της κατηγορίας στο δικαστήριο (Ιανουάριος-Μάρτιος 2013)⁸. Η υγειονομική διάταξη καταργήθηκε σχεδόν ένα χρόνο μετά από τις δημόσιες διώξεις (30-4-13), αλλά επαναφέρθηκε από τον υπουργό Υγείας, Άδωνη Γεωργιάδη, λίγο αργότερα, τον Ιούλιο του 2013. Τελικά, καταργήθηκε από τον υπουργό Υγείας, Παναγιώτη Κουρουπλή, τον Απρίλιο του 2015. Μέχρι τότε, η κατασκευή του δημοσίου προβλήματος του HIV και της συγκεκριμένης δημόσιας πολιτικής, επανομηματοδοτήθηκε αρκετές φορές, κάτι που δεν άλλαξε, όμως, τον κοινωνικό στιγματισμό αυτών των γυναικών. Βάσει μαρτυριών των ίδιων⁹, η κοινωνική ζωή τους, όπως και των οικογενειών τους, έγινε δυσβάσταχτη. Ένα παράδειγμα αποτελεί η απόπειρα αυτοκτονίας του πατέρα μιας από τις διαπομπευμένες γυναίκες και η μετέπειτα αυτοκτονία της ίδιας.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση της υγειονομικής διάταξης για τα λοιμώδη νοσήματα σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και της δημόσιας πολιτικής δράσης και λόγου των δρώντων όσον αφορά το φαινόμενο της διώξης των οροθετικών γυναικών, είναι απαραίτητη η εξέταση των ιστορικο-πολιτικών παραγόντων στα πλαίσια των οποίων υλοποιείται αυτή, καθώς κρίνεται πως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή και εφαρμογή της, όπως και ότι εμπλουτίζουν την εργασία με ουσιώδη στοιχεία ως προς την ανάλυση του χαρακτήρα της εξουσίας και του τύπου της διακυβέρνησης που προβαίνει σε αυτήν τη δημόσια πολιτική. Υπό τον όρο διακυβέρνηση εννοούμε «γενικότερα τις πράξεις και τις οδηγίες, οι οποίες τείνουν να οργανώνουν, να καθοδηγούν τη ζωή στην κοινωνία, και οι συνέπειες των οποίων επιβάλλονται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας»¹⁰, και όχι την κυβερνητική αρχή μόνο.

Η δημόσια πολιτική του υπουργείου Υγείας για τον περιορισμό της μετάδοσης των λοιμωδών νοσημάτων, με υποχρεωτική εξέταση συγκεκριμένων ομάδων, λαμβάνει μέρος κατά την περίοδο που η χώρα βρίσκεται σε οικονομική κρίση. Τον Μάιο του 2010, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπέγραψε το πρώτο μνημόνιο δημοσιονομικής πολιτικής με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τον Φεβρουάριο του 2012, ακολούθησε η υπογραφή του δεύτερου μνημονίου από την κυβέρνηση συνεργασίας του ΠΑΣΟΚ, Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑΟΣ, υπό τον πρωθυπουργό Λουκά

⁷ Ε. Φυντανίδου, Επιδημία του ιού HIV στο κέντρο της Αθήνας, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 06/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=456283&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>.

⁸ Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης Διωκόμενων Οροθετικών Γυναικών: <https://diokomenesorothetikes.wordpress.com/>

⁹ RUINS Οροθετικές γυναίκες – το χρονικό μιας διαπόμπευσης

¹⁰ J. Lagroye, B. Francois, F. Sawicki, *Πολιτική Κοινωνιολογία*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2008, σελ. 42

Παπαδήμο¹¹. Από την πρώτη υπογραφή το 2010, καταβάλλεται προσπάθεια εγκαθίδρυσης της εικόνας ότι η χώρα βρίσκεται σε κατάσταση «εκτάκτου ανάγκης». Οι πολίτες καλούνται να δεχτούν μέτρα που συγκρούονται με τα οικονομικά τους συμφέροντα και τα δικαιώματά τους, προκειμένου να προφυλαχθεί ένα αόριστο «εθνικό συμφέρον», που βάλλεται εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Με στόχο την ανάκαμψη της οικονομίας της αγοράς και του τραπεζικού συστήματος, λαμβάνονται μέτρα περικοπής συντάξεων, μισθών, κοινωνικών παροχών του κράτους, απολύονται ή τίθενται σε διαθεσιμότητα δημόσιοι υπάλληλοι, βαραίνει η φορολογία των πολιτών κ.α.

Αυτή η κατάσταση εξαίρεσης δεν αποτελεί μια περίπτωση ειδικού δικαίου, αλλά ουσιαστικά είναι η αναστολή του μέχρι τότε δικαιικού συστήματος. Καταστρατήγηση του ελληνικού Συντάγματος, παραδείγματος χάριν, αποτελεί η ίδια η σύναψη του μνημονίου «με εκχώρηση της αρμοδιότητας χάραξης και εφαρμογής της οικονομικής, δημοσιονομικής και κοινωνικής πολιτικής της χώρας στην τρόικα»¹², που συνίσταται σε συρρίκνωση, δηλαδή, μέρους της λαϊκής κυριαρχίας, τη στιγμή, μάλιστα, που αυτό το ενδεχόμενο δεν είχε τεθεί υπό την κρίση των πολιτών την προεκλογική περίοδο¹³. Επίσης, παρατηρείται η αναστολή του εργατικού δικαίου¹⁴, η μη συμμόρφωση με την αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5), με επιβάρυνση των ασθενών οικονομικών ομάδων¹⁵ κ.α. Ενώ αρχικά εμφανίζεται υπό τη μορφή έκτακτων μέτρων, στο τέλος καθίσταται ως νέα επικρατούσα τεχνική διακυβέρνησης. «Σύμφωνα με μια τάση που παρατηρείται σε όλες τις δυτικές δημοκρατίες, η κήρυξη της κατάστασης εξαίρεσης έχει αρχίσει προοδευτικά να υποκαθίσταται από μια άνευ προηγουμένου γενίκευση του παραδείγματος της δημόσιας ασφάλειας ως κανονικής τεχνικής διακυβέρνησης»¹⁶. Στην κατάσταση «έκτακτης ανάγκης», λοιπόν, της Ελλάδας δεν ενεργοποιείται το άρθρο του 48¹⁷ του ελληνικού Συντάγματος, που προβλέπει την αναστολή βασικών δικαιωμάτων (κατάσταση πολιορκίας), αλλά η οικονομική κρίση επιχειρείται να γίνει αποδεκτή σαν περίσταση που δικαιολογείται η περιστολή αυτών από την εξουσία και η λήψη μέτρων που θίγουν τα συμφέροντα της πλειοψηφίας, μέσω της κατασκευής από το δημόσιο λόγο των κομμάτων της κυβέρνησης, της πλειοψηφίας των μέσων μαζικής επικοινωνίας, οικονομικών δρώντων (μεγάλο ιδιωτικό κεφάλαιο) και ευρωπαίων ιθυνόντων. «Είναι βάσιμες οι κριτικές εκείνων των νομοθετών που υποδεικνύουν πως η ανάγκη, στον αντίποδα του να παρουσιάζεται ως αντικειμενικό

¹¹ Εκ νέου σύναψη μνημονίου λαμβάνει μέρος και το 2015 από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Στην εργασία, όμως, γίνεται αναφορά μόνο στα δύο πρώτα, καθώς εξετάζεται κυρίως η χρονική περίοδος που έλαβε μέρος η δημόσια πολιτική για τις οροθετικές.

¹² Κ. Χ. Χρυσόγονος, *Η καταστρατήγηση του Συντάγματος στην εποχή των μνημονίων*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2013, σελ. 37

¹³ Στο ίδιο, σελ. 39-40

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 41

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 43

¹⁶ G. Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ 31

¹⁷ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 48, σελ. 55, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/SYNTAGMA1_1.pdf

γεγονός, συνεπάγεται σαφώς μια υποκειμενική κρίση και ότι προφανώς επείγουσες και έκτακτες είναι μόνο οι καταστάσεις που κηρύσσονται ως τέτοιες»¹⁸.

Παρόλο, όμως, τον υποκειμενικό χαρακτήρα που φέρει κάθε ερμηνεία ενός φαινομένου, όπως και η λήψη πολιτικών μέτρων, στη δημόσια σφαίρα της χώρας προωθείται το δόγμα TINA (there is no alternative). «Προφανώς κανείς πολιτικός δεν θέλει τέτοια λύση για τη χώρα του και τον εαυτό του. Εκτός κι αν η κατάσταση είναι τόσο τραγική, που δεν υπάρχει άλλη λύση. (...) Η έκτακτη ανάγκη όμως ήρθε, και ευτυχώς που είχαμε φτιάξει το μηχανισμό»¹⁹. Αυτού του είδους οι δημόσιες πολιτικές, δηλαδή, βαφτίζονται σαν τη μοναδική λύση έναντι της κρίσης. Κατασκευάζονται σαν αναγκαίες, αν και σκληρές για τους πολίτες, ενδύοντας την εξουσία που τις προωθεί με το μανδύα του σωτήρα, μιας αντικειμενικής αλήθειας και σωστής γνώσης που έχουν οι τεχνοκράτες έναντι των πολιτών που δυσανασχετούν για τα βαριά μέτρα. «Αναγόμενη σε ένα καθεστώς αλήθειας που δεν αφορά τίποτα λιγότερο από την ηρωική μάχη μεταξύ καλού και κακού, ή ζωής και θανάτου, η αυταρχική ορθολογικότητα της κρίσης επιδιώκει να μετατρέψει το νεοφιλελεύθερο λόγο σε αυτό που ο Πιερ Μπουρντιέ ονόμαζε “αυτοματισμό της κοινής λογικής”»²⁰.

Αν και η αναφορά στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης, στη δημόσια-εθνική ασφάλεια και συμφέρον, αφορά πρωτίστως τον οικονομικό τομέα της χώρας και τις πολιτικές γι' αυτόν, το επιχείρημα αυτό χρησιμοποιείται σταδιακά και σε δημόσιες πολιτικές που αφορούν άλλους τομείς, διαχέοντας τον πατερναλιστικό και αυταρχικό χαρακτήρα της εξουσίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας, οξύνοντας τις διακρίσεις και τις ανισότητες. Η κρίση λειτούργησε ως έρεισμα για την πύκνωση των ταξικών, έμφυλων και φυλετικών προνομίων²¹. Η δίωξη και δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων και των προσώπων των οροθετικών γυναικών, που εξετάζεται σε αυτή την εργασία, η παρατεταμένη κράτηση παράτυπων μεταναστών σε κέντρα κράτησης και αστυνομικά τμήματα, η επίταξη των απεργών στις συγκοινωνίες ή στη δημόσια εκπαίδευση, η παύση της λειτουργίας της ΕΡΤ, η συχνή χρήση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου είναι κάποια μόνο από τα κυβερνητικά μέτρα και πρακτικές που έλαβαν μέρος από το 2010 και έπειτα, τα οποία δεν είχαν άμεση οικονομική αφετηρία ή στόχευση, ούτε περιλαμβάνονταν στα μνημόνια, και προκάλεσαν κύμα αντιδράσεων από συνταγματολόγους (Γ. Κασιμάτης, Α. Δημητρόπουλος, Γ. Κατρούγκαλος, Η. Νικολόπουλος, Κ. Χρυσόγονος κ.α), φορείς υπεράσπισης των δικαιωμάτων, όπως το ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Αμνηστίας, στα κόμματα της αντιπολίτευσης, αλλά και εν γένει στην κοινωνία.

Αυτές οι κοινωνικές αντιδράσεις κάμπτονται από τις κυβερνήσεις, είτε πρακτικά με την αστυνομική καταστολή διαδηλώσεων και απεργιών, είτε σε επίπεδο

¹⁸ G. Agamben, ό.π., σελ 54

¹⁹ Συνέντευξη του Γ. Παπανδρέου στο Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, στις 10/1/15, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://tvxs.gr/news/ellada/g-papandreou-den-epaiksa-ti-xora-sta-zaria>

²⁰ Α. Αθανασίου, *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης”*: κριτικές και αντιστάσεις, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2012, σελ. 92

²¹ Στο ίδιο, σελ. 56

λόγου. Δεχόμενοι πως πηγές της εξουσίας αποτελούν η ισχύς (μηχανισμοί καταναγκασμού) και η συγκατάθεση των πολιτών²² (όχι μόνο μέσω θεσμικού πλαισίου, πχ εκλογές, αλλά και ως λόγος, είτε των ίδιων των πολιτών είτε της κατασκευής αυτών και της συγκατάθεσής τους μέσω του κυρίαρχου λόγου), την εποχή των μνημονίων μπορούμε να παρατηρήσουμε την εντατικοποίηση της χρήσης και των δύο βάσεων. Πέραν, λοιπόν, της έντονης αστυνομικής δραστηριότητας (σε κινητοποιήσεις, επιτάξεις, πολύμηνες προφυλακίσεις μεταναστών και οροθετικών, για διοικητικά παραπτώματα ή χωρίς νομικό υπόβαθρο), «οι κυβερνώντες, οι ομάδες ιθυνόντων, τα μέλη των κυβερνητικών οργάνων, βρίσκονται για πολλαπλούς λόγους (...) σε αναζήτηση ερεισμάτων. Ερείσματα για την πολιτική που επιθυμούν να εφαρμόσουν, αποδοχή των αξιών στις οποίες αναφέρονται οι δράσεις τους, έγκριση των πράξεών τους εκ μέρους της “κοινής γνώμης”»²³. Τα ερείσματα για την αποδοχή των μνημονιακών μέτρων οικοδομούνται στο επιχείρημα-απειλή της οικονομικής κατάρρευσης της χώρας, αλλά και υπό το επιχείρημα της «δημόσιας-εθνικής ασφάλειας», όσον αφορά τα αντιδημοκρατικά μέτρα σε άλλους τομείς που καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα (πχ δημόσια πολιτική για τους μετανάστες). Κατά αυτόν τον τρόπο, διαμορφώνονται ανάμεσα στην εξουσία και τους πολίτες τόσο σχέσεις υποτέλειας (υπακοή), όσο και συναίνεσης (εθελοντική υπακοή). Υποτέλειας από την άποψη της υπακοής στην εξουσία λόγω φόβου των μηχανισμών καταναγκασμού, και συναίνεσης γιατί η εξουσία και οι πολιτικές της προσπαθούν να γίνουν αποδεκτές βάσει πειθούς ότι η ίδια είναι νόμιμη να αποφασίζει, δίκαιη κτλ²⁴. Και οι δύο περιπτώσεις υπακοής, εθελοντικής ή μη, χαρακτηρίζονται από το κοινό ότι το άτομο αποδέχεται τη θέση του κυριαρχούμενου²⁵. Αυτό, όμως, δεν αρκεί για τη δράση της εξουσίας, από την άποψη ότι ακόμα και σε αυτή την αποδοχή υπάρχουν διαβαθμίσεις και χαρακτηριστικά που αποδίδει ο καθένας στο ρόλο του ως κυριαρχούμενου. Τι είδους κυριαρχούμενος είναι ως προς τη δυνατότητα και συμμετοχή που έχει στην πολιτική ζωή και εξουσία; Ως προς ποιους τομείς είναι υπό κυριαρχία και μέχρι ποίου σημείου;

Την περίοδο των μνημονίων, ο κυρίαρχος λόγος της εξουσίας προσπαθεί να οικοδομήσει μια σχέση αναγκαίας πειθαρχίας των πολιτών στις όποιες κυβερνητικές αποφάσεις, ανεξαρτήτως του δικαιικού τους χαρακτήρα. Μια σχέση εθελοντικής, κατά βάση, υπακοής, η οποία είναι, όμως, ιδιαίτερα διευρυμένη. Προκειμένου να καλλιεργηθεί αυτή η σχέση, οι πολίτες ενοχοποιούνται από το δημόσιο λόγο ότι ευθύνονται για την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας, και άρα για τα σκληρά μέτρα που υφίστανται. Παράλληλα, με αυτόν τον τρόπο, θίγεται έμμεσα και η ικανότητά τους για συμμετοχή στις αποφάσεις του κράτους, εξαιτίας των «άλογων» παρελθοντικών επιλογών τους. Ένα παράδειγμα αποτελεί η γνωστή ρήση του βουλευτή του ΠΑΣΟΚ και αντιπροέδρου των δύο κυβερνήσεων της χρονικής

²² J. Lagroye, B. Francois, F. Sawicki, *ό.π.*, σελ. 49

²³ Στο ίδιο, σελ. 505

²⁴ Στο ίδιο, σελ. 544 και 550

²⁵ Στο ίδιο, σελ. 546

περιόδου που περιγράφεται, Θ. Πάγκαλου, ότι «μαζί τα φάγαμε»²⁶. Όπως επίσης η στοχοποίηση των δημοσίων υπαλλήλων σαν να φέρουν την αποκλειστική ευθύνη για το χρέος του Δημοσίου, αλλά και των μεταναστών για την αύξηση της ανεργίας, καθώς υποτίθεται ότι «κλέβουν τις δουλειές των Ελλήνων». Οι πολίτες, λοιπόν, κατασκευάζονται σαν ανάξιοι και ανίκανοι να αποφασίσουν οι ίδιοι σωστά για τη ζωή τους και πρέπει να αφήσουν αυτό το πεδίο, όσο το δυνατόν περισσότερο, στα χέρια της εξουσίας και της κυβέρνησης. «Αυτή η επιχείρηση “σοκ και δέος” επιτελείται με συνδυασμένες στρατηγικές σωματικής και ηθικής πειθαρχικής ταύτισης: συλλογική ενοχοποίηση, μελοδραματική αισθηματολογία και συντηρητική αναδίπλωση στα δήθεν αξιακά θεμέλια, όπως η εθνική οικειότητα και η οικογενειακή θαλπωρή»²⁷.

Στην περίπτωση της δίωξης των οροθετικών γυναικών, ο Ανδρέας Λοβέρδος κατασκευάζει το κράτος σαν τον υπεύθυνο πατέρα, που δρα για το καλό των ανυπάκουων παιδιών-πολιτών, που τον αγνοούν, φέροντας την ευθύνη για ό,τι βιώνουν, γεγονός που τον «εξαναγκάζει» να προβεί σε αυτή τη δημόσια πολιτική. Με τη χρήση των οροθετικών γυναικών, λοιπόν, σαν «δημόσιο κίνδυνο», δικαιολογούνται τα αυταρχικά μέτρα της υποχρεωτικής εξέτασης και σύλληψης, ζητώντας και αποσκοπώντας στην υπακοή των πολιτών και τη συμμόρφωσή τους με τις επιταγές της εξουσίας. Για τους άνδρες πολίτες η υπακοή επιχειρείται μέσω συναίνεσης, ενώ για κάποιες γυναίκες μέσω υποτέλειας και καταστολής. «Παναγιώτης Τσιούτσιας: Κύριε Λοβέρδο να ξεκινήσουμε λίγο όχι πολιτικά, να ξεκινήσουμε με το θέμα που υπάρχει με τις ιερόδουλες, με το aids και με το τι γίνεται με όλα αυτά, υπάρχει μία αγωνία στον κόσμο; Ανδρέας Λοβέρδος: Υπάρχει μία αγωνία γιατί πάρα πολύ συμπολίτες μας, δεν ακούνε τίποτα όταν το κράτος μιλάει. Τι να πει κανείς; (...) Ακούει τον υπουργό Υγείας ενάμισι χρόνο τώρα να λέει μην πηγαίνετε, ακούει τον υπουργό Υγείας να λέει μην παίρνετε ιερόδουλες από τον δρόμο, ακούει το ΚΕΕΛΠΝΟ, κάποιους δημοσιογράφους -όχι πολλούς- να το λένε αυτό στην τηλεόραση και παρόλα ταύτα τα αγνοεί όλα (...)»²⁸.

Η αυταρχοποίηση της διακυβέρνησης αυτή την περίοδο επιτυγχάνεται, πέρα από τον καταπιεσμένο ρόλο των πολιτών, και μέσω του συγκεντρωτισμού της εξουσίας. Του ενισχυμένου ρόλου της εκτελεστικής εξουσίας έναντι της νομοθετικής, αφού το έργο της δεύτερης παράγεται πιο συχνά στα υπουργεία παρά στη Βουλή, διαβρώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την εκπροσώπηση του λαού στην εξουσία. «Αυτό σημαίνει ότι η διάκριση των εξουσιών έχει σήμερα εξασθενήσει και ότι η εκτελεστική εξουσία έχει εκ των πραγμάτων απορροφήσει, τουλάχιστον εν μέρει, τη νομοθετική εξουσία. Το κοινοβούλιο δεν είναι πλέον το κυρίαρχο όργανο στο οποίο ανήκει η αποκλειστική εξουσία να δεσμεύει τους πολίτες μέσω νόμων: περιορίζεται να κυρώνει διατάγματα που εκδίδει η εκτελεστική εξουσία. Από τεχνικής άποψης, η

²⁶ αναφερόμενος στο δημόσιο χρέος της χώρας

²⁷ Α. Αθανασίου, *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης”*: κριτικές και αντιστάσεις, σελ. 29

²⁸ Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ NET RADIO και τους δημοσιογράφους Π. Τσιούτσια και Π. Σαράντη, 01/05/2012

δημοκρατία δεν είναι πλέον κοινοβουλευτική, αλλά κυβερνητική»²⁹. Η υγειονομική διάταξη για τον περιορισμό της διάδοσης των λοιμωδών νοσημάτων, ομοίως και με άλλα κυβερνητικά μέτρα, δεν νομοθετείται καταθέτοντάς την προς διαβούλευση και ψήφιση στο κοινοβούλιο, αλλά γίνεται αποκλειστικά με ευθύνη και πρωτοβουλία του υπουργείου Υγείας, σκιαγραφώντας ένα συγκεντρωτικό τρόπο διακυβέρνησης, που ένα άτομο αποφασίζει και εκτελεί.

Εκτός από την επιδιωκόμενη συναίνεση (υπακοή) των πολιτών και της αποπολιτικοποίησής τους που φέρει αυτή με τους όρους που γίνεται, τον τρόπο θέσπισης των νόμων, που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο είδος της εξουσίας και του πολιτικού συστήματος που παράγεται, αλλά και του κυρίαρχου δημόσιου λόγου που κατασκευάζει συνεχώς μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ο ρόλος της εξουσίας ενισχύεται και μέσω του περιεχομένου της νομοθεσίας. «Οι κανόνες δικαίου εκφράζουν, σε γενικές γραμμές, τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες κάθε εποχής –τις εκφράζουν και τις ρυθμίζουν παράλληλα»³⁰. Η οικονομική κρίση αποτυπώνεται στην παραγωγή των κανόνων δικαίου, που ούτως ή άλλως διαμορφώνεται βάσει της παραγωγής και των παραγωγικών σχέσεων που κυριαρχούν στο σύστημα (χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως δεν έχει και τη δική του αυτοτέλεια). Πέραν από την αποτύπωση των κυρίαρχων οικονομικών σχέσεων, το δίκαιο, ταυτόχρονα, προάγει νομικά και τη διατήρησή τους μέσω των κανόνων του, αλλά και των κοινωνικών προτύπων που κατασκευάζει. Η νομική αποτύπωση, λοιπόν, της κρίσης γίνεται -προκειμένου να επιτευχθεί η σταθεροποίηση του κυρίαρχου οικονομικοκοινωνικού συστήματος της ελεύθερης αγοράς, με ανάπτυξη του ιδιωτικού κεφαλαίου- με περιορισμό των κοινωνικών, αλλά και όχι μόνο, δικαιωμάτων των πολιτών και ενισχύοντας την καταστολή, ώστε να καμφθούν οι κοινωνικές αντιστάσεις³¹. Ερχόμενη, δηλαδή, σε αντίφαση με τις αρχές δικαίου, που η ίδια η εξουσία είχε θεσπίσει και αποδεχόταν μέχρι τώρα. Αυτό επιτυγχάνεται γιατί η κυρίαρχη τάξη «ακριβώς επειδή οικονομικά, πολιτικά και ιδεολογικά είναι κυρίαρχη, έχει τη δυνατότητα με σχετική ευκολία να παραβιάζει τη δική της νομιμότητα. Με τους νομικούς και ιδεολογικούς μηχανισμούς της, ερμηνεύει αυτές τις παραβιάσεις με τρόπο ώστε να τις εμφανίζει ως νόμιμες»³². Και πάλι, αυτό το χαρακτηριστικό της νομοθετικής παραγωγής που φέρει δικαιικές αντιφάσεις, δεν αφορά μόνο τον οικονομικό τομέα, αλλά συναντάται και στους υπόλοιπους τομείς της κοινωνικο-πολιτικής ζωής.

Για παράδειγμα, βασική παραβίαση στη δημόσια πολιτική που εξετάζουμε, αποτελεί η απουσία της τυπικής ισότητας³³ ενώπιον του νόμου, που προβλέπεται από

²⁹ G. Agamben, ό.π., σελ. 37

³⁰ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο και κοινωνία στον 21ο αιώνα : δίκαιο, οικονομική κρίση και δημοκρατία*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 2014, σελ. 17

³¹ Στο ίδιο, σελ. 162 -163

³² Στο ίδιο, σελ. 36

³³ Τυπική νομική ισότητα, που καλύπτει τις πραγματικές κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που υπάρχουν στο καπιταλιστικό σύστημα και που εν καιρώ κρίσης γίνονται εμφανείς ακόμα και νομικά,

το φιλελεύθερο δίκαιο, όπως και η καταπάτηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων, όπως θα εξετασθεί στη συνέχεια της εργασίας. Ενώ κατά βάση η λογική που διέπει το δίκαιο των δυτικών πολυαρχιών ορίζει ότι οι νόμοι αφορούν εξίσου όλους τους πολίτες και όλοι είναι ίσοι μπροστά τους, με την έννοια του γενικού «όποιος άνθρωπος» να κυριαρχεί στη διατύπωση του αντικειμένου της νομοθεσίας, στην υγειονομική διάταξη για τον περιορισμό των λοιμωδών νοσημάτων, γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Δεν αντιμετωπίζονται, δηλαδή, όλοι ίσα από το νόμο, αλλά κάποιοι μόνο υποχρεούνται να απολέσουν τα δικαιώματά τους.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί πως στην εργασία θα χρησιμοποιείται ο όρος «δυτική πολυαρχία»³⁴ για το πολίτευμα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας που συναντάται στις λεγόμενες δυτικές νεοφιλελεύθερες χώρες, προκειμένου να μην συγχέεται με το ιδεώδες της δημοκρατίας, δημιουργώντας μια θετική προκατάληψη προς τα συστήματα αυτά, καθώς και επειδή όταν γίνεται λόγος για ύπαρξη διακρίσεων, ανισοτήτων, εξαναγκασμού των πολιτών και αυταρχοποίησης της εξουσίας, η δημοκρατικότητα του συστήματος αυτού τίθεται υπό ερωτηματικό. Η έννοια της δημοκρατίας, άλλωστε, δεν μπορεί παρά να παραμένει ανοιχτή σε μια πολιτική ανάλυση και να μην ταυτίζεται με συγκεκριμένα συστήματα, όταν ετυμολογικά και μόνο σημαίνει την εξουσία του λαού, που, λόγω αντιπροσώπευσης αυτού και όχι άμεσης εξουσίας του, τίθεται ακόμα προς προσπάθεια επίτευξης.

Συνεχίζοντας στην εξέταση του ζητήματος της νομοθετικής παραγωγής, με στόχο τον εντοπισμό στοιχείων του χαρακτήρα της εξουσίας που διαμορφώνεται την περίοδο των μνημονίων, παρατηρείται ένας έντονος νομικός πατερναλισμός. Η κυβερνητική εξουσία φαίνεται να αποφασίζει «για το καλό» των πολιτών, ακόμα και αν αυτό σημαίνει την παρέμβαση στην ελευθερία επιλογής τους. «Αναλυτικότερα, ο νομικός πατερναλισμός ασκείται από το κράτος, με μέσο το νομοθετικό του έργο, και σκοπό το συμφέρον και την προστασία του ατόμου από βλάβες τις οποίες το ίδιο προκαλεί στον εαυτό, παρά ή ακόμα και ενάντια στην ίδια την βούληση του ατόμου, το οποίο τίθεται υπό την σκέπη της κρατικής προστασίας (...)»³⁵. Η εκτελεστική εξουσία, που έχει λάβει το ρόλο και της νομοθετικής, όπως είδαμε πριν, εμφανίζεται σαν αυθεντία στο ζήτημα της σωστής ζωής, συμπεριφοράς, αποφάσεων, φθάνοντας στο σημείο να επιφέρει κυρώσεις σε όποιον δεν συμμορφώνεται με το πρότυπο ζωής που προάγει, ακόμα και αν δεν βλέπτε κανέναν άλλον, παρά μόνο τον εαυτό του. «Αυτή ακριβώς η παρέμβαση του κράτους στην σφαίρα ελευθερίας του ατόμου, των επιλογών, της δράσης του και εν τέλει του ίδιου του αυτοκαθορισμού και της αυτονομίας του, συνιστά το μείζον ζήτημα σχετικά με τον πατερναλισμό»³⁶.

με τη νομοθέτηση υπέρ των κυρίαρχων τάξεων ή κατά των αδύναμων, π.χ περιορισμοί για τους μετανάστες ή για τα εργασιακά δικαιώματα των εργαζομένων.

³⁴ A. Heywood, *Εισαγωγή στην Πολιτική*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2006, σελ. 120

³⁵ Κ. Τόγια, *Πατερναλισμός και Δίκαιο*, διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΠΜΣ Δίκαιο και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Αθήνα, 2010, σελ. 12

³⁶ Στο ίδιο, σελ. 14

Στο παράδειγμα της δημόσιας πολιτικής που εξετάζουμε, το υπουργείο επεμβαίνει στην ερωτική ζωή των πολιτών, αναγκάζοντας συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες να εξεταστούν για λοιμώδη νοσήματα που μεταδίδονται μέσω σεξουαλικής επαφής. Ενώ τα άτομα που συνενυθρύνονται, γνωρίζουν το ρίσκο της απροφύλακτης επαφής και έχουν κάνει την επιλογή τους, το κράτος επεμβαίνει και μάλιστα φυλακίζει κάποια από αυτά, κρίνοντάς τα, χωρίς επιχειρήματα και νομικά ερείσματα, σαν τους υπεύθυνους μιας πράξης που αφορά δύο ανθρώπους εξίσου. Για την ακρίβεια, στοχοποιεί και διώκει για σκόπιμη βλάβη του άλλου προσώπου, το πιο αδύναμο μέλος αυτής της επαφής, καθώς είναι συχνό φαινόμενο εκδιδόμενες γυναίκες (ταυτότητα βάσει της κατασκευής του υπουργείου) να είναι θύματα εκβιασμού, εκμετάλλευσης και σωματικής βίας, ενώ δεν αναγνωρίζει στις τοξικοεξαρτημένες το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο εθισμός στις πράξεις τους και την εκμετάλλευση αυτής της πάθησης από άλλους. Παράλληλα, επεμβαίνει στο ίδιο το σώμα αυτών των γυναικών, αναγκάζοντάς τις να εξετασθούν και αφαιρώντας τους την επιλογή να γνωρίζουν ή όχι την κατάσταση της υγείας τους, όποτε και αν οι ίδιες το θελήσουν. Ο υπουργός Υγείας, μάλιστα, πρότεινε την ποινικοποίηση της απροφύλακτης σεξουαλικής επαφής με εκδιδόμενη, αλλοδαπή συγκεκριμένα, γυναίκα³⁷, επιθυμώντας μια πατερναλιστική εξουσία που θα επιλέγει ακόμα και με ποιον άνθρωπο θα συνενυθρεθεί ένας άλλος. Ρόλος της εξουσίας που δικαιολογείται από τον υπουργό υπό το επιχείρημα της προφύλαξης της υγείας των πολιτών (ανδρών). Από το γεγονός, όμως, ότι προτείνεται η ποινικοποίηση επαφής με αλλοδαπές γυναίκες, ενώ όλοι μπορούν να είναι εν δυνάμει φορείς του HIV, ημεδαποί, γυναίκες και άντρες, φαίνεται πως η παρέμβαση δεν επιχειρείται με γνώμονα την αρχή της βλάβης. Το μοναδικό κριτήριο βάσει του οποίου, σύμφωνα με τον J.S Mill, το κράτος έχει δικαίωμα να παρέμβει στην ατομική ελευθερία των ανθρώπων, δηλαδή την ενδεχόμενη βλάβη κάποιου τρίτου προσώπου³⁸.

1.2 Βιοπολιτική

Η διακυβέρνηση της χώρας και του πληθυσμού, τίθεται λοιπόν, την εποχή της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων υπό την κατασκευή μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης, ξεκινώντας από τον οικονομικό τομέα και διαχεόμενη σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής, βάσει της οποίας επιχειρείται να δικαιολογηθεί η αύξηση της χρήσης ισχύος της εξουσίας και ο αυταρχικός της χαρακτήρας. Παρότι η περίοδος αυτή αποτελεί μια ιδιαίτερη συγκυρία, αυτός ο τύπος διακυβέρνησης δεν μπορούμε να πούμε πως έρχεται σαν κεραυνός εν αιθρία, αλλά βρίσκει έρεισμα σε προϋπάρχουσες πολιτικο-ιδεολογικές βάσεις, τρόπους διακυβέρνησης, νοσηματοδοτήσεις και κοινωνικά στερεότυπα. Η διακυβέρνηση την εποχή των μνημονίων δεν αποτελεί μια ξεκομμένη ιστορικο-πολιτικά καμπή της

³⁷ Υπουργείο Υγείας, Πρακτικά συνέντευξης Τύπου 02.05.2012, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1196-praktika-synenteykshs-typoy-02-05-2012>.

³⁸ Κ. Τόγια, *Πατερναλισμός και Δίκαιο*, σελ. 29

πολιτικής ζωής, αλλά ένα σημείο πύκνωσης και έντασης υπαρχόντων ιδεολογικών κατασκευών, κοινωνικών ανισοτήτων, δημοκρατικών ελλειμμάτων και θεσμικών παραθύρων για μεγαλύτερη παρεμβατικότητα και αυταρχισμό της εξουσίας.

Η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση στις νεωτερικές δυτικές πολυαρχίες -παρότι ο ιδεολογικός της λόγος κηρύττει τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση του κράτους στη λεγόμενη κοινωνία των πολιτών, εξαίροντας την ατομική πρωτοβουλία και ελευθερία- συνίσταται σε μια καθολική διαχείριση της ζωής του πληθυσμού, υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής, με στόχο τη βελτιστοποίηση του καπιταλισμού³⁹. Το άορατο χέρι που φέρνει την ισορροπία στο καπιταλιστικό σύστημα, δεν είναι της αγοράς, ούτε πρόκειται για ισορροπία, αλλά της (βιο)εξουσίας που παρεμβαίνει προς όφελος της πρώτης, διαμορφώνοντας και φροντίζοντας για τις ζωές των ανθρώπων, όχι ως πολιτών, αλλά σαν παραγωγικού και καταναλωτικού πληθυσμού. «Βασίζεται στον έλεγχο των πληθυσμών (...) προκειμένου να αναπτυχθεί η παραγωγικότητά και επινοητικότητά τους και μετά να αξιοποιηθεί»⁴⁰. Η παρέμβασή, δηλαδή, στις ζωές των ανθρώπων δεν γίνεται με γνώμονα την ικανοποίηση και την ευημερία του καθενός βάσει αυτοπροσδιορισμού, αλλά βάσει των αναγκών της ελεύθερης αγοράς για υγιή, τρεφόμενα, δυνατά, μορφωμένα, καταναλωτικά, γεμάτα επιθυμίες μετουσιωμένες σε ανάγκες κοκ, άτομα για την ευημερία της ίδιας.

Υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής, οι κοινωνικές και προνοιακές δημόσιες πολιτικές που μπορεί να ασκηθούν με στόχο τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων (ή και τα ίδια τα ανθρώπινα δικαιώματα), δεν σημαίνει ότι γίνονται αποδεκτά από το νεοφιλελεύθερο κράτος σαν αυταξίες, αλλά υλοποιούνται και τηρούνται όσο αυτά εξυπηρετούν τη λειτουργία της αγοράς ή όσο δεν έρχονται σε σύγκρουση με αυτή. Το δικαίωμα στην παιδεία ή στην υγεία, για παράδειγμα, οι δημόσιες πολιτικές για αυτές, αλλά και το πεδίο δράσης τους όπως έχει διαμορφωθεί, έχουν ως στόχο τη δημιουργία και τη διατήρηση του επιθυμητού ανταγωνιστικού εργατικού και επιστημονικού δυναμικού. Δεν γίνονται αποδεκτές, ούτε υλοποιούνται ως πανανθρώπινα δικαιώματα αυτοπραγμάτωσης, αλλά αφορούν αυτούς που είναι οικονομικά χρήσιμοι και ανάλογα την οικονομική συγκυρία του καπιταλισμού αναπτύσσονται ή περιστέλλονται.

«Το πρόβλημα του νεοφιλελευθερισμού είναι, αντίθετα, να μάθουμε πώς μπορεί να ρυθμιστεί η σφαιρική άσκηση της πολιτικής εξουσίας βάσει των αρχών μιας οικονομίας της αγοράς. (...) Ο νεοφιλελευθερισμός δεν θα τεθεί, λοιπόν, υπό τον αστερισμό του αφήστε – να – δράσουν αλλά, αντίθετα, υπό τον αστερισμό μιας μόνιμης επαγρύπνησης, δραστηριότητας και παρέμβασης»⁴¹. Η μη τήρηση του φιλελεύθερου δόγματος «αφήστε να δράσουν» δεν υλοποιείται βάσει μιας συγκέντρωσης οικονομικών πόρων από το κράτος, ή μέσω ευθέων εντολών-επιταγών,

³⁹ Α. Αθανασίου, *Η κρίση ως "κατάσταση έκτακτης ανάγκης"*: κριτικές και αντιστάσεις, σελ. 14-15

⁴⁰ Α. Γαβριηλίδης, Η επικαιρότητα του Μισέλ Φουκώ, *Περιοδικό Θέσεις*, τεύχος 96, 2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=950

⁴¹ Μ. Foucault, *Η γέννηση της βιοπολιτικής: Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2012, σελ. 131

κατασταλτικών μέτρων και τιμωριών της εξουσίας για συμμόρφωση με τις επιθυμίες της (χωρίς να αποκλείεται βέβαια και η χρήση αυτών των τεχνικών διακυβέρνησης). Δεν μιλάμε για μια κυριαρχία ενός μονάρχη που αποφασίζει ποιος θα ζήσει και ποιος θα θανατωθεί, αλλά για μια (βιο)εξουσία, που ορίζει το πώς θα ζήσει κάποιος και πώς θα πεθάνει. Το άτομο αφήνεται να δράσει, αλλά το πώς και για ποιο στόχο, ορίζεται και διαχειρίζεται από την εξουσία. Μέσω του κυρίαρχου λόγου της και των συστημάτων γνώσης που παράγει, κατασκευάζει τις κοινωνικές νόρμες της «σωστής», «ασφαλούς» ζωής και αντιστρόφως. Συστήματα επιστημονικής γνώσης, συμπορευόμενα με το νεοφιλελεύθερο κυρίαρχο λόγο θέτουν τα φαντασιακά όρια της κοινωνικής ζωής, συμπεριφοράς, υγιεινής, σεξουαλικής προτίμησης, κτλ, διαμορφώνοντας το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό τόσο για την παραγωγή, όσο και για την κατανάλωση της ελεύθερης αγοράς, για τη διαίωνιση αυτής όσο και της ίδιας της εξουσίας ως έχει. Μέσω πολιτικών και επιστημονικών τεχνικών «αναδύεται η “ανθρώπινη ζωή” ως καθεστώς του διανοητού και του κανονικού. Τέτοιες τεχνικές περιλαμβάνουν ρυθμιστικές διευθετήσεις της ζωής, της γέννησης, της αρρώστιας, του θανάτου, αλλά και της έννοιας του “λαού”· τη διαπλοκή της εντοπιότητας με την εθνικότητα· εννοιολογήσεις της επιθυμίας, του σεξουαλικού δεσμού και του σώματος· του πληθυσμού, της δημογραφίας, των πόρων, της μετανάστευσης· ρυθμιστικές διευθετήσεις τέλος της χρονικότητας»⁴².

Σε αυτή τη διακυβέρνηση οι πολίτες, λοιπόν, δεν αποτελούν πειθήνιους υποτελείς, αλλά φορείς ηθικής και δικαιωμάτων, παραμένουν, δηλαδή, πολίτες⁴³. Μέσω συναίνεσης, αυτοπεριορισμού, δράσης και ενσωμάτωσης των κυρίαρχων προτύπων, συμβάλλουν στη διατήρησή και στην επιτυχία της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης. Η ρύθμιση της ζωής των πολιτών δεν γίνεται εξαναγκαστικά, αλλά μέσω των κατασκευών που αναφέρθηκαν, που έχουν ως απόρροια και την κατασκευή των ίδιων των υποκειμενικών ταυτοτήτων των ανθρώπων. Ένας προσωπικός προσδιορισμός, που δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον ελεύθερο αυτοπροσδιορισμό, καθώς διαμορφώνεται μέσω φόβου. Η ρύθμιση της ζωής από την (βιο)εξουσία βάσει κοινωνικών προτύπων, δεν θα ήταν δυνατή αν δεν υπήρχαν τα αντι-πρότυπα, οι ζωές που κρίνονται ως ανάξιες να βιωθούν. «Ο κατηχητικός και φρονηματικός λόγος της νεοφιλελεύθερης νόρμας, που επιζητεί να ρυθμίσει και να μεταρρυθμίσει το πώς ζούμε την κρίση, παράγει παράλληλα τις συνθήκες υπό τις οποίες έχουν νόημα στο συλλογικό φαντασιακό οι προδιαγραφές αυτού που μετράει ως ζωή»⁴⁴.

Υπό το φόβο της μολυσματικότητας, του μη κανονικού-φυσιολογικού, του ανώμαλου, της εθνικής αλλοίωσης, του θανάτου, έννοιες και νοηματοδοτήσεις καταστάσεων και υποκειμένων από τη βιοεξουσία και τη βιοπολιτική κοινωνία, επιχειρείται να επιτευχθεί η οικειοθελής πειθαρχία των πολιτών. «Τελικά, από παντού βλέπετε αυτήν τη διέγερση του φόβου και του κινδύνου, που κατά κάποιον τρόπο είναι η συνθήκη, το εσωτερικό ψυχολογικό και πολιτισμικό σύστοιχο του

⁴² Α. Αθανασίου, *Ζωή στο όριο*, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα, 2007, σελ. 63-64

⁴³ Στο ίδιο, σελ. 19

⁴⁴ Α. Αθανασίου, *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης”*: κριτικές και αντιστάσεις, σελ. 27

φιλελευθερισμού. Δεν υπάρχει φιλελευθερισμός χωρίς κουλτούρα κινδύνου»⁴⁵. Η πειθώ αυτής της κουλτούρας κινδύνου δεν έγκειται τόσο στο φόβο επιβολής κάποιας τιμωρίας, ποινής ή καταστολής, αλλά στο φόβο του κινδύνου της αυτοκαταστροφής και της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Αντιβαίνοντας τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις της ζωής και τις νόρμες του συστήματος, από τη μία προβάλλεται ο κίνδυνος της ζωής από τις «λάθος» επιλογές του ίδιου του ατόμου, και από την άλλη ο κίνδυνος να καταστεί ο Άλλος. Ο μη κανονικός που τίθεται στο περιθώριο σαν ξένο σώμα από την κοινωνία, γιατί υπήρξε ξένο σώμα για την οικονομία της αγοράς.

«Η κυριαρχία σε κατάσταση εξαίρεσης αποφασίζει ποιος θα θανατωθεί, στη βιοπολιτική η εξουσία αποφασίζει τότε η ζωή είναι πολιτικώς υπολογίσιμη»⁴⁶. Η ζωή του Άλλου δεν είναι πολιτικά υπολογίσιμη για την (βιο)εξουσία, αφού κρίνεται ως μη αξιοποιήσιμη για την ελεύθερη αγορά. Ταυτόχρονα, όμως, παραμένει απαραίτητη και χρήσιμη πολιτικά, καθώς σε αντιδιαστολή με τον Άλλο, οικοδομείται πιο εύκολα και λειτουργεί πιο πειστικά το κυρίαρχο κοινωνικό πρότυπο του «σωστού», «κανονικού» κοινωνικού ανθρώπου. Υπό όρους, λοιπόν, βιοπολιτικής, στην περίπτωση των οροθετικών γυναικών, μια δημόσια πολιτική που θα είχε ως στόχο την ευημερία και την καλύτερη υγεία αυτών των ίδιων, περιττεύει. Είναι ασθενείς και άρα μη παραγωγικές για την ελεύθερη αγορά. Δεν μπορούν να θεωρηθούν χρήσιμες ούτε ως καταναλώτριες της φαρμακευτικής αγοράς, λόγω της χαμηλής τους οικονομικής τάξης. Σε περίπτωση θεραπείας τους θα έπρεπε το κράτος να ξοδέψει πόρους για μη οικονομικά χρήσιμα άτομα, ενώ ούσες τοξικοεξαρτημένες, αποτελούν έστω καταναλώτριες της παραοικονομίας. Η χρόνια αγνόηση των «ανάξιων» ζώων τους από το κράτος σταματά, όμως, τη στιγμή που μπόρεσαν να καταστούν πολιτικά χρήσιμες για την εξουσία, μέσω της αξιοποίησής τους ως ο επικίνδυνος Άλλος, η υγειονομική βόμβα της κοινωνίας, εξυπηρετώντας τόσο μια προσωπική προεκλογική καμπάνια του υπουργού Υγείας, που κατασκευάζεται σαν ο αυστηρός σωτήρας, όσο και εν γένει τη δυνατότητα της εξουσίας για μεγαλύτερη παρέμβαση, μέσω ενός ηθικού πανικού, που κάμπει τα κοινωνικά ανακλαστικά ενάντια στην αυταρχοποίηση της εξουσίας.

Στην περίπτωση της δημόσιας πολιτικής της δίωξης των οροθετικών γυναικών, η διακυβέρνηση τελείται τόσο υπό όρους βιοπολιτικής, όσο και έκτακτης ανάγκης. Οι εκδιδόμενες γυναίκες, οι τοξικοεξαρτημένοι, οι μετανάστες, οι ασθενείς, κατηγοριοποιήσεις που είτε αντιστοιχούν σε αυτές τις γυναίκες, είτε κατασκευάζονται ότι αντιστοιχούν από το λόγο της εξουσίας, αντιμετωπίζονταν και προ αυτής της δημόσιας πολιτικής σαν περιθωριακές κοινωνικές ομάδες. Ήταν ήδη κατασκευασμένες σαν ζωές ανάξιες να βιωθούν, σαν τον επικίνδυνο Άλλο, από τον οποίο βάλλεται η κοινωνία. Λόγω της μη συμβατικής ζωής τους στα πρότυπα της αστικής και μικροαστικής νόρμας αγνοούταν η διαχείριση της ζωής και της ευημερίας τους από τις δημόσιες πολιτικές της εξουσίας, δικαιολογώντας αυτήν την αποχή σαν προσωπική ευθύνη των θυμάτων (blame the victim) για όποια δυσκολία

⁴⁵ G. Agamben, *Homo sacer: κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2005, σελ. 79

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 222-223

αντιμετωπίζουν. Η φτώχεια, ο αποκλεισμός, η εκμετάλλευση, οι πόλεμοι, η κοινωνική δυστυχία που αποτελούν πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες για την εργασία στη «βιομηχανία» του σεξ, την ασθένεια, τη χρήση ναρκωτικών και τη μετανάστευση, μεταλλάσσονται από την εξουσία σε ατομικά μειονεκτήματα των ανθρώπων αυτών, λαγνείας, ανηθικότητας, τυχοδιωκτισμού, αυτοκαταστροφής κοκ. Υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής, οι πολιτικά υπολογίσιμες ζωές είναι αυτές των ελλήνων ανδρών. Η ρύθμιση της σεξουαλικής συμπεριφοράς τους από την (βιο)εξουσία δεν γίνεται βάσει καταναγκασμού, αλλά δημιουργώντας τον αποδιοπομπαίο τράγο της μετανάστριας, ασθενούς, εκδιδόμενης γυναίκας που θέλει να βάλλει κατά της υγείας τους, και προωθώντας ταυτόχρονα τη σεξουαλική συνεύρεση στη βιομηχανία του σεξ και πάλι (αγορά είναι και αυτή άλλωστε), αλλά με Ελληνίδες, πιστοποιημένες από το υγειονομικό. Το ζήτημα της παράνομης διακίνησης σωμάτων, της ζωής και εκμετάλλευσης των εκδιδόμενων γυναικών κτλ, δεν τίθονται ως προβληματικά φαινόμενα και ως κίνδυνος για τον πληθυσμό. Παράλληλα, όμως, οι οροθετικές γυναίκες στη συγκεκριμένη δημόσια πολιτική αντιμετωπίζονται από την εξουσία με όρους έκτακτης ανάγκης. Δεν αγνοούνται πια, αλλά «θανατώνονται» με τη μεταφορική έννοια της κύρωσης και απομάκρυνσής τους από τον «υγιή» πληθυσμό, με κατασταλτικά μέσα.

Η διακυβέρνηση της έκτακτης ανάγκης την εποχή των μνημονίων έρχεται σαν συνέχεια, σαν σημείο έντασης της βιοπολιτικής διακυβέρνησης, όπου η εξουσία ήδη παρέμβαινε και ρύθμιζε εκτεταμένα τη ζωή του πληθυσμού. Λόγω της κρίσης της καπιταλιστικής οικονομίας, η διακυβέρνηση μπαίνει σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης και η προϋπάρχουσα ρύθμιση σταματά να βασίζεται κυρίως πάνω στο λόγο και τις κοινωνικές νόρμες, αλλά συντελείται ταυτόχρονα με την ενίσχυση της ισχύος της εξουσίας, του κατασταλτικού της χαρακτήρα, προκειμένου να διατηρηθούν εν μέσω της κρίσης οι ίδιες κοινωνικές νόρμες που είναι απαραίτητες για τη βελτιστοποίηση της ελεύθερης αγοράς, ακόμα και αν αυτό σημαίνει την περιστολή των δικαιωμάτων και εν τέλει της ίδιας της δημοκρατίας. Για αυτό το λόγο η διακυβέρνηση έκτακτης ανάγκης δεν περιορίζεται στον οικονομικό πεδίο λόγω της κρίσης, αλλά διαχέεται σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, επειδή ήδη αυτά τα δύο πεδία βρίσκονταν σε διαντίδραση, διαμορφώνοντας και διατηρώντας το ένα το άλλο.

1.3 Σεξουαλικότητα, φύλο, έθνος και τάξη

Τα δικαιώματα των ανθρώπων που καταπατήθηκαν από την εξουσία κατά την εποχή των μνημονίων και οι κοινωνικές ομάδες που δέχτηκαν καταστολή, ήταν ήδη ευάλωτα και έωλα στην κοινωνική συνείδηση. Όπως είδαμε, ο στόχος της βιοπολιτικής για ευημερία δεν αφορά την ευημερία της ζωής του καθενός ανθρώπου, όπως θα την όριζε ο ίδιος, αλλά την ευημερία μιας καπιταλιστικής ζωής. Μιας ζωής αξίας για την ανταγωνιστική ελεύθερη αγορά, διαρθρωμένη πάνω σε ανταγωνιστικές,

επίσης, οντο-τυπολογίες του Κανονικού και του Άλλου. Η ευημερία της καπιταλιστικής ζωής μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε αντιδιαστολή με τον Άλλο, μέσω του ανταγωνισμού, που σημαίνει λίγο-πολύ η ζωή μου-ο θάνατός σου. Η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση, που θέτει σύμφωνα με τη φιλοσοφία της τον άνθρωπο σαν φύσει ανταγωνιστικό ον, φροντίζει να επαληθεύσει τον εαυτό της μέσω της κατασκευής ενός ανταγωνιστικού κοινωνικού πλαισίου ζωής, αναπαράγοντας αυτήν την υποκειμενική ταυτότητα του ανθρώπου σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Η βιοπολιτική δημιουργεί ανταγωνιστικά δίπολα κοινωνικών-υποκειμενικών ταυτοτήτων, καλλιεργώντας τις κοινωνικές ανισότητες του συστήματος. Συγκροτείται μέσα από οριοθετήσεις του φύλου, του έθνους, της σεξουαλικότητας, της φυλής και της τάξης⁴⁷.

Η σεξουαλική επαφή ήταν ένας τομέας που πάντα ενδιέφερε την εξουσία και προσπαθούσε να τον ελέγξει, κυρίως δια μέσου του λόγου και την κατασκευή κοινωνικών μύθων ή προτύπων, διαχωρίζοντας τις σεξουαλικές συμπεριφορές και προτιμήσεις σε αποδεκτές ή μη. Σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και οικονομικά-πολιτικά συστήματα των ανθρώπινων κοινωνιών, το κυρίαρχο αποδεχτό πρότυπο της σεξουαλικής σχέσης είναι σχεδόν πάντοτε η ετερόφυλη σχέση με στόχο την αναπαραγωγή⁴⁸. Η ετερόφυλη σχέση δεν προκρίνεται μόνο για την αναπαραγωγή, αναγκαία για την επιβίωση του είδους, καθώς για αυτή τη διαδικασία δεν θα χρειαζόταν η διάρκεια ή η αποκλειστικότητα που προβάλλεται ως το νόμιμο, υγιές, ηθικό κτλ πρότυπο μιας σεξουαλικής σχέσης. Η δημιουργία οικογένειας ή οίκου αποτελεί βασικό παραγωγικό, καταναλωτικό και ιδιοκτησιακό πυλώνα της οικονομίας και μικρογραφία των σχέσεων εξουσίας, όπως διαμορφώνονται και σε ένα μακρο-επίπεδο μέσα στην υπόλοιπη κοινωνία. Η οικογένεια ή ο οίκος, είναι ο πρώτος φορέας κοινωνικοποίησης ενός ανθρώπου, εκμάθησης, δηλαδή, των κυρίαρχων προτύπων, συμπεριφορών και νόρμας. Ο πρώτος φορέας αναπαραγωγής του πολιτικο-οικονομικού συστήματος.

Προκειμένου, λοιπόν, να είναι επιθυμητή η δημιουργία αυτών από τους ανθρώπους, οι υπόλοιπες σεξουαλικές επιθυμίες στοχοποιούνται και αποκλείονται κοινωνικά⁴⁹, είτε δια μέσω κατασκευών του λόγου, είτε και με κατασταλτικά μέτρα. Στα νεωτερικά δυτικά κράτη η βιοπολιτική διακυβέρνηση χρησιμοποιεί τεχνικές παρότρυνσης για τη δημιουργία οικογένειας, με οικονομικές και κοινωνικές διευκολύνσεις, άδειες εργασίας, επιδόματα γάμου και παιδιών κοκ. Παρόλα αυτά, διατηρεί και ένα κατασταλτικό-κυριαρχικό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα στο πρόσφατο παρελθόν, και για αρκετά κράτη μέχρι και σήμερα, της νομικής ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας. Σημαντική συνεισφορά στην κατασκευή σεξουαλικών προτύπων, πρέπει να σημειωθεί ότι είχε ο λόγος της θρησκείας, στοχοποιώντας λίγο ή πολύ, στις περισσότερες εκδοχές της, κάθε μη ετεροφυλική

⁴⁷ Α. Αθανασίου, Ζωή στο όριο, σελ. 74

⁴⁸ Μ. Foucault, *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 2003, σελ. 50

⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 61

σχέση, συνήθως μονογαμική (από την πλευρά της γυναίκας) ως αμαρτωλή και διαστροφική.

Η πολιτική, βέβαια, στον τομέα της σεξουαλικότητας δεν εκτελείται πάντα τόσο μονοκόμματα, όσο πιθανά περιγράφηκε παραπάνω, αλλά βρίσκεται σε μια συνεχή αλλαγή, ανακατασκευάζοντας τα αποδεκτά σεξουαλικά πρότυπα, με γνώμονα, όμως, το συμφέρον της οικονομίας και της εξουσίας. Έτσι, λοιπόν, παράλληλα με την πρότυπη σεξουαλική συμπεριφορά προς αναπαραγωγή, γίνεται αποδεκτή και η συνεύρεση των αντρών με εκδιδόμενες γυναίκες, καθώς αποτελεί την κατεξοχήν οικονομική εργαλειοποίηση του έρωτα, αλλά και της ίδιας της γυναίκας. Οι εκδιδόμενες γυναίκες, στην αρχαιότητα σαν ιερόδουλες κατασκευάζονταν από το θρησκευτικο-εξουσιαστικό λόγο σαν τις γυναίκες που επιτελούν ένα ιερό έργο, αυτό της ικανοποίησης του άνδρα. Στη συνέχεια με την επικράτηση ακόμα πιο πατριαρχικών μορφών θρησκείας, όπως ο ιουδαϊσμός, ο χριστιανισμός και το ισλάμ, οι γυναίκες αυτές κατασκευάζονται σαν αμαρτωλές, αλλά χωρίς αυτή η αμαρτία να μεταβιβάζεται και στον άνδρα που συνευρίσκεται μαζί τους. Ή έστω, αυτός δεν στοχοποιείται από το λόγο τόσο έντονα. Η αμαρτία του θεωρείται πιο επιλύσιμη, που ξεπερνιέται με μια εξομολόγηση και τη δημιουργία ή διατήρηση της οικογένειας. Η κατασκευή σεξουαλικών προτύπων από την εξουσία, δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχουν σημαντικές κατακτήσεις από κοινωνικούς αγώνες στο ζήτημα του εκδημοκρατισμού αυτών και της σεξουαλικής απελευθέρωσης. Η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση των δυτικών πολυαρχιών αποτελεί ένα ιδιαίτερα ελαστικό σύστημα, που προκειμένου να επιβιώσει καταφέρνει να ενσωματώνει κοινωνικές διεκδικήσεις, συνεχίζοντας, όμως, να διατηρεί και να εξυπηρετεί τον κύριο σκοπό της, που είναι η προφύλαξη, διατήρηση και βελτιστοποίηση της καπιταλιστικής αγοράς. Κατά αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, οι γυναίκες κατέκτησαν μια σεξουαλική απελευθέρωση (παρότι ταυτόχρονα δέχονται πολύ πιο αυστηρή κοινωνική κριτική όσον αφορά τη σεξουαλική τους ζωή), οι ομοφυλόφιλοι έχουν διεκδικήσει και επιτύχει σε αρκετές δυτικές χώρες τη νομιμοποίηση της σεξουαλικής τους προτίμησης ή/και το γάμο τους, παρά επίσης το κυρίαρχο δημόσιο λόγο που ακόμα τους προσβάλλει, ή οι τρανσέξουαλ τον αυτοπροσδιορισμό του φύλου τους κτλ. Ταυτόχρονα, όμως, το «σωστό» πρότυπο της ετερόφυλης σεξουαλικής σχέσης και οικογένειας παραμένει ισχυρό, με την ανοχή απλώς των υπολοίπων ή και την προσπάθεια ενσωμάτωσής τους σαν άλλες εκδοχές της ίδιας μορφής σχέσης, αναπαράγοντας και αυτές το ίδιο σύστημα οικονομίας και εξουσίας. Ενδιαφέρον, μάλιστα παρουσιάζει το πώς προβάλλονται από τη μικρή και μεγάλη οθόνη τα ομόφυλα ζευγάρια, με τον ένα άντρα να λαμβάνει το ρόλο της γυναίκας, φέροντας όλα τα στερεότυπα, και ο άλλος του άντρα-αρσενικού, επίσης έχων όλα τα αντίστοιχα στερεότυπα.

Κατά την ανάλυση της δημόσιας πολιτικής της δίωξης των οροθετικών γυναικών στο τρίτο κεφάλαιο θα είναι δυνατή η ανάγνωση των κανονιστικών προτύπων που επιχειρούνται να οικοδομηθούν για τη σεξουαλική συμπεριφορά των πολιτών, καθώς και για το πώς παρουσιάζεται ο ιός του HIV και όσοι ασθενούν από αυτόν. Η νόσος του AIDS αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα για την

κατασκευή μύθων γύρω από ζητήματα σεξουαλικής συμπεριφοράς, καθώς πέραν από μια σωματική ασθένεια, αντιμετωπίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό σαν ηθική ασθένεια, που πλήττει τα θύματα του βάσει χαρακτήρα⁵⁰, ή έθνους στη συγκεκριμένη περίπτωση, και όχι βάσει της απροφύλακτης μόνο επαφής. Οι φορείς του HIV, λοιπόν, ή οι ασθενείς του AIDS, κατασκευάζονται κατά βάση σαν ακόλαστα, λάγνα πλάσματα, που θα μολύνουν την υπόλοιπη «υγιή» κοινωνία (σωματικά και ηθικά), ενώ η νόσος αποτελεί τη θεία τιμωρία τους⁵¹. Αρχικά, τη δεκαετία του '80 ο ιός του HIV ήταν γνωστός ιατρικά με την ονομασία GRID, το αγγλικό ακρωνύμιο της Ανοσολογικής Ανεπάρκειας των Ομοφυλοφίλων, συνδέοντας την ασθένεια μόνο με την ομοφυλοφιλική επαφή, κατασκευάζοντας παράλληλα το μύθο της φυσικής και θείας τιμωρίας αυτών των «διεστραμμένων» ανθρώπων. Ακόμα και όταν έγινε γνωστό ότι όλοι μπορούν να μολυνθούν από τον ιό, ανεξάρτητα της σεξουαλικής τους προτίμησης, διατηρήθηκε η κατασκευή της ασθένειας και της μετάδοσής της με όρους ηθικής, οδηγώντας στην κοινωνική περιθωριοποίηση των ασθενών.

Τα κυρίαρχα σεξουαλικά κοινωνικά πρότυπα δεν είναι κοινά για όλους τους ανθρώπους, αλλά φέρουν και έμφυλες οριοθετήσεις, όπως πλείστες κοινωνικές συμπεριφορές και στερεότυπα, θέτοντας τη γυναίκα στη μειονεκτική θέση. Ο κοινωνικός ρόλος του άντρα κατασκευάζεται σαν το φορέα των περισσότερων κοινωνικών αρετών, γεγονός που πολύ εύκολα γίνεται ορατό με την ανάλυση λόγου κάποιων παραγόμενων λέξεων από τα φύλα και της απόδοσης της κοινωνικής τους έννοιας. Για παράδειγμα, στη λέξη «αντρίκια» έχουμε αποδώσει την έννοια του θάρρους. Αντίστοιχα, οι παραγόμενες λέξεις από το γυναικείο φύλο, π.χ «γυναικουλίστικα» που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει το ύπουλο χαρακτήρα, έχουν σχεδόν πάντα μια αρνητική, υποτιμητική έννοια για τον άνθρωπο. Ακόμα και όταν θα χρησιμοποιηθεί το γυναικείο φύλο στον υπερθετικό του βαθμό (γυναικάρα), η έννοια που αποδίδεται είναι αυτής της σεξουαλικά-αισθητικά καλής γυναίκας και άρα σε αναφορά προς τις προτιμήσεις του ανδρικού φύλου (που αποτελεί τον κοινωνικό κριτή) και της χρήσης της προς αναπαραγωγή. Ο άνδρας, άλλωστε, σύμφωνα με τον Bourdieu, οικοδομείται συμβολικά σαν να είναι το καθολικό ον, φέροντας το μονοπώλιο της έννοιας του ανθρώπινου⁵². Όπως επίσης και το μονοπώλιο της έννοιας του καλού, όπως καταγράφεται από την αρχαιότητα στο δυαδικό κατάλογο του Πυθαγόρα, με τον άνδρα να συνδέεται με το καλό, το φως, τη ζωή και τη γυναίκα με το κακό, το σκοτάδι, το θάνατο κτλ. «Υπάρχει μια αρχή καλή που δημιούργησε την τάξη, το φως και τον άνδρα και μια αρχή κακή που δημιούργησε το χάος, το σκότος και τη γυναίκα»⁵³. Αυτή η δυαδική αντίληψη της κοινωνικής πραγματικότητας είναι αποδεκτή μέχρι σήμερα, με τα δύο φύλα να παρουσιάζονται σαν μόνιμοι φορείς αντιθετικών-ανταγωνιστικών χαρακτηριστικών, τα οποία μπορεί να μεταλλάσσονται ανά τους αιώνες, αλλά παραμένουν πάντα σε αντιδιαστολή μεταξύ τους («ο πόλεμος των δύο φύλων»). Η γυναικεία κοινωνική

⁵⁰ S. Sontag, *Η νόσος ως μεταφορά: το AIDS και οι μεταφορές του*, εκδ. Ψυλόν, Αθήνα, 1993, σελ. 106

⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 189

⁵² P. Bourdieu, *Η ανδρική κυριαρχία*, εκδ. Δελφίνι, Αθήνα, 1996, σελ. 18

⁵³ S. Beauvoir, *Το δεύτερο φύλο*, εκδ. Γλάρος, Αθήνα, 1979

ταυτότητα, είτε κατασκευάζεται σαν υποδεέστερη είτε σαν μεταφυσική θεότητα (πυρ, γυνή και θάλασσα), δεν αντιμετωπίζεται ως άνθρωπος με καθολική έννοια και άρα ως πολίτης και φορέας δικαιωμάτων.

Εκτός από τις άνισες ουσιοκρατικές νοηματοδοτήσεις του φύλου, ταυτόχρονα, και οι κοινωνικές και πολιτικές διεκδικήσεις των γυναικών κατασκευάζονται από την εξουσία σε ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο σε σχέση με τα δικαιώματα του άντρα. Πέραν, δηλαδή, της κατασκευής των γυναικών σαν φύσει κατώτερες, προβάλλεται παράλληλα πως η κοινωνική σχέση των δύο φύλων δεν γίνεται παρά να είναι ανισότιμη και ιεραρχική, και ως εκ τούτου, αν οι γυναίκες αποκτήσουν τα δικαιώματα που φέρουν οι άνδρες, τότε αυτοί θα τεθούν στην υποδεέστερη θέση. Κατά το κίνημα των σουφραζέτων στην Αγγλία και την Αμερική, για παράδειγμα, ο αντίθετος και κυρίαρχος πολιτικός λόγος έθετε το ζήτημα του δικαιώματος της γυναικείας ψήφου, όπως φαίνεται από γελοιογραφίες της εποχής⁵⁴, σαν συνεπαγόμενη ανελευθερία των αντρών, που θα καταστούν υπηρέτριες, κυβερνάντες και υποχείρια των γυναικών. Πάνω σε αυτή τη λογική, άλλωστε, της ιεραρχίας και της ανισότητας των ανθρώπων, μέσα από διάφορους παράγοντες διάκρισης, εδράζεται και νομιμοποιείται η ίδια η εξουσία, ακόμα και αν μιλάμε για μια «δημοκρατική» εξουσία στις σύγχρονες δυτικές πολυαρχίες, αφού ο πληθυσμός που νοείται σαν λαός, που υποτίθεται ότι φέρει την εξουσία, τίθεται υπό όρια, στα οποία δεν χωρούν όλοι. Η υποτιθέμενη ισότητα των ανθρώπων, απαραίτητη για τη λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, βάλλεται από τα έμφυλα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, που ακυρώνουν την ελευθερία του ανθρώπου⁵⁵.

Οι κοινωνικοί ρόλοι και τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, αν και κατασκευάζονται με τρόπο που οι γυναίκες να βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση, δεν σημαίνει ότι δεν είναι καταπιεστικά και ασφυκτικά και για τους άνδρες. Και αυτό γιατί οι άνθρωποι γενικά καλούνται να παίξουν προκαθορισμένους ρόλους, μόνο και μόνο βάσει του βιολογικού τους φύλου, που αποκτά χωρίς πραγματικό έρεισμα ουσιοκρατικό χαρακτήρα. Το κυρίαρχο κοινωνικό πρότυπο του άνδρα τον κατασκευάζει να μην είναι συναισθηματικός, να είναι αθλητικός, με αυτοπεποίθηση κτλ, χαρακτηριστικά που δεν έχουν όλοι οι άνδρες, αλλά καλούνται να υποδυθούν, ώστε να μην τύχουν κοινωνικής περιθωριοποίησης και κατηγορίας, που σαν τέτοια κατατάσσεται από την κυρίαρχη αντίληψη το να είσαι γυναίκα, ή σαν γυναίκα. Η προσωπική ταυτότητα όλων των ανθρώπων βάλλεται από την επίθεση έμφυλων γενικεύσεων, βάσει των οποίων προσδιοριζόμαστε κοινωνικά, αλλά και προσωπικά, διαστρεβλώνοντας την αντίληψη μας για τις δυνατότητες, ικανότητες και αρετές που είναι δυνατό να φέρει ο καθένας ανεξάρτητα από το φύλο του. Προφανώς, το στοιχείο κάποιων έμφυλων διαφορών είναι υπαρκτό βιολογικά και όχι μόνο κατασκευασμένο, αλλά το γεγονός αυτό δεν μπορεί να δικαιολογήσει τις κοινωνικές

⁵⁴ Γελοιογραφίες που κορόιδευαν το κίνημα με τις σουφραζέτες που διεκδικούσαν δικαίωμα ψήφου, 2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.elogiki.gr/geliografies-pou-koroidevan-to-kinima-metis-soufrazetes-pou-diekdikousan-dikeoma-psifou/>

⁵⁵ Μ. Παντελίδου-Μαλουτά, *Το φύλο της δημοκρατίας : ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2002, σελ. 45

διακρίσεις που γίνονται στους ανθρώπους βάσει του φύλου τους⁵⁶, ούτε τη γενικευμένη απόδοση στοιχείων χαρακτήρα, παραμερίζοντας τους υπόλοιπους κοινωνικούς παράγοντες.

Ακόμα και στις σύγχρονες δυτικές πολυαρχίες που οι γυναίκες μετά από αγώνες έχουν καταστεί φορείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι κοινωνικές διακρίσεις εις βάρος τους είναι υπαρκτές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι περισσότερες διακρίσεις σήμερα αφορούν στην κυρίαρχη κοινωνική αντίληψη και όχι τόσο στο δίκαιο⁵⁷. Σε ένα συμβολικό επίπεδο το γυναικείο φύλο παραμένει σαν αυτό που μειονεκτεί σε αρετές, με κυρίαρχη αξία που του αποδίδεται να είναι η αισθητική. Το λεγόμενο, όμως, «ωραίο φύλο» σαν αυταπόδεικτο γεγονός και ταυτότητα –και όχι ο ωραίος άνθρωπος ανάλογα του αισθητικού κριτηρίου του καθενός– κατασκευάζει τις γυναίκες σαν αντικείμενα προς αισθητική ή αναπαραγωγική χρήση και μόνο⁵⁸. Τίποτα, λοιπόν, «δεν θα αλλάξει, αν δεν αλλάξει η συμβολική μειονεκτική θέση της γυναίκας»⁵⁹.

Στο παράδειγμα της δίωξης των οροθετικών γυναικών, που εξετάζεται από την εργασία, θα γίνουν ορατές κατά τη συνέχεια δύο διαχρονικές κατασκευές της κοινωνικής ταυτότητας της γυναίκας. Η πρώτη εικόνα, που είναι το κοινωνικά αποδεκτό πρότυπο, είναι αυτή της αδύναμης-θύμα γυναίκας που είναι ενάρετη σύζυγος και μητέρα, υπάκουη στον άντρα της και η οποία δεν αποκτά ποτέ δική της φωνή στα δημοσιεύματα, αλλά όλοι μιλούν εξ αυτού του προστατευόμενου είδους. Η άλλη εικόνα είναι αυτή των οροθετικών γυναικών (που επίσης δεν έχουν βήμα λόγου), έκφυλων και λάγνων που θέλουν να βλάψουν τον άνδρα-κοινωνία. Είναι ο δημόσιος και ηθικός κίνδυνος που θέλει να ανατρέψει τη «σωστή» πατριαρχική κοινωνική δομή. Το ένα πρότυπο τροφοδοτεί την ύπαρξη του άλλου. Για την ακρίβεια, το στερεότυπο της οροθετικής γυναίκας είναι δυνατόν να λειτουργήσει ως κοινωνικός τραμπουκισμός, ούτως ώστε οι γυναίκες να αποδεχτούν τον αρχικό κοινωνικό ρόλο, αφού βάσει της νόρμας μια γυναίκα μπορεί να είναι ή σύζυγος ή εκδιδόμενη.

Ένα ακόμα σημαντικό σημείο, που ανιχνεύεται στην εν λόγω δημόσια πολιτική, και αποτελεί βασικό στοιχείο κοινωνικών στερεοτύπων και καλλιέργειας διακρίσεων και ανταγωνισμού εντός της κοινωνίας, είναι αυτό του έθνους. Η έννοια του έθνους, όσο αποδεκτή και αν είναι πολιτικά στη σύγχρονη κοινωνία, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε λογικά ατοπήματα και πολλές φορές σε ιστορικές και βιολογικές αναλήθειες⁶⁰. «Οι φυλές είναι κοινωνικά κατασκευασμένες, παρά βιολογικά

⁵⁶ Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ΔΙΟΤΙΜΑ, *Το φύλο των δικαιωμάτων: εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη : ευρωπαϊκό συνέδριο, Αθήνα 9-10 Φεβρουαρίου 1996: πρακτικά*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1999, σελ. 307

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 514

⁵⁸ P. Bourdieu, ό.π., σελ. 83

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 92

⁶⁰ Π. Ε. Λέκκας, *Η εθνικιστική ιδεολογία: Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011, σελ. 59 - 82

τεκμηριωμένες»⁶¹. Το έθνος αποτελεί ένα άδειο σημαίνον που η νοηματοδότησή του γίνεται από τις διάφορες εθνικιστικές ιδεολογίες, παρόλο που χρησιμοποιείται από τις ίδιες σαν το προϋπάρχον στοιχείο, στο οποίο οφείλουν την ύπαρξή τους⁶². Η ταυτότητα του έθνους αποδίδεται σε οποιαδήποτε συλλογικότητα πραγματώνεται στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης επικράτειας, κατασκευάζοντάς την, όμως, ταυτόχρονα σαν να πρόκειται για μια προαιώνια ύπαρξη, με ανώτερη αξία από οποιαδήποτε άλλη ιδέα και της οποίας το «μεγαλείο» πρέπει να διαφυλαχθεί, από τα εκάστοτε υπόλοιπα έθνη, που συγκριτικά υστερούν.

Ο όρος του έθνους έχει χρησιμοποιηθεί από πλήθος κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών ομάδων, βάσει του οποίου οικοδομούν τα επιχειρήματά τους, προκειμένου να νομιμοποιήσουν και να δικαιολογήσουν τις θέσεις τους, καθώς αποτελεί μια από τις πλέον διαδεδομένες και αποδεκτές έννοιες της νεωτερικότητας. «Η έννοια του έθνους, όπως αυτή χρησιμοποιείται από τον εθνικισμό, θα συνεχίζει να θεωρείται σταθερά της ανθρώπινης κοινωνίας και να προβάλλεται απαράλλακτη στο παρελθόν σαν προαιώνια αρχή κοινωνικής οργάνωσης. Οι πολιτικές προεκτάσεις της έννοιας του έθνους θα συνεχίζουν να θεωρούνται αυθυπόστατες και δίχως ιστορία»⁶³.

Αν και υπάρχουν σαφείς διαφοροποιήσεις στη νοηματοδότησή του από την εκάστοτε ομάδα, παρατηρούνται κάποια κοινά στοιχεία στην κατασκευή του μέσω του πολιτικού λόγου. Κάποια από αυτά είναι⁶⁴:

- Το έθνος είναι μια υπερβατική, προαιώνια οντότητα με ανώτερη αξία από οποιαδήποτε άλλη ιδέα και γι' αυτό το λόγο το συμφέρον του τίθεται πάνω απ' όλα.
- Οποιαδήποτε συλλογική ιδιαιτερότητα και συλλογικότητα ερμηνεύεται σαν εθνική αλληλεγγύη.
- Δίνεται έμφαση σε πολιτισμικά στοιχεία όπως θρησκεία, γλώσσα, παράδοση, αλλά και σε ηθικά.
- Γίνονται συχνά αναδρομές στο παρελθόν (συνήθως σε μνήμες συλλογικού πόνου), προκειμένου να καταδειχθεί το μεγαλείο του έθνους και η συνέχειά του στο χρόνο.
- Το έθνος σχετίζεται άμεσα με την επικράτεια και τη διαμόρφωση της λειτουργίας του κράτους
- Επιδίωξη για ανεξαρτησία από άλλα έθνη

⁶¹ P. Jackson, (ed.), J. Penrose, (ed.), *Constructions of race, place and nation*, UCL Press, London, 1993, σελ. 5

⁶² Ν. Δεμερτζής, *Ο λόγος του εθνικισμού: Αμφίσημο σημασιολογικό πεδίο και σύγχρονες τάσεις*, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα, 1996, σελ. 56

⁶³ Π. Ε. Λέκκας, *ό.π.*, σελ. 6

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 59-82

- Οικονομική αυτάρκεια
- Καλλιέργεια εθνικής υπερηφάνειας, ομοψυχίας και ομοιογένειας
- Ένωση και αλυτρωτισμός με απόδημους
- Επέκταση του έθνους σε δικαιωματικά και ιστορικά δικές του εκτάσεις
- Αδύνατη η συνύπαρξη με άλλα έθνη στην ίδια επικράτεια και η πολυπολιτισμικότητα (ξενοφοβία)
- Ύπαρξη εσωτερικού και εξωτερικού εχθρού για το έθνος
- Υπερταξικός, υπερκομματικός χαρακτήρας έθνους
- Ασυμβίβαστο εθνικισμού με δημοκρατία

Όσον αφορά στο τελευταίο χαρακτηριστικό για το έθνος, αυτό επισημαίνεται μόνο από το ακροδεξιές, εθνικιστικές πολιτικές ομάδες. Ο εθνικισμός, όμως, και η προβολή του έθνους ως βασικού στοιχείου κοινωνικής διαστρωμάτωσης και λειτουργίας του κράτους προβάλλεται και από ομάδες που υποστηρίζουν το πολιτικό σύστημα των δυτικών πολυαρχιών. Ο άνθρωπος στις δυτικές πολυαρχίες, σε συντάγματα και διεθνές δίκαιο, καταγράφεται ως φορέας ατομικών δικαιωμάτων ανεξαρτήτως εθνικότητας⁶⁵. Παρόλα αυτά, στα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, αλλά και στην πρακτική εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων, υφίστανται, όπως θα εξεταστεί και στο δεύτερο κεφάλαιο, πλείστες διακρίσεις⁶⁶, όπου ουσιαστικά αυτά απολαμβάνονται σχεδόν μόνο από τους ημεδαπούς κάθε χώρας. Το έθνος παραμένει ένας διαιρετικός όρος, που όσο ευρεία πλαίσια και να αποκτήσει σαν έννοια, συνεχίζει να διαχωρίζει την ανθρωπότητα και να αντίκειται στην ύπαρξη πανανθρώπινων δικαιωμάτων και αξιών, αφού το κάθε έθνος κρίνεται ως μοναδικό και ανώτερο των υπολοίπων ή έστω έχον διαφορετικά συμφέροντα από τα άλλα.

Η ίδια η έννοια του έθνους, λοιπόν, μπορεί να καλλιεργήσει την ύπαρξη του ρατσισμού. Ακόμα και χωρίς την υποστήριξη βιολογικών ανώτερων χαρακτηριστικών, όπως έγινε στις πιο μαύρες γραμμές της ιστορίας της ανθρωπότητας στη ναζιστική Γερμανία, και όχι μόνο, στη σύγχρονη εποχή υπάρχει έντονος ρατσισμός, ο οποίος εμφανίζεται με τη μορφή αντιμεταναστευτικών επιχειρημάτων⁶⁷, εστιάζοντας την κριτική είτε σε πολιτιστικά στερεότυπα είτε σε οικονομικά⁶⁸. Οι συνηθέστερες ρατσιστικές κατηγορίες στη Δύση αφορούν στο ότι οι μετανάστες «κλέβουν» τις δουλειές των ημεδαπών. Δεν αντιμετωπίζονται ως φορείς του δικαιώματος στην εργασία και όλων των παρεμφερών δικαιωμάτων, καθώς και όταν γίνονται δεκτοί σε δουλειές, αμείβονται για αυτές με χαμηλότερο μισθό απ' ό,τι προβλέπεται, δεν ασφαρίζονται κτλ. Ταυτόχρονα, οι δουλειές που τους

⁶⁵ Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1998, σελ. 51

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 131

⁶⁷ E. Balibar, *Τα όρια της δημοκρατίας*, εκδ. Πολίτης, Αθήνα, 1993, σελ. 52

⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 70

προσφέρονται, έχουν χαμηλό κοινωνικό status, γεγονός που αποτελεί ένα ακόμα δείγμα πολιτιστικού ρατσισμού που κατασκευάζει το στερεότυπο του αμόρφωτου και άξεστου μετανάστη που μπορεί να κάνει μόνο «χαμαλοδουλειές», πέραν των στερεοτύπων του βρώμικου, χωρίς τρόπους καλής συμπεριφοράς, τρομοκράτη, κλέφτη, βιαστή (για τους άνδρες), ιερόδουλης για τις γυναίκες, κτλ.

Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, που κατά τη δημόσια πολιτική της δίωξης των οροθετικών γυναικών, αυτές κατασκευάζονται από το λόγο του υπουργού Υγείας σαν αλλοδαπές. Η καταπάτηση των δικαιωμάτων τους, αλλά και η εμφάνισή τους σαν κίνδυνος για την εθνική κοινωνία ήταν ήδη πράξεις και λόγος που είχαν χρησιμοποιηθεί κατά κόρον από την εξουσία. Όπως, για παράδειγμα, κατά τη δεκαετία του '90 στην Ελλάδα που το δημογραφικό πρόβλημα τεθόταν σαν κίνδυνος αλλοίωσης του ελληνικού-εθνικού πληθυσμού από τους αλλοδαπούς⁶⁹. Οι αλλοδαποί χρησιμοποιούνται συχνά ως κίνδυνος για την ασφάλεια του έθνους, αποτελώντας το άλλοθι της εξουσίας για κατασταλτικά μέτρα και μεγαλύτερη παρέμβαση. Είτε σαν εξωτερικός επεκτατικός εχθρός, είτε σαν οικονομικός και πολιτισμικός εσωτερικός εχθρός, κατασκευάζονται σαν ξένο σώμα για την κοινωνία, σαν ένας ιός που πρόκειται να την προσβάλλει. Στην περίπτωση της δημόσιας πολιτικής που εξετάζουμε, μάλιστα, τίθονται κυριολεκτικά σαν πηγή ενός ιού, που δεν έχει καμία σχέση με το σε ποια επικράτεια γεννιέται κάποιος άνθρωπος. Παρόλα αυτά, το ήδη υπάρχον ξενοφοβικό αίσθημα στην κοινωνία χρησιμοποιείται ώστε να γίνει αποδεκτή η αυταρχοποίηση της εξουσίας. Ένα ξενοφοβικό αίσθημα που είχε καλλιεργηθεί και σε μεγάλο βαθμό την εποχή των μνημονίων, με προηγούμενα κατασταλτικά μέτρα, όπως τα στρατόπεδα κράτησης των μεταναστών, αλλά και μέσω του ρατσιστικού πολιτικού λόγου -ιδίως της Χρυσής Αυγής, που κατά τις εκλογές του 2012, την ίδια στιγμή δηλαδή που συντελείται η δημόσια πολιτική για τις οροθετικές γυναίκες, εισέρχεται για πρώτη φορά στη Βουλή. Ένας ρατσιστικός λόγος που καταλογίζει στους αλλοδαπούς μετανάστες την ύπαρξη της οικονομικής κρίσης, αποσπώντας την προσοχή της κοινωνίας από τις ευθύνες της ίδιας της εξουσίας, αλλά και του ίδιου του συστήματος της ελεύθερης αγοράς, για αυτήν.

Η έννοια του έθνους ενώ διαιρεί τους ανθρώπους σε παγκόσμια κλίμακα, επιδιώκει μία φαντασιακή ενότητα τους μέσα σε μια συγκεκριμένη επικράτεια, υποκρύπτοντας τα συγκρουόμενα οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά συμφέροντα και τάξεις, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το υποτιθέμενο κοινό συμφέρον του έθνους. Οι διακρίσεις έναντι των ανθρώπων βάσει του έθνους πολλές φορές κρύβουν πίσω τους το στοιχείο της ταξικής διάκρισης. Στη δημόσια πολιτική που αναλύεται εδώ, οι μετανάστες που στοχοποιούνται από την υγειονομική διάταξη είναι συγκεκριμένα οι παράτυποι και όχι οι αλλοδαποί εν γένει (πχ τουρίστες). Η διάκριση, δηλαδή, που υφίστανται δεν αφορά τόσο σε φυλετικά χαρακτηριστικά, αλλά σε οικονομικά, καθώς σε μια χώρα εισέρχονται με παράτυπο τρόπο οι οικονομικοί μετανάστες που δεν τους δίνεται η δυνατότητα μέσω βίζας, και άρα νόμιμης διέλευσης, να έρθουν στη χώρα προκειμένου να βρουν εργασία. Ακόμα και κατά την υλοποίηση της δημόσιας

⁶⁹ Α. Αθανασίου, Ζωή στο όριο, σελ. 79

πολιτικής, εξαναγκάζονται σε υποχρεωτική εξέταση και διώκονται γυναίκες που ανήκουν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, βάσει face control -ρούχα κτλ, που υποδεικνύουν την οικονομική τους τάξη.

Τις περισσότερες φορές, οι ομάδες που δεν γίνονται αποδεκτές ως φορείς ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά υφίστανται εκμετάλλευση, πέραν των υπόλοιπων κοινωνικών χαρακτηριστικών που μπορεί να φέρουν, ανήκουν και στις χαμηλότερες οικονομικές τάξεις. Ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, Μπαράκ Ομπάμα, παρότι μαύρος δεν θα τύχει της ίδιας ρατσιστικής αντιμετώπισης με ένα μαύρο εργάτη, για παράδειγμα. Η Ναόμι Κάμπελ, αντίστοιχα, δεν θα θεωρηθεί αλλοδαπή εκδιδόμενη, και δυνητική φορέας του HIV και οι κινέζοι επιχειρηματίες της Cosco θεωρούνται ευπρόσδεκτοι επενδυτές, και όχι μετανάστες που θα κλέψουν τη δουλειά των ελλήνων μεγαλοεπιχειρηματιών κοκ.

Οι οικονομικές διακρίσεις αποτελούν τον πρωταρχικό παράγοντα κοινωνικής ανισότητας, πάνω στις οποίες εδράζονται και οι υπόλοιπες. Τα εύπορα «έθνη» κράτη δεν φέρουν τα ίδια αρνητικά στερεότυπα με τα λεγόμενα «τρίτοκοσμικά». Οι γυναίκες που ανήκουν στις ανώτερες οικονομικές τάξεις δεν αντιμετωπίζουν τον ίδιο αποκλεισμό στην κοινωνική και πολιτική ζωή, συγκριτικά με τις γυναίκες της εργατικής τάξης. Η οικονομική διάκριση αποτελεί την κατ' εξοχήν έδρα της εξουσίας, όπως πραγματώνεται στις δυτικές πολυαρχίες, δικαιολογώντας την ιεραρχική της φύση, και οδηγώντας στο δημοκρατικό έλλειμμα αυτών των συστημάτων διακυβέρνησης. Η δημοκρατία αν και τίθεται πολλές φορές σαν μια μορφή μόνο πολιτικού συστήματος, δεν μπορεί να ειπωθεί και να πραγματωθεί ξέχωρα από το οικονομικό σύστημα του κράτους. Στις δυτικές πολυαρχίες η ύπαρξη της ελεύθερης αγοράς, με τις οικονομικές ανισότητες και τις ανταγωνιστικές τάξεις, τίθεται σαν αναμφισβήτητη φύση και δεν λαμβάνει μέρος στις συζητήσεις σχετικά με τη δημοκρατικότητα του πολιτικού συστήματος. Η πολιτική, όμως, δεν αφορά μόνο τη μορφή που λαμβάνει η εξουσία, αλλά ευρύτερα τον ορισμό του πώς ζούμε. Από αυτόν τον ορισμό της ζωής μας δεν είναι δυνατόν να λείπει και ο ορισμός της διαχείρισης, παραγωγής και διανομής των πόρων, στους οποίους οφείλουμε το γεγονός της ζωής μας, στο επίπεδο της φυσικής επιβίωσης.

Το αίτημα, άλλωστε, της συμμετοχής των πολιτών στην εξουσία και τη διακυβέρνηση τίθεται στη Γαλλική Επανάσταση βάσει οικονομικών αιτιών. Οι υπήκοοι έμποροι διεκδικούν να γίνουν πολίτες, προκειμένου να εξασφαλίσουν και πολιτικά τον οικονομικό τους πλούτο, ενώ οι φτωχότεροι της Τρίτης Τάξης για να γλιτώσουν από την πείνα που μάστιζε εκείνη την εποχή την κοινωνία. «Αυτό που ονομάζεται “αντιπροσωπευτική δημοκρατία” και το οποίο είναι ακριβέστερο να το λέμε κοινοβουλευτικό σύστημα, ή, σύμφωνα με τον Raymond Aron, “πλουραλιστικό συνταγματικό καθεστώς”, αποτελεί μια μεικτή μορφή: μια μορφή λειτουργίας του κράτους, που αρχικά θεμελιώνεται πάνω στα προνόμια των “φυσικών” ελίτ και μετά τροποποιεί την λειτουργία της, λίγο-λίγο, σαν αποτέλεσμα των δημοκρατικών

αγώνων»⁷⁰. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία έλαβε τη μορφή που έχει σήμερα μέσα από αγώνες διεύρυνσής της όσον αφορά για το ποιοι συμμετέχουν σε αυτό το σύστημα και ποιοι είναι φορείς των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, και μετέπειτα των κοινωνικών, που κρίνονται απαραίτητα για την πραγμάτωση των δύο πρώτων, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο.

Αν και η λειτουργία της και οι φορείς της έχουν διευρυνθεί πολύ μέσα στα χρόνια, το σύστημα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, που εδώ επιλέγουμε να ονομάζουμε ως δυτική πολυαρχία, δέχεται ακόμα πλείστες κριτικές ως προς την δημοκρατικότητά του, υπό την ετυμολογική έννοια της λέξεως. «Η θεωρητική κατηγοριοποίηση μέσω τέτοιων προσδιορισμών⁷¹ παρέχει στην εξουσία το απαραίτητο επιστημονικοφανές άλλοθι για μια πολύ βολική νόθευση της αυθεντικής ιδέας»⁷². Όπου η αυθεντική ιδέα είναι ότι ο λαός (δήμος) έχει την εξουσία (κρατεί). Αν και η έννοια του ποιος είναι λαός έχει διευρυνθεί, η άσκηση της εξουσίας αυτού έχει μειωθεί πρακτικά⁷³. Εκτός του γεγονότος ότι η εξουσία είναι έμμεση δια μέσω αντιπροσώπευσης -με τα παραμορφωτικά αποτελέσματα της κρίσης και της θέλησης του λαού, ή έστω της πλειοψηφίας του, που αυτή συνεπάγεται-, η μορφή της αντιπροσώπευσης έχει συρρικνωθεί σε μια μορφή εκλογικού μηχανισμού, όπου η κυβέρνηση εκλέγεται από τον λαό, αλλά δεν δεσμεύεται με άλλο τρόπο απέναντί του. Ακόμα και αν η άμεση δημοκρατία κρίνεται ως μη αποτελεσματική λόγω του εύρους του λαού, μορφές αυτής θα μπορούσαν να εισαχθούν στο σύστημα της δυτικής πολυαρχίας, όπως δημοψηφίσματα, αυτοβουλία, συνελεύσεις δημοτών κτλ, που θα ενίσχυαν τη θεσμική συμμετοχή του λαού και άρα τη δημοκρατικότητα του συστήματος. Αντίθετα, στις δυτικές πολυαρχίες τέτοιες τεχνικές όχι μόνο σπανίζουν, αλλά συρρικνώνεται ακόμα και αυτή της αντιπροσώπευσης, με το κοινοβούλιο να χάνει την εξουσία του έναντι της κυβέρνησης⁷⁴ (για παράδειγμα η συχνή χρήση υπουργικών διαταγμάτων νομοθεσίας, όπως αυτό που εξετάζουμε στην εργασία). Οι δυτικές πολυαρχίες χαρακτηρίζονται από δημοκρατικό έλλειμμα λόγω της τροποποίησης της ενεργητικής συμμετοχής των πολιτών που φέρει η ιδέα της δημοκρατίας, σε μια παθητική συναίνεση στη βούληση εκλεγμένων κυβερνήσεων⁷⁵.

Δεν θα αρκούσε, όμως, να εισαχθούν αμεσοδημοκρατικοί τρόποι συμμετοχής των πολιτών για να ξεπεραστεί το δημοκρατικό έλλειμμα των δυτικών πολυαρχιών, όσο υπάρχουν οι κοινωνικές οριοθετήσεις, που προαναφέρθηκαν, μέσα στο σώμα του λαού. Η δημοκρατία προϋποθέτει την ισότητα των ανθρώπων, προκειμένου να

⁷⁰ J. Ranciere, Μίσος για τη δημοκρατία (αποσπ.), *Περιοδικό Θέσεις*, μτφ Μ. Α. Μπουντουρίδης, 2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1050&Itemid=29

⁷¹ Εννοώντας τους επιθετικούς προσδιορισμούς αντιπροσωπευτική, προεδρική, κοινοβουλευτική, φιλελεύθερη, ανταγωνιστική, συναινετική, αστική, άμεση κ.λπ.

⁷² Σπ. Ραυτόπουλος, Ο φόβος για τη δημοκρατία, *Περιοδικό Θέσεις*, 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1173&Itemid=29

⁷³ Στο ίδιο.

⁷⁴ L. Ferrajoli, *Αυταρχική δημοκρατία και κριτική της πολιτικής*, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα, 1985, σελ. 30

⁷⁵ Στο ίδιο

συμμετέχουν σε αυτή. Όσο κι αν διευρύνθηκε νομικά το ποιος θεωρείται πολίτης και λαός, για όσο συντηρούνται σε ένα συμβολικό, συνειδησιακό επίπεδο οι διαχωρισμοί των ανθρώπων σε ανώτερων και κατώτερων (άνδρας-γυναίκα, ημεδαπός-αλλοδαπός, ετεροφυλόφιλος-ομοφυλόφιλος, κοκ), όπως και οι οικονομικές ανισότητες, η πολιτική συμμετοχή δεν θα είναι δυνατόν να ασκηθεί ισότιμα. Ο αγώνας της επιβίωσης, η χαμηλή ποιότητα υγείας και παιδείας κτλ, που έχουν τα πιο αδύναμα οικονομικά στρώματα, έρχονται σε πρακτική αντιδιαστολή με τα κατοχυρωμένα νομικά πολιτικά δικαιώματά τους, καθώς δυσχεραίνεται η πρακτική τους άσκηση. Ταυτόχρονα, λόγω αυτών των ανισοτήτων, σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες κοινωνικές διακρίσεις, κατασκευάζονται από τον κυρίαρχο λόγο της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας σαν μη ικανοί και άξιοι να συμμετέχουν στη δημόσια σφαίρα της πολιτικής. Αυτή η λογική, όμως, είναι που μεταλλάσσει τα θεμέλια της ιδέας της δημοκρατίας, που είναι ότι κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα και την ικανότητα να αποφασίζει για τον εαυτό του και τη ζωή του. Τα πολιτιστικά, σεξιστικά, ρατσιστικά, αντιμεταναστευτικά, ταξικά, σεξουαλικά, και κάθε λογής ανταγωνιστικά στερεότυπα και οριοθετήσεις, που οδηγούν σε κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες, είναι τα ασφυκτικά όρια της σύγχρονης δυτικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας⁷⁶ (δυτική πολυαρχία). Ο εκδημοκρατισμός, λοιπόν, της δυτικής πολυαρχίας δεν μπορεί παρά να ειπωθεί μέσα από την υπέρβαση αυτών των ορίων, την επέκταση της συμμετοχής των ανθρώπων στη δημόσια σφαίρα και στη διακυβέρνηση, και στην ανατροπή των οικονομικών ανισοτήτων⁷⁷.

Η καταστολή της έκτακτης ανάγκης και η αυταρχοποίηση της εξουσίας κατά την περίοδο των μνημονίων βρήκαν το έρεισμά τους σε αυτό το υπάρχον δημοκρατικό έλλειμμα, που άφηνε δυνατή τη δικαιολόγηση στην κοινωνική συνείδηση την περιστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (αλλά και ευρύτερα) υπό την επίφαση της ασφάλειας, ενώ αντίθετα η ασφάλεια των ανθρώπων συνίσταται ακριβώς στα ανθρώπινα δικαιώματα, όπου ο καθένας καθίσταται κύριος και κυρία του εαυτού του.

⁷⁶ E. Balibar, *Τα όρια της δημοκρατίας*, εκδ. Πολίτης, Αθήνα, 1993

⁷⁷ J. Ranciere, *Μίσος για τη δημοκρατία*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΠΕΡΙΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

2.1 Τα δικαιώματα του ανθρώπου

Καθώς στην εργασία τίθεται το ζήτημα δημοκρατικότητας του πολιτικού συστήματος και της διακυβέρνησης κατά την εποχή των μνημονίων, κρίνεται απαραίτητο να εξεταστεί ξεχωριστά το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων –περί της καταστολής των οποίων, έγινε συχνά λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο-, απαραίτητων για τη λειτουργία της δημοκρατίας και κρίσιμος παράγοντας για την κατασκευή της ταυτότητας του ανθρώπου και του πολίτη.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά) αποτελούν θεμελιώδη λίθο της πολιτικής δικαιοσύνης των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών, της δημοκρατίας και διαμορφωτή της δυτικής πολυαρχίας, τόσο κατά τη γέννησή της, όσο και στη διατήρηση και επέκτασή της. Ενώ η υπεράσπισή τους ξεκίνησε από τη φιλελεύθερη ιδεολογία για την προφύλαξη του ανθρώπου από την εξουσία, αυτή τη στιγμή υπέρμαχοι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι και θιασώτες άλλων ιδεολογιών, ή αλλιώς, όπως αναφέρει ο Κώστας Δουζίνας στο βιβλίο του, τα ανθρώπινα δικαιώματα νοούνται σχεδόν από την πλειοψηφία του πολιτικού κόσμου ως «η θεωρητική αρχή της λύτρωσης από την τυραννία»⁷⁸. Παρόλα αυτά, διαπιστώνεται πως σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, όπως αυτή που επικρατεί στην Ελλάδα κατά την εφαρμογή των μνημονίων, η εξουσία, που κάποτε σαν αστική τάξη πάλεψε για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα καθιέρωσε, εύκολα τα καταπατά με πρόσχημα την ασφάλεια. Αν και τα δικαιώματα είναι ευρέως αποδεκτά και νομικά κατοχυρωμένα, φέρουν κάποιες αντιφάσεις που υπονομεύουν το κύρος τους, δυσχεραίνοντας την εφαρμογή τους, αλλά και αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο της καταπάτησης και του περιορισμού τους από την εξουσία των δυτικών πολυαρχιών, που κατά τ' άλλα φέρονται σαν υπέρμαχοί τους, (φθάνοντας, μάλιστα, στο σημείο να τα εκμεταλλεύονται κάποιες φορές σαν πρόφαση για εξωτερικούς πολέμους). Επιθυμώντας να εξετάσουμε τη σημαντικότητα της καταπάτησης των δικαιωμάτων από την κυβερνητική πολιτική της δίωξης των οροθετικών γυναικών, δεν μπορούμε παρά να αφιερώσουμε λίγο χώρο στη συζήτηση σχετικά με αυτά, καθώς, παρότι έωλα πολλές φορές, λόγω έλλειψης ή ποικιλίας φιλοσοφικής θεμελίωσης που καθιστά δύσκολη την εφαρμογή τους⁷⁹, και έλλειψης μηχανισμών για την τήρησή τους, παραμένουν βασικά για τη ζωή και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, για τις διεκδικήσεις για ελευθερία, ισότητα, αυτοπραγμάτωση, αλλά και την ίδια τη λειτουργία της δημοκρατίας.

⁷⁸ Κ. Δουζίνας, *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 15

⁷⁹ Δ. Λ. Κυριαζής-Γούβελης, *Φιλοσοφία των Δικαιωμάτων*, εκδ. Μορφωτικός Όμιλος Προύσου, Αθήνα, 1986, σελ. 21

Η θέσπισή τους συνδέεται ιστορικά με τις διεκδικήσεις τις αστικής τάξης, μετά την οικονομική και κοινωνική της ανάπτυξη, έναντι της απολυταρχίας και της αριστοκρατίας, οδηγώντας την να αμφισβητήσει την τότε επικρατούσα διάρθρωση εξουσίας και να επιδιώξει την εξασφάλιση δικαιωμάτων και ελευθεριών⁸⁰. Από το 17^ο αι, παρατηρούνται στην Αγγλία οι πρώτες τέτοιες διεκδικήσεις, φθάνοντας στον 18^ο αι. με την Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση να θεμελιώνουν βασικές αρχές και ελευθερίες για τον άνθρωπο. Τα ατομικά δικαιώματα που αρχίζουν και θεσπίζονται νομικά από εκεί και ύστερα είναι η αξίωση που έχει ο άνθρωπος για τη μη παρέμβαση της εξουσίας στη σφαίρα της ιδιωτικής του αυτονομίας.

Πραγματική, όμως, προφύλαξη από την εξουσία δεν θα μπορούσε να καταστεί όσο η πλειοψηφία των ανθρώπων δεν μετείχε αυτής και δεν είχε τρόπο ελέγχου και άσκησης της. Τα πολιτικά δικαιώματα ξεκινώντας από τους άνδρες ιδιοκτήτες, επεκτάθηκαν μετά από κοινωνικούς αγώνες και στον υπόλοιπο πληθυσμό ανεξάρτητα από την οικονομική τάξη και το φύλο. Τα δικαιώματα του ανθρώπου αρχικά νοούνταν ως αρνητικές αρχές που πρέπει να σέβεται η εξουσία, προκειμένου να προστατευθεί ο άνθρωπος από την ολοκληρωτικότητά της και τους καταναγκασμούς της.

Παρόλα αυτά, με την ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας και των δυτικών πολυαρχιών, που θέσπισαν αυτά τα δικαιώματα, γίνεται σαφές πως η αυτοπραγμάτωση του ανθρώπου, ο σεβασμός της αξίας και της ζωής του είναι αδύνατο να επιτευχθεί σε ένα σύστημα οικονομικών ανισοτήτων όπου «στη θέση του άμεσου καταναγκασμού υποκαθίσταται η καθαρά οικονομική βία»⁸¹. Ο άνθρωπος πια δεν αρκεί να προστατευθεί από την πολιτική άρχουσα τάξη. Στο σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα η προφύλαξη που φαίνεται αναγκαία, είναι από την οικονομική άρχουσα τάξη. Για αυτό το λόγο μετά από το πρώτο Κραχ το 1929, επιδιώκεται η παρέμβαση του κράτους σε ζητήματα της ιδιωτικής σφαίρας, ώστε να εξασφαλιστεί η πρόσβαση όλων των ανθρώπων σε κάποιους βασικούς τομείς, απαραίτητους για την επιβίωση και την αξία του ανθρώπου, νοώντας τους πια ως κοινωνικά τους δικαιώματα. «Πέρα από τη ρητή αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων και τη διαπίστωση της ύπαρξης θεσμικών εγγυήσεων, ακόμη και τα κλασικά ατομικά δικαιώματα εμπλουτίζονται με μια νέα αντικειμενική ή θεσμική διάσταση, η οποία συνεπάγεται ότι επιτρέπεται ή και επιβάλλεται η ενεργητική παρέμβαση του κράτους για τη ρύθμιση και προστασία της ελευθερίας»⁸².

Γίνεται, δηλαδή, μια μεταβολή στην πολιτική και δικαιοκή αντίληψη, όπου η κρατική εξουσία δεν είναι μόνο ο φορέας από τον οποίο επιθυμεί να προστατευτεί ο άνθρωπος, αλλά αποτελεί ταυτόχρονα και το φορέα προστασίας του ανθρώπου. Οι προσπάθειες θεμελίωσης των δικαιωμάτων καταλήγουν στην υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων από τη διεθνή πολιτική

⁸⁰ Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998, σελ. 9

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 35

⁸² Στο ίδιο, σελ. 35

σκηνή, το 1948⁸³. «Αλλά μια θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εμπιστεύεται απόλυτα τις κυβερνήσεις, τους διεθνείς θεσμούς, τους δικαστές και τα άλλα κέντρα δημόσιας και ιδιωτικής εξουσίας, συμπεριλαμβανόμενων των αδιαμόρφωτων αξιών μιας κοινωνίας, ματαιώνει το *raison d' etre* των δικαιωμάτων, που είναι ακριβώς η υπεράσπιση των ανθρώπων από αυτούς τους θεσμούς και τις εξουσίες»⁸⁴.

Αυτό το *raison d' etre* των δικαιωμάτων είναι που παραμένει έωλο και διφορούμενο μέχρι σήμερα και αφήνει περιθώρια καταπάτησής τους. Γιατί υποστηρίζεται ότι ο άνθρωπος είναι φορέας κάποιων αναφαίρετων δικαιωμάτων, τα οποία κάθε εξουσία πρέπει να αναγνωρίζει και να μην τα παραβιάζει; Το θεωρητικό υπόβαθρο, βάσει του οποίου τέθηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα αρχικά, είναι το φυσικό δίκαιο, που υποστήριζε πως οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι, με έμφυτα δικαιώματα, το οποίο δύσκολα τεκμηριώνεται και έχει δεχθεί πλείστες κριτικές. Όπως ανέδειξε ο Καρλ Μαρξ, αλλά και η φεμινιστική κριτική, ο άνθρωπος δεν είναι ένα αφηρημένο υποκείμενο, όπως περιγράφεται στα ιστορικά κείμενα των δικαιωμάτων, αλλά έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ταξικά, φύλου, έθνους κτλ. Ο άνθρωπος που σκιαγραφούσαν αρχικά τα ανθρώπινα δικαιώματα στην πραγματικότητα ήταν ένας δυτικός, λευκός, μεσοαστός άνδρας, που μέσω αυτών των δικαιωμάτων, προωθούσε τα συμφέροντά του, έναντι των υπόλοιπων ομάδων του πληθυσμού. Κατά αυτόν τον τρόπο, η τυπική ισότητα με την αναφορά στην αφηρημένη ιδέα του ανθρώπου προήγαγε τη διατήρηση της πραγματικής ανισότητας. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι φυσικά ή αναπαλλοτρίωτα, αλλά ιστορικά παράγοντα του κράτους και του δικαίου, είναι απόρροια κοινωνικών διεκδικήσεων⁸⁵.

Πώς, λοιπόν, είναι δυνατόν να δώσουμε μια στέρεη βάση στα δικαιώματα, ώστε να μην αποτελούν απλά μια νομική σύμβαση που εφαρμόζεται υπό κάποιες προϋποθέσεις και υπό άλλες καταπατάται; Αναζητώντας πάλι την απάντηση στη φύση του ανθρώπου, ο Δημήτρης Κυριαζής-Γούβελης, αναγνωρίζει ως κοινά χαρακτηριστικά στον κάθε άνθρωπο την πνευματική έκφραση και τη σωματική υπόσταση και ως δικαίωμα την ανάγκη διαβίωσης⁸⁶, η κάλυψη δηλαδή των βιοσυντηρητικών αναγκών του, όπως ορίζονται από τα δύο προαναφερθέντα φυσικά χαρακτηριστικά. Η αναφορά στην ανάγκη διαβίωσης του ανθρώπου αποτελεί μια γερή βάση για τα δικαιώματα και ταυτόχρονα οδηγεί στη διεκδίκηση εξασφάλισης τροφής, στέγασης, ένδυσης για όλους, ανάγκες διαβίωσης που δεν καλύπτονται αποτελεσματικά ούτε σήμερα από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Παρόλα αυτά, η πλήρης αφαίρεση των αξιών και της ιδεολογίας από τη θέσπιση των δικαιωμάτων θα σήμαινε αργά ή γρήγορα και το τέλος τους. Η πολιτική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα πέρα από τρόπο διάρθρωσης της κοινωνικής ζωής και των σχέσεων ανθρώπου-εξουσίας, σημαντικό τους γνώρισμα

⁸³ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 10 Δεκεμβρίου 1948, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>

⁸⁴ Δουζίνας, ό.π., σελ. 29

⁸⁵ Στο ίδιο, σποράδην, σελ. 229-237

⁸⁶ Κυριαζής-Γούβελης, ό.π., σελ 64, 70, 100

αποτελεί ότι είναι και ένας συνεχόμενα μελλοντικός σκοπός, μια διαρκής αναζήτηση του Δίκαιου και της καλύτερης ζωής για τον άνθρωπο. Η ευτυχία και η αυτοπραγμάτωση δεν βασίζονται σε κάποια ανάγκη, αλλά είναι στόχος κάποιων αξιών που διαμορφώθηκαν από την κοινωνία. Η αυτοσυντήρηση αποτελεί μια στέρεη βάση και μπορεί να δικαιολογήσει το δικαίωμα στην εργασία για παράδειγμα, αλλά δεν έχει τίποτα να προσφέρει όσον αφορά την ποιότητα της εργασίας ή το δικαίωμα στην ψυχαγωγία. Το δικαίωμα στην παιδεία θα ήταν περιορισμένο στο στάδιο που θα ήταν απαραίτητο για την εργασία και έπειτα θα αποτελούσε προνόμιο λίγων που θα μπορούσαν να μορφωθούν περαιτέρω, οδηγώντας τελικά σε ανισότητα. Η ανισότητα, όμως, αποτελεί πρόσφορο έδαφος για τη δημιουργία ολοκληρωτικής και αυταρχικής εξουσίας, που θα καταπατά την ελευθερία των ανθρώπων και άρα κανένα δικαίωμα δεν θα γίνεται σεβαστό, ούτε αυτό της αυτοσυντήρησης. Εστιάζοντας τα δικαιώματα μόνο στην αυτοσυντήρηση, ο άνθρωπος θα μοιάζει περισσότερο με μια μηχανή παραγωγής και η δεύτερη υπόσταση του, η πνευματική, θα παραμεριζόταν και θα υποτιμούταν. Αν δεν την παραμερίσουμε, δεν μπορούμε να σταματήσουμε να μιλάμε για αξίες και ιδεολογίες, γιατί αυτά είναι απότοκα της διεργασίας της.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου γεννήθηκαν όχι από τη φύση του, αλλά από τις αξίες της φιλελεύθερης ιδεολογίας και του οικονομικού νεοφιλελευθερισμού, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, που υποδηλώνει αυτό το φαινόμενο, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, που όχι μόνο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί από τη φύση του ανθρώπου (αρκεί η απλή χρήση πόρων για τη ζωή του, χωρίς την ατομική ιδιοκτησία τους⁸⁷), αλλά έρχεται και σε αντίφαση με την αρχή της ισότητας στη ζωή των ανθρώπων, καθώς οδηγεί σε συσσώρευση πόρων από λίγους και την ένδεια άλλων, που είτε θα πεθάνουν από την έλλειψή τους είτε θα θέσουν πρακτικά το δικαίωμα τους στην ελευθερία υπό την οικονομική εξουσία άλλων, προκειμένου να επιζήσουν.

Η ανατροπή, όμως, τυχόν κακώς κειμένων (για όσους τα κρίνουν ως τέτοια) είναι δυνατόν να γίνει μέσω προώθησης του πρίσματος διαφορετικών αξιών και ιδεολογιών στα ανθρώπινα δικαιώματα, που θα αναδεικνύουν εκ νέου ανάγκες και θα προσπαθούν να τα διανθίσουν χάριν της στόχευσης για ζωή και ευτυχία του ανθρώπου. «Από τον Μαρξ και τους μαρξιστές μάθαμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πολιτικές κατασκευές, οι οποίες από τη μια συγκαλύπτουν σημαντικούς τρόπους άσκησης της εξουσίας και από την άλλη μπορούν να χρησιμοποιηθούν ενάντια στην καταπίεση και καταδυνάστευση»⁸⁸. Τα δικαιώματα ακόμα και αν δεν δικαιολογούνται από τη φύση του ανθρώπου, δικαιολογούνται από τις ανισότητες που επικρατούν και την επιθυμία του ανθρώπου να τις περιορίσει και ιδανικά να τις εξαλείψει, ώστε να ζήσει καλύτερα. Ακόμα και αν κάποια δικαιώματα μπορεί να τις προάγουν, όπως αυτό της ιδιοκτησίας, ταυτόχρονα άλλα δίνουν τη δυνατότητα να ξεπεραστούν (πολιτική συμμετοχή, κοινωνικά δικαιώματα κτλ) και να αμφισβητήσουν τα εκάστοτε υπάρχοντα συστήματα, αν κριθούν άδικα και ανισότιμα (ελευθερία έκφρασης και σκέψης κτλ). Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν βασικό

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 169-170

⁸⁸ Δουζίνας, ό.π., σελ. 521

κομμάτι τόσο του δικαίου όσο και της πολιτικής, από την άποψη ότι οι άνθρωποι ως κοινωνικά όντα θα προσπαθούν να διαρθρώσουν το σύστημα που βιώνουν βάσει της επιθυμίας τους για ζωή και αποφυγή του θανάτου (υπό το πρίσμα όχι απλά της επιβίωσης, αλλά της ευτυχίας, που μπορεί να μεταφραστεί ακόμα και με την πρακτική του φυσικού θανάτου-θυσίας ενός ανθρώπου), διαμορφώνοντας κάθε φορά διαφορετικές πολιτικές θεωρίες, πρακτικές και έννοιες για το τι σημαίνει αυτό και πώς μπορεί να επιτευχθεί. Άλλωστε, αν και τα ανθρώπινα δικαιώματα ξεκίνησαν βασιζόμενα στη φιλελεύθερη ιδεολογία, ιστορικά παρατηρούμε πως διανθίστηκαν μέσω κοινωνικών αγώνων που προωθούνταν από αξίες της αριστεράς, του φεμινισμού, της οικολογίας κ.α, επιτυγχάνοντας μια πιο διευρυμένη υποστήριξή τους.

Παρόλη, όμως, την επέκτασή τους στις γυναίκες και στην εργατική τάξη, δεν μπορούμε να πούμε ότι έχει επιτευχθεί η γενική εφαρμογή τους και μια πραγματική ισότητα στις δυτικές πολυαρχίες, πόσο μάλλον στον υπόλοιπο κόσμο. Εστιάζοντας σε ό,τι αφορά τα δυτικά συστήματα πολυαρχίας, εκτός από το έωλο φιλοσοφικό υπόβαθρο που βαραίνει το κύρος τους, υπάρχει και ένα ακόμα βασικό στοιχείο που τα περιορίζει. Το ποιος θεωρείται πρακτικά ως «άνθρωπος» που φέρει αυτά τα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εφαρμογή τους αποτελούν περισσότερο δικαιώματα του πολίτη, παρά του ανθρώπου γενικά. Απολαμβάνονται από τους ανθρώπους που η κρατική εξουσία αναγνωρίζει σαν κομμάτι του κοινωνικού της συνόλου και όχι από όλους, μέχρι και σήμερα. Οι τρεις κατηγορίες δικαιωμάτων δρουν συμπληρωματικά η μία για την άλλη, δεν μπορούν να λειτουργήσουν ξεχωριστά. Η εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων, όπως είδαμε και πριν, διαπιστώθηκε ιστορικά ότι δεν μπορεί να εξασφαλιστεί επαρκώς χωρίς τα πολιτικά δικαιώματα που δίνουν τη δυνατότητα άσκησης και ελέγχου της εξουσίας, και τα κοινωνικά δικαιώματα που είναι αυτά που εξασφαλίζουν όντως τους πόρους για το δικαίωμα στη ζωή (και όχι απλά το δικαίωμα στο να μην σε σκοτώσουν, όπως το ατομικό δικαίωμα στη ζωή). Οι μετανάστες, και δη οι παράτυποι, δεν απολαμβάνουν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η νομοθέτηση των πολιτικών και πολλών κοινωνικών δικαιωμάτων δεν τους συμπεριλαμβάνει. Ενώ και τα ατομικά δικαιώματα της ελευθερίας, της μη κράτησης χωρίς δίκη δεν ισχύουν για τους παράτυπους μετανάστες, χωρίς να έχουν διαπράξει κάποιο ποινικό αδίκημα, απλά γιατί δεν θεωρούνται πολίτες από την κρατική εξουσία και έτσι δεν μεριμνά για αυτούς. Ακόμα χειρότερα, πολλές φορές, σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και μη, τους χρησιμοποιεί σαν εσωτερικούς εχθρούς, σε αντιδιαστολή των οποίων κατασκευάζει την ταυτότητα του πολίτη και του «ανθρώπου». Ένα ακόμα παράδειγμα ότι ούτε τα ατομικά δικαιώματα απηχούν σε όλους τους ανθρώπους στην πραγματικότητα, αποτελούν τα δικαιώματα της ελευθερίας του λόγου και της ανεξιθρησκείας, καθώς ακόμα και για τους μετανάστες που αποδέχεται το κράτος νόμιμα στην επικράτειά του, δεν προβλέπεται η πρακτική δυνατότητα άσκησης τους. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, δεν υπάρχει τζαμί για τους μουσουλμάνους, ενώ δεν έχουν πρόσβαση στο δημόσιο λόγο εξαιτίας της περιθωριοποίησης στην οποία κρατούνται. Κατά την εποχή των μνημονίων, μάλιστα, όσοι ήταν παράτυποι παρέμεναν έγκλειστοι σε κέντρα κράτησης χωρίς δίκη και για μεγαλύτερο διάστημα απ' ό,τι προβλέπει ο

νόμος. Βασικό ζήτημα, λοιπόν, για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τόσο για το κύρος τους όσο και για την πρακτική εφαρμογή τους και την τήρησή τους, είναι να αναγνωριστούν όλοι οι άνθρωποι όντως ως αυτός ο άνθρωπος που αναφέρεται ως υποκείμενο των δικαιωμάτων, όχι απλά υπό μια κατ' επίφαση αφηρημένη έννοια, αλλά λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές ανισότητες από τις οποίες επηρεάζονται και στοχεύοντας να τις περιορίσει, γεγονός που δεν μπορεί να επιτευχθεί αν κατοχυρώνονται μόνο σε ένα θεωρητικό επίπεδο και δεν υπάρξει μέριμνα για τη λειτουργία μηχανισμών που θα επιτρέπουν την εφαρμογή των δικαιωμάτων στην πράξη.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορεί να μην είναι φυσικά, αλλά κοινωνικά διαμορφωμένα και άρα να δέχονται αμφισβήτηση, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να συνεχίσουμε να τα υπερασπιζόμαστε και να τα διευρύνουμε. Οι άνθρωποι δεν γεννιούνται ούτε ίσοι και ελεύθεροι, ούτε άνισοι και ανελεύθεροι. Λαμβάνουν υπόσταση, ταυτότητα και αξία μέσα από τις δικές τους κοινωνικές διεργασίες. «Το ζήτημα δεν είναι ότι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα, αλλά ότι τα δικαιώματα κάνουν τον άνθρωπο»⁸⁹. Ακόμα και αν δεν γεννιόμαστε a priori ίσοι και ελεύθεροι, πρέπει να γίνουμε, γιατί είναι προς το συμφέρον όλων η ίση δυνατότητα για καλύτερη ζωή. Προκειμένου να γίνει αυτό θα πρέπει να υπάρχει και η ίση δυνατότητα στους πόρους, στο λόγο και την εξουσία που τη διαμορφώνουν.

Ένα σύστημα διακυβέρνησης, λοιπόν, που ασπάζεται αυτή την αρχή, το δημοκρατικό (το φιλελεύθερο τουλάχιστον όσον αφορά τους δύο τελευταίους όρους), δεν είναι δυνατόν ούτε για λόγους γενικού συμφέροντος, ούτε για λόγους ασφάλειας, δύο από τις πιο συνήθεις προφάσεις για τον αυταρχισμό της εξουσίας, να καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα. «Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ουσιαστικό κομμάτι της δημοκρατίας γιατί εγγυούνται τις βασικές ελευθερίες που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα και ότι η λαϊκή εξουσία θα διέπει την κυβέρνηση»⁹⁰. Αν και για το τελευταίο χρειάζονται και άλλοι παράγοντες πέραν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και τα δικαιώματα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται εργαλειακά, αλλά αυτόνομα, χωρίς αυτά δεν είναι όντως εφικτό να λειτουργήσει η δημοκρατία. Για αυτό το σύστημα χρειάζονται άνθρωποι ελεύθεροι, ενημερωμένοι, που θα μπορούν να δράσουν και να μιλήσουν πολιτικά, ισάξια μεταξύ τους, και για να συμβούν όλα αυτά θα πρέπει επίσης να διαφυλάσσεται η πνευματική τους και η σωματική τους υπόσταση. Αυτά αποτελούν την ασφάλεια των ανθρώπων και το γενικό τους συμφέρον ενάντια στην καταπίεση, την υποδούλωσή και τη δυστυχία τους. Οποιοδήποτε επιχείρημα για περιορισμό τους χάριν ασφάλειας και γενικού συμφέροντος είναι οξύμωρο και επικίνδυνο τόσο για τη ζωή του ανθρώπου που εκείνη τη στιγμή θα υφίσταται διάκριση και καταναγκασμό, όσο και για την ίδια τη δημοκρατία. Αν και στις δυτικές πολυαρχίες νομικά προβλέπεται ο περιορισμός των δικαιωμάτων μόνο για λόγους γενικού συμφέροντος, θέλοντας ο νομοθέτης να το θέσει σαν δικλείδα ασφαλείας για την προστασία των δικαιωμάτων, αυτό

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 522

⁹⁰ D. Beetham, *Democracy and Human Rights*, εκδ. Polity Press, Cambridge, 1999, σελ. 93

λειτούργησε αντίθετα για την επιβολή περιορισμών⁹¹. Λόγω της γενικής και ρευστής του έννοιας, το «γενικό συμφέρον», ή «δημόσια/εθνική ασφάλεια» κτλ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον οποιοδήποτε κατά το δοκούν, προκειμένου να επιβάλλει σαν επίλυση κάποιου δημοσίου προβλήματος, την καταπάτηση των δικαιωμάτων. Πέραν από τον κίνδυνο για τη διαμορφωθείσα αντίληψη για τα δικαιώματα, δηλαδή ότι δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά μόνο εργαλείο για την πολιτεία που όποτε θέλει χρησιμοποιεί⁹², η χρήση του γενικού συμφέροντος, που βάσει αυτού δικαιολογείται οποιαδήποτε πολιτική, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος «για το λαό»⁹³. Άλλωστε, το γενικό συμφέρον, δύσκολα μπορεί να οριστεί όντως σε ένα σύστημα με αντιτιθέμενα ταξικά συμφέροντα, όπως είναι οι καπιταλιστικές κοινωνίες των δυτικών πολυαρχιών. Ακόμα, λοιπόν, και αν η κρατική εξουσία πια στο σύστημα της δυτικής πολυαρχίας αναγνωρίζεται και ως φορέας προστασίας και παροχής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο τέλος η υπεράσπισή τους και ο σεβασμός τους επαφίεται στους αγώνες και στην εγρήγορση της κοινωνίας, γιατί είναι κομμάτι της δικής της ταυτότητας και όχι της εξουσίας.

2.2 Υγειονομική διάταξη, ανθρώπινα δικαιώματα και έκθεση του ΚΕΕΛΠΝΟ

Το υπουργείο Υγείας υπό τον Ανδρέα Λοβέρδο τον Μάιο του 2012, τόσο με την υγειονομική διάταξη που εξέδωσε, όσο και με τον τρόπο που εφάρμοσε τη δημόσια πολιτική του για τα λοιμώδη νοσήματα, καταπάτησε μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτά προβλέπονται από την Οικουμενική Διακήρυξη του 1948, και βασικά δικαιώματα του ασθενούς που κατοχυρώνονται από το διεθνές δίκαιο από τη Διακήρυξη του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας⁹⁴.

Η υγειονομική διάταξη προβλέπει την υποχρεωτική εξέταση κάποιων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων για λοιμώδη μεταδιδόμενα νοσήματα. «3. Για τα ανωτέρω νοσήματα καθιερώνεται έλεγχος των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο. Ειδικά για το HIV, HBV, HCV θα υπάρχει ειδικός έλεγχος για τα εκδιδόμενα άτομα που στερούνται του προβλεπόμενου βιβλιαρίου υγείας, καθώς και για τα άτομα που κάνουν χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών ουσιών. Στην περίπτωση δε που οι αλλοδαποί έχουν εισέλθει παράνομα στη χώρα περιορίζονται κατά τρόπο τέτοιον, ώστε να μην αποτελούν κίνδυνο για τη Δημόσια Υγεία. Σε κάθε περίπτωση για τους ελέγχους και τα λαμβανόμενα μέτρα εφαρμόζονται οι οικείες συστάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πρόληψης και Ελέγχου Νοσημάτων (ECDC)» και «6. Επιβάλλεται καταρχήν υποχρέωση υγειονομικής εξέτασης και περιπτώσεως συντρεχούσης περαιτέρω εμβολιαστικής κάλυψης, νοσηλείας και θεραπευτικής αγωγής των προσώπων που πάσχουν από τα

⁹¹ Κ. Χρυσόγονος, *ό.π.*, σελ. 85-86

⁹² Στο ίδιο, σελ. 87

⁹³ Βασικά στοιχεία της δημοκρατίας αποτελούν πως η εξουσία είναι του λαού και από τον λαό, και όχι μόνο ότι ασκείται για αυτόν.

⁹⁴ Κ. Ι. Κοντιάδης (επιμ.), Κ. Ν. Σουλιώτης (επιμ.), *Θεσμοί και πολιτικές υγείας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ 90

προαναφερόμενα νοσήματα. Επίσης επί ενδείξεων απομόνωσης επιβάλλεται περιορισμός-καραντίνα» .

Οι άνθρωποι, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη στο άρθρο 2, πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και ελευθερίες, χωρίς να υπόκεινται σε διακρίσεις βάσει του φύλου τους, της εθνικής τους καταγωγής ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασής τους. Στη διάταξη, όμως, στοχοποιούνται οι μετανάστες και ειδικά οι παράτυποι, έναντι του υπόλοιπου πληθυσμού, χωρίς να υπάρχει κάποια ιατρική αιτιολόγηση γιατί η συγκεκριμένη ομάδα αποτελεί πιο πιθανό να νοσεί από λοιμώδη νοσήματα. Η εθνικότητα και το διοικητικό παράπτωμα δεν σχετίζονται με τη μόλυνση από κάποιον ιό, προφανώς. Ταυτόχρονα, προβλέπεται ο περιορισμός των παράτυπων μεταναστών ειδικά, και όχι όλων των εν λόγω ασθενών, για την ασφάλεια της δημόσιας υγείας, ακόμα και για ιούς που δεν μεταδίδονται απλά από την κοινωνική συναναστροφή, όπως ο HIV.

Παραβιάζεται ακόμα και το άρθρο 7, που προβλέπει την ισότητα απέναντι στο νόμο όλων των ανθρώπων, χωρίς δυσμενείς διακρίσεις, καθώς θέτει ανθρώπους από άλλες κοινωνικές ομάδες που μπορεί να νοσούν εκτός υποχρεωτικής εξέτασης και άλλες, όπως μετανάστες, χρήστες ναρκωτικών και εκδιδόμενα πρόσωπα, εντός αυτού του διαφορετικού πλαισίου. Ειδικά κατά την υλοποίηση της δημόσιας πολιτικής, τελικά στοχοποιήθηκαν οι γυναίκες, προβαίνοντας σε διάκριση κατά των ανθρώπων με βάση το φύλο τους. Τη βασικότερη, βέβαια, καταπάτηση των δικαιωμάτων αποτελεί ο ίδιος ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της εξέτασης, παραβιάζοντας την ατομική ελευθερία (άρθρο 1) και παρεμβαίνοντας αυθαίρετα στην ιδιωτική ζωή των ανθρώπων, προσβάλλοντας την τιμή και την αξιοπρέπεια τους (άρθρο 12), ιδίως κατά την εφαρμογή της διάταξης που διαπομπεύθηκαν οι ασθενείς σε όλη την Ελλάδα, με την υποστήριξη του υπουργείου.

Το δικαίωμα στη συναίνεση αποτελεί και ένα από τα βασικά δικαιώματα του ασθενούς βάσει της Διακήρυξης του ΠΟΥ. Ο ασθενής πρέπει να έχει λάβει πλήρη ενημέρωση για ό,τι αφορά στην υγεία του και είναι απαραίτητη η σύμφωνη γνώμη του για οποιαδήποτε ιατρική εξέταση, παρέμβαση, συντήρηση και χρήση συστατικού του σώματός του. Είναι εμφανές πως ο εξαναγκασμός των γυναικών σε λήψη αίματός τους, χωρίς να γνωρίζουν για ποιο λόγο συμβαίνει αυτή η διαδικασία, αλλά και με τη διατύπωση διαφωνίας κάποιων για την εξέταση που δεν λήφθηκε υπόψιν, απαγορεύεται από το διεθνές δίκαιο.

Ακόμα δύο δικαιώματα που παραβιάστηκαν είναι αυτό της κατάλληλης φροντίδας υγείας και νοσηλείας και αυτό της πληροφόρησης. Όσες γυναίκες διαπιστώθηκε πως είναι οροθετικές, αντί να μεταφερθούν (πάντα με τη σύμφωνη γνώμη τους) σε νοσοκομείο, όπου θα ήταν δυνατή η πλήρης και ακριβής πληροφόρηση για την κατάσταση της υγείας τους, καθώς και η λήψη της προβλεπόμενης αγωγής, τις συνέλαβαν και παρέμειναν φυλακισμένες επί μήνες χωρίς την κατάλληλη ιατρική παρακολούθηση. Πιο συγκεκριμένα οι ασθενείς «έχουν δικαίωμα για απολαυτή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών καθώς και για ανθρώπινη σχέση με τους εργαζόμενους

στην υγεία. Έχουν δικαίωμα συνέχειας της φροντίδας, που διασφαλίζεται με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων στη φροντίδα του ασθενούς, όπως και δικαίωμα να επιλέγουν και να αλλάζουν το γιατρό τους (...)»⁹⁵.

Η παραχώρηση των προσωπικών τους στοιχείων και των φωτογραφιών τους στον τύπο παραβίασε το δικαίωμα στο ιατρικό απόρρητο και προστασία των προσωπικών δεδομένων. Για την ακρίβεια προβλέπεται πως «όλη η πληροφόρηση που αφορά την ιατρική κατάσταση του ασθενούς, τη διάγνωση, θεραπεία και πρόγνωση, πρέπει να είναι απόρρητη ακόμα και μετά το θάνατο του ασθενούς (...) Οι ιατρικές εξετάσεις και παρεμβάσεις πρέπει να σέβονται την αξιοπρέπεια του ασθενούς και γι' αυτό πρέπει να διενεργούνται υπό την παρουσία μόνο αυτών των προσώπων που είναι απολύτως απαραίτητα για τη διενέργειά τους»⁹⁶. Αυτή η ενέργεια δεν προβλέπεται στη διάταξη, αλλά συνδέεται με αυτή, καθώς η διάταξη αποτέλεσε την έναρξη της στοχοποίησης ανθρώπων, εμπλέκοντας παράλληλα και την αστυνομία σε ιατρικά ζητήματα, η οποία, όμως, δεν δεσμεύεται από την αντίστοιχη δεοντολογία και διευκολύνει τις διαρροές των προσωπικών ιατρικών δεδομένων. Και μόνο η παρουσία της κατά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων θεωρείται παραβίαση των δικαιωμάτων του ασθενούς. Η δημοσιοποίηση, άρα, των στοιχείων διευκολύνεται από τις παραμέτρους της διάταξης. Επίσης, η διαρροή των στοιχείων των ασθενών, αν δεν προωθήθηκε από το ίδιο το υπουργείο (που μετά από την ύπαρξη αντιδράσεων δήλωσε πως δεν ήταν δική του οδηγία), είχε τουλάχιστον την άτυπη στήριξή του, αφού δεν έκανε τίποτα για να την αποτρέψει.

Πέραν, όμως, από το γεγονός ότι η υγειονομική διάταξη καταπατά θεμελιώδη δικαιώματα, η πολιτική δράση εν γένει του υπουργείου στο συγκεκριμένο ζήτημα, με τη φωτογραφική στόχευση γυναικών, τις οποίες υποχρέωνε σε αναγκαστική εξέταση και έπειτα τις φυλάκιζε υπό την κατηγορία της βαριάς σκοπούμενης βλάβης, παραβιάζει και την αρχή της αναλογικότητας του δικαίου, καθώς κάθε νόμος και μέτρο οφείλει να είναι ανάλογος και αρμόζων ως προς το σκοπό που καλείται να εξυπηρετήσει και όχι υπέρ του δέοντος αυστηρός ή δραστικός⁹⁷. Σε αυτήν την περίπτωση τα αίτια και ο σκοπός που υποστηρίχθηκαν από τον υπουργό Υγείας ότι τον οδήγησαν σε αυτό το μέτρο, δηλαδή η αύξηση των κρουσμάτων HIV στις μετανάστριες εκδιδόμενες γυναίκες και η καταπολέμησή του ιού, δεν επιβεβαιώνονται από τους λεγόμενους «αντικειμενικούς δείκτες πραγματικότητας»⁹⁸ (δείκτες μέτρησης, δηλαδή, των φαινομένων), όπως είναι η ετήσια έκθεση του ΚΕΕΛΠΝΟ⁹⁹, και ούτε είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η καταστολή αρμόζει σαν μέτρο για την προώθηση της υγείας του πληθυσμού.

⁹⁵ Κοντιάδης, Σουλιώτης, ό.π., σελ. 91

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 90 - 91

⁹⁷ Χρυσόγονος, ό.π, σελ. 90

⁹⁸ J.W. Dearing, E.M. Rogers., *Ορίζοντας τα θέματα: Τα ΜΜΕ, οι πολιτικοί και το κοινό*, εκδ.

Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 46

⁹⁹ ΚΕΕΛΠΝΟ, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Επιδημιολογική Επιτήρηση της HIV/AIDS λοίμωξης στην Ελλάδα - δηλωθέντα στοιχεία έως 31/12/2011, Δεκέμβριος 2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

Βάσει της έκθεσης, όντως παρατηρείται αύξηση των νέων περιστατικών HIV και AIDS για το 2011, κατά 57% σε σχέση με το 2010. Αυτό το γεγονός θα μπορούσε να αποτελέσει ένα συντελεστή έλξης του ενδιαφέροντος του υπουργείου Υγείας, ώστε να εντάξει το φαινόμενο του AIDS στην πολιτική του ατζέντα, παρόλα αυτά, τα ευρήματα της έκθεσης δεν συνάδουν με τις κοινωνικές ομάδες που στοχοποιεί η διάταξη και εξαπέλυσε κυνήγι εναντίον τους το υπουργείο.

«Το 2011 δηλώθηκαν 954 νέα περιστατικά, εκ των οποίων 820 (86,0%) ήταν άνδρες και 134 (14,0%) γυναίκες. Από τις περιπτώσεις που δηλώθηκαν για πρώτη φορά ως HIV+ το 2011, 62 (6,5%) άτομα είχαν ήδη εμφανίσει ή ανέπτυξαν κλινικά AIDS εντός του συγκεκριμένου έτους (πίνακας 1). Το 35,6% των περιστατικών ήταν άνδρες που είχαν σεξουαλικές επαφές με άλλους άνδρες, το 25,3% ήταν Χρήστες Ενδοφλέβιων Ναρκωτικών (XEN), ενώ στο 23,1% των δηλωθέντων περιπτώσεων δεν έχει προσδιοριστεί ο τρόπος μετάδοσης του ιού»¹⁰⁰.

Η άνοδος των κρουσμάτων αφορά κατά κύριο λόγο στους άνδρες και όχι τις γυναίκες, οι οποίες διώχθηκαν από το υπουργείο. Ο πρώτος λόγος μετάδοσης παραμένει και διαχρονικά η ομοφυλική επαφή και ύστερα η χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών, που σημείωσε σημαντική αύξηση σε σχέση με παλαιότερα. Ακόμα και σε αυτήν την κατηγορία ο ιός συναντάται πιο συχνά σε άντρες και όχι σε γυναίκες (198 άνδρες και 43 γυναίκες). Στην έκθεση δεν προσδιορίζεται πούθενά η εθνικότητα των νέων περιστατικών ή αν είναι άστεγοι και άρα κρίνεται άστοχη η κατασκευή τους σαν ομάδες υψηλού κινδύνου, όπως αναφέρει η διάταξη: «5. Εκπονούνται ολοκληρωμένα προγράμματα που αφορούν τους πληθυσμούς μεταναστών με χρήση κριτηρίων αυξημένου κινδύνου για την μετάδοση λοιμωδών νοσημάτων επικίνδυνων για την Δημόσια Υγεία μετά από πρόταση του ΚΕΕΛΠΝΟ. Στις ομάδες υψηλού κινδύνου για τις ως άνω ασθένειες εντάσσονται ιδίως οι προερχόμενοι από χώρα που ενδημούν τέτοια νοσήματα ή όσοι είναι εκδιδόμενα πρόσωπα που στερούνται βιβλιαρίου υγείας ή είναι χρήστες ναρκωτικών ουσιών, ή διαβιούν σε οικίες ή άλλους χώρους όπου δεν πληρούνται οι στοιχειώδεις όροι υγιεινής (συμπεριλαμβανομένων και των αστέγων)». Επίσης, η μετάδοση του ιού μέσω ετεροφυλικής σεξουαλικής επαφής αποτελεί την τέταρτη σε σειρά κατηγορία¹⁰¹ και δεν υπάρχει αναφορά αν ήταν ελεύθερη ή με χρηματικό αντίτιμο, ώστε να στοχοποιούνται οι εκδιδόμενες γυναίκες.

Το υπουργείο Υγείας οφείλει νομικά, ηθικά και πολιτικά να φροντίζει για την υγεία του πληθυσμού. Με τη συγκεκριμένη διάταξη, αντί να προωθείται η περίθαλψη των ασθενών με επικουρικά μέτρα για την υγεία τους και η ενημέρωση του πληθυσμού για τους σχετικούς ιούς, γίνεται προσπάθεια απομάκρυνσης των ασθενών από τον «υγιή» πληθυσμό, προβλέποντας μέχρι και το μέτρο της απομόνωσης, που

http://www.keelpno.gr/Portals/0/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1/HIV/EPIDIMIOL OGIKO%20HIV_2011.pdf

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 9

¹⁰¹ Πρώτη είναι η ομοφυλική σεξουαλική επαφή, δεύτερη η χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών και η τρίτη κατηγορία παραμένει απροσδιόριστη.

ιδίως σε περιπτώσεις όπως του AIDS, δεν έχει κανένα νόημα, αφού δεν μεταδίδεται απλά μέσω της κοινωνικής επαφής. Μέσω των κατασταλτικών και αυταρχικών μέτρων της υποχρεωτικής εξέτασης, της απομόνωσης, αλλά και της χρήσης της αστυνομίας σε ζητήματα υγείας κατασκευάζεται η εικόνα των ασθενών σαν να είναι εγκληματίες, αντί άνθρωποι που φέρουν δικαιώματα και που το κράτος έχει υποχρέωση να τους παρέχει κοινωνική πρόνοια. Όπως θα δούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, οικοδομείται ένας υποτιθέμενος εσωτερικός εχθρός που απειλεί να «μολύνει», κυριολεκτικά και μεταφορικά, την κοινωνία (ελληνική, αστική και ανδροκρατούμενη). Ταυτόχρονα, υποσκάπτει ουσιαστικά τη δημόσια και ατομική υγεία, καθώς δημιουργεί ένα φοβικό κλίμα για τους ασθενείς του HIV ότι αντί να λάβουν περίθαλψη, θα καταλήξουν στη φυλακή, και έτσι πολλοί άνθρωποι που θα ήθελαν ή θα έπρεπε να εξεταστούν, κατά βούλησή τους, για τον ιό, μετά από αυτό το διωγμό, δεν θα το πράξουν. Κατά αυτόν τον τρόπο, με το κίβδηλο, αλλά και επικίνδυνο για τη δημοκρατία, επιχείρημα της δημόσιας ασφάλειας, το υπουργείο καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα, διαμορφώνοντας μια αυταρχική εξουσία που μπορεί να παρεμβαίνει άμεσα και υποχρεωτικά ακόμα και στο ίδιο το σώμα του ανθρώπου και στη σεξουαλική του ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ

3.1 Το φαινόμενο ως δημόσιο πρόβλημα

Εξετάζοντας το ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής για τη δίωξη των οροθετικών γυναικών και την αντίθεση της υγειονομικής διάταξης με τα ανθρώπινα δικαιώματα, εντοπίστηκαν αντιδημοκρατικά και αυταρχικά στοιχεία της διακυβέρνησης και της εξουσίας. Αποτελεί, λοιπόν, καίριο ζήτημα να εξεταστεί περαιτέρω και ο καθορισμός και η υλοποίηση της συγκεκριμένης δημόσιας πολιτικής, που εκτός της δυνατότητας εντοπισμού περισσότερων στοιχείων για τον χαρακτήρα της εξουσίας και του συστήματος της ελληνικής δυτικής πολυαρχίας, καταστεί δυνατή την περιγραφή των διαντιδράσεων όλων των κοινωνικών δρώντων στο ζήτημα, και όχι μόνο της κυβέρνησης, αναδεικνύοντας μια συνολικότερη εικόνα του θέματος (αποδοχή ή απόρριψη, επανακατασκευή κτλ), αλλά και της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα.

Η άσκηση δημόσιας πολιτικής αποτελεί μία πολυπαραγοντική δράση, που οι συνέπειές της εκτείνονται πέραν των άμεσων δηλωμένων στοχεύσεων κάθε φορά. Πρόκειται για την εφαρμογή ενός προγράμματος δημόσιας δράσης, ενεργοποιώντας και αξιοποιώντας τον πολιτικό διοικητικό μηχανισμό. Λαμβάνει μέρος μέσα σε ένα συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο από μία δημόσια εξουσία, που με αυτή τη δράση αναγνωρίζεται ως τέτοια και αποκτά τα χαρακτηριστικά της. Ανάλογα, δηλαδή, τη δημόσια δράση που ασκείται, η εξουσία μπορεί να χαρακτηριστεί ως αυταρχική, δημοκρατική, ελαστική κτλ –χωρίς, βέβαια, η δημόσια πολιτική να αποτελεί το μοναδικό παράγοντα ταυτότητας, αλλά ένα ενδεικτικό στοιχείο μαζί με τον τρόπο ανάδειξης της εξουσίας, μηχανισμούς διατήρησης αυτής, συμμετοχής και άλλων.

Όταν γίνεται αναφορά στη δημόσια πολιτική που ακολουθεί, για παράδειγμα, μια κυβέρνηση σε δυτική πολυαρχία, εννοούμε τη δράση που θα αναλάβει σε μια δεδομένη χρονική στιγμή για την επίλυση ενός δημοσίου προβλήματος. Αυτή εμφανίζεται συχνά σαν να ασκείται βάσει «αντικειμενικών» κριτηρίων και αναγκών, αποκρύπτοντας κατά αυτόν τον τρόπο τις υπόλοιπες λειτουργίες της εξουσίας που εξυπηρετούνται εκείνη τη στιγμή και την κοινωνική κατασκευή του φαινομένου. «Η άσκηση μιας δημόσιας πολιτικής δεν συνίσταται στην επίλυση ενός προβλήματος, αλλά στην κατασκευή μιας νέας αναπαράστασης που καθορίζει τις κοινωνικές-πολιτικές συνθήκες επεξεργασίας τους από την κοινωνία και δομεί κατά συνέπεια τη δράση του κράτους»¹⁰².

Όταν καθορίζεται και πλαισιώνεται ένα γεγονός ή ένα κοινωνικό φαινόμενο σαν πρόβλημα δεν πρόκειται για μια αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά για μια

¹⁰² P. Muller, Y. Surel, *Η ανάλυση των πολιτικών του κράτους: Ανάλυση των δημόσιων πολιτικών*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002, σελ. 58

ερμηνεία των καταστάσεων διαμορφωμένη βάσει αντιλήψεων, αξιών, πεποιθήσεων, ιδεολογίας. Κατά αυτόν τον τρόπο ο καθορισμός του φαινομένου σαν δημόσιο πρόβλημα, οι αιτίες, αλλά και οι λύσεις που θα προωθηθούν από την εκάστοτε κυβέρνηση και τους υπόλοιπους δρώντες, δεν είναι αναμφισβήτητα γεγονότα, αλλά απόψεις που πηγάζουν από προσωπικές κοσμοαντιλήψεις και το κυρίαρχο κανονιστικό πλαίσιο, που προάγουν, και προσπαθούν για, την αναγνώριση αυτών των αναπαραστάσεων σαν «αντικειμενικών» και από την υπόλοιπη κοινωνία. Αυτή η διαδικασία ερμηνείας επειδή συνιστά μια κοινωνική κατασκευή του κόσμου, δεν σημαίνει ότι πραγματοποιείται απαραίτητα συνειδητά και με κάποια σκοπιμότητα, αλλά αποτελεί και τον αυθόρμητο τρόπο προσέγγισης του εξωτερικού κόσμου από τον άνθρωπο. Ο ορισμός ενός φαινομένου σαν πρόβλημα και η απόδοση σε αυτό συγκεκριμένης αιτίας, βέβαια, από κάποιο δρώντα ή ομάδα είναι δυνατόν να εξυπηρετεί και συνειδητά κάποια σκοπιμότητα και να μην είναι παράγωγο αξιακών πεποιθήσεων. Για παράδειγμα, η προβαλλόμενη «αιτία» και «λύση» είναι δυνατόν να είναι προαποφασισμένες και να κατασκευάστηκαν εσκεμμένα για να εξυπηρετήσουν τη λήψη ενός μέτρου, που για λόγους π.χ δημοφιλίας ή νομικούς, δεν μπορούσε προηγουμένως να προωθηθεί σαν αυτόνομη δημόσια πολιτική. Κατά αυτόν τον τρόπο, με τη συνειδητή κατασκευή ενός προβλήματος και της «αιτίας» του, γίνεται εφικτή η υιοθέτηση του μέτρου αυτού¹⁰³.

Εξετάζοντας το παράδειγμα της δημόσιας πολιτικής της δίωξης των οροθετικών γυναικών, το φαινόμενο του AIDS και των φορέων του HIV στην Ελλάδα δεν είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται το 2012 για πρώτη φορά. Όπως είδαμε, την προηγούμενη χρονιά παρατηρείται μια αύξηση των κρουσμάτων. Αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα γεγονός-ερέθισμα για να καταστεί το φαινόμενο σαν δημόσιο πρόβλημα που έλκει την προσοχή της κυβερνητικής δράσης, αλλά από μόνο του δεν αρκεί. Αρχικά πρέπει η ίδια η ύπαρξη αυτής της ασθένειας να θεωρηθεί ως κάτι προβληματικό για τη ζωή των ανθρώπων και παράλληλα η ζωή των ανθρώπων σημαντική και το κράτος υπεύθυνο για αυτήν, ώστε να οριστεί το φαινόμενο ως δημόσιο πρόβλημα και η δράση ως ευθύνη του κράτους και σαν προσπάθεια επίλυσης. Αυτές οι παραδοχές δεν αποτελούν αντικειμενικές συνθήκες, αλλά παράγωγα κοσμοαντιλήψεων και συγκεκριμένα, όπως είδαμε, τόσο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θέτουν τη ζωή των πολιτών ως αυταξία και το κράτος τόσο ως κίνδυνο ανελευθερίας των πολιτών, όσο και σαν προστάτη αυτών. Οι ίδιες παραδοχές μπορούν να αναγνωστούν και από τη σκοπιά της νεοφιλελεύθερης βιοπολιτικής, όπου η εξουσία διαχειρίζεται την υγεία και την ασθένεια των ανθρώπων, προκειμένου να είναι χρήσιμοι για την ελεύθερη αγορά. Αυτή η αντίληψη, όπως και το ίδιο το φαινόμενο και ο ορισμός του σαν διαχρονικό δημόσιο πρόβλημα, υπήρχε και πριν τη δημόσια πολιτική που εξετάζουμε. Τι είναι, λοιπόν, αυτό που παρακινεί την κυβερνητική δράση τη συγκεκριμένη στιγμή, αλλά και με το συγκεκριμένο τρόπο; Η απάντηση της αύξησης των κρουσμάτων δεν αρκεί, καθώς είδαμε πως η δράση δεν

¹⁰³ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1999, σελ. 54

αφορά όλες τις ομάδες που στοχοποιούνται από την υγειονομική διάταξη, αλλά ούτε και αυτές στις οποίες υπάρχει αύξηση των φορέων του ιού.

Σύμφωνα με τον Edelman¹⁰⁴, ο καθορισμός, οι αιτίες και οι λύσεις που προκρίνονται είναι βάσει συμφερόντων και ιδεολογίας. Ακόμα και αν ένας άνθρωπος δεν δηλώνει ρητά ότι ασπάζεται μια πολιτική ιδεολογία (δηλαδή να δηλώνει υπέρ του σοσιαλισμού, φιλελευθερισμού, συντηρητισμού κτλ), οι απόψεις του λίγο-πολύ θα έχουν διαμορφωθεί πάνω σε ένα συλλογιστικό πλαίσιο, όπου ο άνθρωπος, οι ανθρώπινες σχέσεις, η εξουσία, η οικονομία, το κράτος, η θρησκεία και υπόλοιποι τομείς και θεσμοί της κοινωνικής ζωής, θα φέρουν για αυτόν κάποια αξιακά φορτία σαν έννοιες. Θα έχει προσδιορίσει, έστω θολά και αόριστα, το δέον της μορφής τους. Αυτό το συλλογιστικό πλαίσιο θα χρησιμοποιεί και για την απόδοση ερμηνείας των κοινωνικών φαινομένων εν γένει.

Το συμφέρον, από την άλλη, αρκετές φορές δεν γίνεται αντιληπτό ποιο είναι για τον κάθε άνθρωπο, αφού μπορεί να μην έχει τις απαραίτητες πληροφορίες και γνώσεις για την αναγνώριση αυτού. Ακόμα, όμως, και αν ο άνθρωπος ήταν ικανός να είναι πάντα τόσο «ορθολογικός», δεν είναι απαραίτητο αυτή η αναγνώριση του συμφέροντος να καταστεί και επιλογή, καθώς ο άνθρωπος φαίνεται να είναι πολύ περισσότερο ένα ηθικό ον (με την έννοια της μεγάλης σημασίας, στη διαμόρφωση κρίσης και συμπεριφοράς, που έχουν οι αξίες, όποιες και αν είναι αυτές, οι πεποιθήσεις, τα κοινωνικά πρότυπα κτλ, και όχι υπό την έννοια του σωστού), απ' ό,τι ορθολογικός. Αν σκεφτούμε ιστορικές ανισότητες που έχουν λάβει μέρος στις κοινωνίες μας, είναι δυνατή η παρατήρηση αυτού του φαινομένου. Όπως, για παράδειγμα, η πατριαρχική δομή της κοινωνίας, που δεν είναι προς το συμφέρον των γυναικών, και η διατήρησή της στηρίζεται σε μηχανισμούς της εξουσίας, στην οικονομία, στο φόβο, αλλά και στην αποδοχή των πατριαρχικών αντιλήψεων, αξιών, προκαταλήψεων, προτύπων (η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι, δεν πρέπει να αποφασίζει για την οικονομική και πολιτική ζωή κτλ), τις οποίες ενστερνίζονται, ακόμα και σήμερα, παρά την όποια πρόοδο στο ζήτημα, αρκετοί άνδρες και γυναίκες. Ενώ, λοιπόν, μια αλλαγή της πατριαρχικής κοινωνικής δομής, θα μπορούσαμε να χαρακτηριστεί πως είναι προς το συμφέρον των γυναικών, η διεκδίκηση αυτής δεν συντελέστηκε για πολλά χρόνια και ακόμα δεν υλοποιείται για αρκετά ζητήματα, ή έστω και για τα στοιχειώδη δικαιώματα σε κάποια μέρη του κόσμου.

Ο υπουργός Υγείας, Ανδρέας Λοβέρδος, ανήκει στο Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα. Παρά τον τίτλο του κόμματος, το ίδιο αυτοπροσδιορίζεται σαν σοσιαλδημοκρατικό και όχι σοσιαλιστικό. Παρόλα αυτά, οι δράσεις στις οποίες προέβηκε το κόμμα ως κυβέρνηση ή εταίρος σε κυβέρνηση συνεργασίας την εποχή των μνημονίων μπορούν να χαρακτηριστούν ως νεοφιλελεύθερης αντίληψης, καθώς προκρίνεται σαν θετικό γεγονός η μείωση του κράτους πρόνοιας, το άνοιγμα της ελεύθερης αγοράς, οι ιδιωτικοποιήσεις, όπως και γενικά όλα τα αυστηρά, δημοσιονομικά και μη, μέτρα για την ανάκαμψη του καπιταλισμού. Πιο

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 44

συγκεκριμένα στο παράδειγμα που εξετάζουμε, η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία διακρίνεται σε αυτή τη δημόσια πολιτική υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής που αναφέρθηκε πριν, με την κατασκευή κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς, αλλά και τον ορισμό του ίδιου του ανθρώπου σε μια ανταγωνιστική και ιεραρχική κλίμακα ανώτερου-κατώτερου, που είτε δηλώνεται άμεσα, είτε έμμεσα.

Ο υπουργός Υγείας ορίζει πως το φαινόμενο του AIDS και της αύξησής του οφείλεται στην απροφύλακτη επαφή με αλλοδαπές εκδιδόμενες¹⁰⁵, κυρίως, ενώ νομοθετεί και την υποχρεωτική εξέταση των παράτυπων μεταναστών, των τοξικοεξαρτημένων και των αστέγων. Τα κριτήρια καθορισμού του προβλήματος δεν δικαιολογούνται ιατρικά (εξαιρώντας ίσως τους τοξικοεξαρτημένους, στους οποίους, παρουσιάζεται αύξηση των φορέων) αλλά βάσει κοινωνικών προκαταλήψεων, καθώς πρόκειται για ομάδες που, λόγω φύλου, έθνους, τάξης και συμπεριφορών αντίθετων στα κοινωνικά πρότυπα του χρήσιμου παραγωγο-καταναλωτή καπιταλιστικού ανθρώπου, ήδη αντιμετωπίζονταν σαν κοινωνικό περιθώριο. Στο πρόσφορο έδαφος αυτών των «κατώτερων» ανθρώπων, γίνεται δυνατή η θεμελίωση και μιας νομικής ανισότητας με την υγειονομική διάταξη. Όπως σημείωνε ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Μιχάλης Χρυσοχοϊδης: «Όσοι κάνουν λόγο για την καταπάτηση των δικαιωμάτων των γυναικών αγνοούν ότι εδώ υπάρχει σύγκρουση δύο δικαιωμάτων. Του δικαιώματος στην προσωπικότητα της ιερόδουλης και αυτού στην προστασία της δημόσιας υγείας»¹⁰⁶, θέτοντας τις γυναίκες σαν κατώτερα όντα σε σχέση με τους άνδρες, με τους οποίους ταυτίζεται η δημόσια υγεία, αφού υπάρχουν και άνδρες οροθετικοί που μπορούν να μεταδώσουν τον ιό σε γυναίκες, αλλά ούτε υποχρεούνται σε εξέταση από το κράτος, ούτε διαπομπεύονται.

Ταυτόχρονα, μέσω της αστυνομικής δράσης για υποχρεωτική εξέταση, αλλά και την απόδοση ποινικών κατηγοριών στις οροθετικές γυναίκες, το ζήτημα κατασκευάζεται όχι σαν πρόβλημα υγείας κάποιων ανθρώπων, αλλά σαν πρόβλημα ασφάλειας των υγιών πολιτών, δικαιολογώντας κατά αυτόν τον τρόπο την καταστολή. Γι' αυτό, άλλωστε, επιλέγονται από τη δράση της υποχρεωτικής εξέτασης οι γυναίκες. Ένας άνθρωπος δεν μπορεί να γίνει τοξικοεξαρτημένος ή παράτυπος μετανάστης χωρίς την απόφασή του, και άρα ο υπόλοιπος πληθυσμός δεν «κινδυνεύει» να γίνει φορέας, σύμφωνα με τον ορισμό του υπουργείου Υγείας που συνδέει τον ιό μόνο με όσους ανήκουν σε αυτές τις ομάδες, αλλά ούτε η καταστολή αυτών θα δικαιολογούταν για λόγους ασφάλειας, αφού ο ιός δεν μεταδίδεται μέσω αέρα απλά. Άρα οι οροθετικές γυναίκες, που κατασκευάζονται σαν εκδιδόμενες και αλλοδαπές, είναι αυτές που μπορούν να εκπληρώσουν την προϋπόθεση κινδύνου για

¹⁰⁵ Συνέντευξη υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ ΑΘΗΝΑ 984 και το δημοσιογράφο Αρη Τόλιο, 27/04/2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1188-synenteyksh-y-poyrgoy-yeias-kai-koinwnikh-s-allhle-ggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-athhna-984-kai-ton-dhmosiografo-arh-tolio>.

¹⁰⁶ Μεγαλώνει η λίστα με τις οροθετικές ιερόδουλες, δημοσίευμα του ΣΚΑΙ, 2/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.skai.gr/news/health/article/201955/antigrafotousunolika-14-oi-ierodoules-me-hiv/>

την καταστολή, αφού μέσω σεξουαλικής επαφής είναι δυνατή η διάχυση του ιού και στον υπόλοιπο πληθυσμό, πλην του περιθωρίου, που ορίζεται σαν πηγή του ιού, και να τεθεί το ζήτημα υπό όρους ασφάλειας. Για να κατασκευαστεί, όμως, το ζήτημα της μετάδοσης του AIDS κατά αυτόν τον τρόπο, προϋποθέτει και μια ανθρώπινη ταυτότητα. Η νεοφιλελεύθερη κοσμοαντίληψη¹⁰⁷ θέτει τους ανθρώπους σαν εγωιστικά όντα, που επιδιώκουν μόνο το συμφέρον τους και άρα αδιάφορα προς την υγεία των άλλων ανθρώπων, αν οι ίδιοι είναι άρρωστοι, (όπως κατασκευάζονται οι οροθετικές γυναίκες που θέλουν επίτηδες να κολλήσουν τους άλλους), όπως και μιας συντηρητικής¹⁰⁸ που βλέπει οποιονδήποτε Άλλον σαν κίνδυνο, τον άνθρωπο σαν αδύναμη ύπαρξη που συνεχώς ζητά την ασφάλεια και την ύπαρξη μιας αυθεντίας (εξουσίας) που μπορεί να την προσφέρει.

Λόγω της διαδικασίας κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας βάσει κανονιστικών αξιών και πεποιθήσεων, διαμορφώνονται οι αντίρροποι πολιτικοί λόγοι και ο πολιτικός ανταγωνισμός. Ο ανταγωνισμός μπορεί να έγκειται τόσο στο ποια είναι τα αίτια και άρα η σωστή λύση του προβλήματος, όσο και στο κατά πόσο η ύπαρξη ενός φαινομένου συνιστά δημόσιο πρόβλημα, στο επίπεδο, δηλαδή, ορισμού του ίδιου του ζητήματος. Η κάθε πλαισίωση ενός προβλήματος δεν τυγχάνει της ίδιας αναγνώρισης και ο πολιτικός ανταγωνισμός δεν εξελίσσεται επί ίσοις όροις (τουλάχιστον στις δυτικές πολυαρχίες που εξετάζουμε, όπου διατηρείται ένα σύστημα κοινωνικών ανισοτήτων). Η κυρίαρχη αντίληψη μπορεί και καθίσταται ως τέτοια γιατί κατέχει τους μηχανισμούς, επικοινωνιακούς, διοικητικούς, οικονομικούς, για να καταστεί και να διατηρηθεί κυρίαρχη.

Στην περίπτωση της δίωξης των οροθετικών γυναικών, υπήρξαν μεν αντιδράσεις και αντίρροποι πολιτικοί λόγοι, αλλά που λάβανε μικρές διαστάσεις στο δημόσιο χώρο. Από τους κομματικούς δρώντες του κοινοβουλίου εκφράζουν αντίθετο λόγο προς τη δημόσια πολιτική κυρίως ο ΣΥΡΙΖΑ και η ΔΗΜΑΡ. Το ΚΚΕ αποφεύγει να λάβει θέση, χωρίς να τοποθετείται υπέρ της δημόσιας πολιτικής, αλλά ούτε και ενάντια με επίσημο δελτίο τύπου ή ερώτηση στη Βουλή. Η Νέα Δημοκρατία και το ΛΑΟΣ μετέχουν της κυβερνήσεως και είτε με επίσημες εξαγγελίες, είτε άτυπα μέσω σιωπής και μη αιτήματος απόσυρσης του υπουργού, συναινούν στη δημόσια πολιτική όπως διαμορφώνεται. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, όμως, που ανήκει στο υπουργείο Εσωτερικών, σε δελτίο τύπου¹⁰⁹ κατασκευάζει μια διαφορετική εικόνα του φαινομένου. Θέτει τις οροθετικές γυναίκες ως θύματα και όχι σαν δόλιες εγκληματίες και σαν πηγή του ιού, επικρίνοντας τη σεξιστική δράση που διαπομπεύει τις γυναίκες και όχι τους άνδρες αντίστοιχα και ανοίγει το ζήτημα ποινικοποίησης των πελατών της πορνείας, καθώς την κατασκευάζει ως μορφή εκμετάλλευσης της γυναίκας και όχι απλά σαν μια οποιαδήποτε άλλη εμπορική συναλλαγή. Στην

¹⁰⁷ A. Heywood, ό.π, σελ. 76

¹⁰⁸ Στο ίδιο σελ. 80

¹⁰⁹ Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, *Πορνεία, βία κατά των γυναικών και ποινικοποίηση του πελάτη*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.isotita.gr/var/uploads/PRESS%20%28ΑΠΟ%20SEP%202010%29/DT_2-5-12_PORNEIA.pdf

ανακοίνωση της Επιτροπής Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ¹¹⁰ ασκείται κριτική όσον αφορά τη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών, την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καλλιέργεια φόβου και περιθωριοποίησης στην κοινωνία. Κατασκευάζεται μια διαφορετική ανθρώπινη ταυτότητα ισότητας, που δεν αποκλείει κάποιους λόγω φύλου, έθνους κτλ, και το ζήτημα οροθετικότητας ότι δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μέσω αποκλεισμών και ρατσισμού, αλλά ενημέρωσης. Παρόλα αυτά, οι οροθετικές γυναίκες και εδώ κατασκευάζονται σαν εκδιδόμενες και δεν στοιχειοθετείται ξεκάθαρος αντιπαραθετικός πολιτικός λόγος σε ό,τι αφορά την υποχρεωτική εξέταση, αλλά εστιάζει περισσότερο στη δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων, και άρα δεν προβάλλεται ένας διαφορετικός λόγος στα θεμέλια της κατασκευής της δημόσιας πολιτικής σαν ζήτημα ασφάλειας. Στην ερώτηση στη Βουλή¹¹¹ της βουλευτριάς της ΔΗΜΑΡ, Μαρίας Γιαννακάκη, υπάρχει κριτική στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στο ζήτημα της υποχρεωτικής εξέτασης, ενώ η δημόσια προστασία δεν κατασκευάζεται σαν επαρκής λόγος για την καταστολή της προσωπικής ασφάλειας των οροθετικών γυναικών, κατακρίνοντας και τις συνθήκες κράτησής τους. Όταν προτείνεται, όμως, ότι θα μπορούσε να έχει ακολουθηθεί άλλη δράση για τη δημόσια προστασία γίνεται αναφορά και πάλι στην προστασία θυμάτων, κατασκευάζοντας, δηλαδή, τις οροθετικές γυναίκες σαν υπαίτιες και πηγή του ιού. Ο καθορισμός της ανθρώπινης ταυτότητας, βέβαια, είναι διαφορετικός απ' ό,τι του κυβερνητικού λόγου, καθώς ακόμα και σαν θύτες οι άνθρωποι φαίνεται ότι πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα, παρόλα αυτά, όμως, κατασκευάζει και αυτός ο λόγος ένα κοινωνικό περιθώριο, που απλά πρέπει να αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο αντί της καταστολής. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι αυτός ο αντιπαραθετικός λόγος λαμβάνει μέρος τον Αύγουστο, στη νέα Βουλή που έχει σχηματισθεί μετά τις εκλογές και ενώ η δημόσια δράση της δίωξης έχει ουσιαστικά λάβει τέλος.

Η ΜΚΟ «Διεθνής Αμνηστία» δημοσιοποιεί, επίσης ανακοίνωση¹¹² όπου η δημόσια πολιτική κατασκευάζεται ως αναποτελεσματική για τον περιορισμό της διάδοσης του AIDS, και κατακρίνεται τόσο η αναγκαστική εξέταση, όσο και η σύλληψη και η δημοσιοποίηση των στοιχείων των ασθενών, καλώντας στην υιοθέτηση μιας άλλης δημόσιας πολιτικής επί του θέματος, με ενημέρωση και

¹¹⁰ Επιτροπή Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ, *Κατάφωρη καταπάτηση η δημοσίευση των ονομάτων και φωτογραφιών οροθετικών γυναικών*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.syriza.gr/article/id/46126/Katafwrh-katapathsh-h-dhmosieysh-twn-onomatwn-kai-fwtoграфиwn-orotheetikwn-gynaikwn.html#.VcXcPrWrF9I>

¹¹¹ Βουλή των Ελλήνων, Συνεδρίαση ΙΒ', 02/08/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120802.pdf>

¹¹² Διεθνής Αμνηστία, *Η Ελλάδα πρέπει να σταματήσει την ποινικοποίηση και το στιγματισμό των φερομένων ως εργαζόμενων του σεξ που βρέθηκαν θετικές στον ιό HIV*, 17/05/ 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.amnesty.org.gr/%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD>

φροντίδα των ασθενών. Σημειώνεται ότι οι οροθετικές γυναίκες αναφέρονται ως φερόμενες εργαζόμενες του σεξ, χωρίς να δέχονται την κατασκευή των αρχών ότι σίγουρα είναι εκδιδόμενες, ενώ δεν προσωποποιούνται σαν πηγή του ιού. Ενώ ο Συνήγορος του Πολίτη¹¹³ επικρίνει την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που δεν δικαιολογείται σε καμία περίπτωση, αλλά παράλληλα θέτει έμμεσα τις εκδιδόμενες γυναίκες σαν υπαίτιες για τη διάδοση του ιού.

Ενώ, λοιπόν, υπάρχει αντίθετος πολιτικός λόγος, ακόμα και μέσα στην κυβέρνηση, και το ζήτημα δεν κατασκευάζεται στη δημόσια σφαίρα μόνο με ένα τρόπο, αυτός είναι μικρής έκτασης και έντασης και ταυτόχρονα απουσιάζει η λήψη αντίθετης πολιτικής δράσης, π.χ κάλεσμα για διαδηλώσεις, παρεμπόδιση των επιχειρήσεων κοκ. Η δημόσια πολιτική της δίωξης δεν αποτελεί σημαντικό πεδίο πολιτικού ανταγωνισμού των κομμάτων, γεγονός για το οποίο ευθύνεται και ότι λαμβάνει μέρος κατά την προεκλογική περίοδο και η πολιτική αντιπαράθεση εστιάζεται σε άλλα ζητήματα κυρίως, όπως η σύνταξη και εφαρμογή του μνημονίου.

Πέρα, όμως, από τη διαμόρφωση του πολιτικού ανταγωνισμού, οι δημόσιες πολιτικές και ο καθορισμός των κοινωνικών προβλημάτων ως τέτοια αποδίδουν στους δρώντες και στις κοινωνικές ομάδες ευθύνες, αρμοδιότητες, κοινωνική θέση και ταυτότητα. «Το έμμεσο διακύβευμα αυτού του ανταγωνισμού ανάμεσα στις διαφορετικές αφηγήσεις είναι η δόμηση του πεδίου σχέσεων, η σύσταση συμμαχιών και η επεξεργασία στόχων, που συνυπολογίζουν το συσχετισμό δυνάμεων, καθώς και τις κυρίαρχες αντιλήψεις από ένα σύνολο παραγόντων»¹¹⁴. Με τη δημόσια πολιτική μιας κυβέρνησης και τους αντίρροπους πολιτικούς λόγους, ένας δρώντας ή μια ομάδα δρώντων θα καταστεί η υπαίτια του φαινομένου, κάποια άλλη το θύμα, άλλη η αυθεντία σχετικά με τη διερεύνησή του, οι μεν ως υπεύθυνοι για την επίλυσή του, οι δε σαν εμπόδιο για αυτό κοκ. Βάσει αυτών των ρόλων, στη συνέχεια διαμορφώνονται και οι μεταξύ τους κοινωνικές σχέσεις, συμμαχίες και ανταγωνισμοί, αλλά και οι ταυτότητες τους σαν επικίνδυνοι, σωτήρες, άξιοι-ανάξιοι, αδύναμοι, εκμεταλλευτές κτλ.

Για την κατασκευή του δημόσιου προβλήματος από το υπουργείο Υγείας¹¹⁵ αιτία της αύξησης των κρουσμάτων του AIDS είναι οι αλλοδαπές εκδιδόμενες γυναίκες, οι οποίες μάλιστα επίτηδες κολλούν τους έλληνες άνδρες. Ακόμα και αν ήταν εκδιδόμενες οι γυναίκες που συνελήφθηκαν, και οι ίδιες θα είχαν κολλήσει από κάπου τον ιό. Πιθανώς από ένα έλληνα άνδρα «πελάτη». Για το υπουργείο, όμως, αυτοί κατασκευάζονται μόνο σαν τα υγιή θύματα. Αν και γίνεται λόγος για κατά το ήμισυ ευθύνη, όπως και ποινικοποίηση της επαφής με αλλοδαπές εκδιδόμενες, η πιο

¹¹³ ΣΤΠ: Παραβιάζει δικαιώματα, η δημοσιοποίηση στοιχείων φορέων HIV-AIDS, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 14/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.gr/1098/article/epikairothta/ellada/stp-paraviazei-dikaiwmata-h-dhmosiopoihsh-stoixeiwn-forewn-hiv-aids>

¹¹⁴ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 100

¹¹⁵ Υπουργείο Υγείας, Πρακτικά συνέντευξης Τύπου 02.05.2012, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1196-praktika-synteykshs-typoy-02-05-2012>

σκληρή κατηγορία για αυτούς είναι η γαϊδουριά και όχι η σκοπούμενη βλάβη των εκδιδόμενων γυναικών ή άλλων. Οι αλλοδαπές γυναίκες αποκτούν τον κοινωνικό ρόλο του εγκληματία και του θύτη, ενώ οι άνδρες των αθώων-αφελών θυμάτων. Ο ιός φαίνεται να προέρχεται από την εθνικότητα περισσότερο και όχι από τη σεξουαλική επαφή στο χώρο της πορνείας, αφού δεν γίνεται καμία κριτική για αυτή τη δραστηριότητα. Οι υπόλοιπες ελληνίδες γυναίκες κατασκευάζονται επίσης σαν θύματα, όχι όμως των ανδρών που θα τους μεταδώσουν τον ιό, αλλά και πάλι των αλλοδαπών εκδιδόμενων που θέλουν να καταστρέψουν την ελληνική οικογένεια. Σαν δημόσιο πρόβλημα άρα φαίνεται να καθορίζεται όχι το AIDS αυτό καθαυτό, αλλά η μόλυνση της ελληνικής κοινωνίας από τους αλλοδαπούς. Εφόσον γίνεται η κατασκευή ενός εγκλήματος, το κράτος κατασκευάζεται να υποχρεούται σε κατασταλτική δράση, αποκτά την ταυτότητα και το ρόλο του σωτήρα-αυστηρού πατέρα, που δεν άκουγαν πριν τις νουθεσίες του οι πολίτες-παιδιά. Οι πολίτες (άνδρες) πέρα από άβουλα παιδιά, κατασκευάζονται και σαν ανίδεοι του φαινομένου. Σε αυτό το σημείο, όμως, δεν σκιαγραφείται κάποια ευθύνη του κράτους για μη σωστή ενημέρωση για το ζήτημα. Ταυτόχρονα, όσοι ασκούν κριτική για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ιδιαίτερα η Αριστερά, κατασκευάζονται σαν επιπόλαιοι που φέρουν και αυτοί ευθύνη για την έξαρση του φαινομένου, αφού δεν συναινούν στα κατασταλτικά μέτρα. Σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται οι κοινωνικές σχέσεις σαν εχθρικές ανάμεσα σε ημεδαπούς-αλλοδαπούς, γυναίκες και άνδρες, ελληνίδες γυναίκες και αλλοδαπές γυναίκες, σχέση προστασίας και υπακοής ανάμεσα σε πολίτες και εξουσία, και εχθρικές σχέσεις ανάμεσα σε εξουσία-Αριστερά και άρα κατ' επέκταση Αριστεράς-πολιτών.

Στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ δημόσιο πρόβλημα φαίνεται να αποτελεί η κατασταλτική πολιτική της κυβέρνησης. Οι γυναίκες οροθετικές είναι τα θύματα και θύτης η Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ. Σε ό,τι αφορά το AIDS δεν κατασκευάζονται κάποιοι συγκεκριμένοι ρόλοι, αν και η ευθύνη φαίνεται να βαραίνει περισσότερο τους «πελάτες», αφού οι εκδιδόμενες γυναίκες κατασκευάζονται ως θύματα της πορνείας και όχι σαν αδίστακτες «επαγγελματίες». Όμοια και στην περίπτωση της ΔΗΜΑΡ, με τις γυναίκες να είναι θύματα της κυβερνητικής πολιτικής, αλλά και ταυτόχρονα θύτες της δημόσιας υγείας. Ενώ για τη Γενική Γραμματεία Ισότητας ξεκάθαροι θύτες είναι οι «πελάτες». Όπως φαίνεται από τον αντιπαραθετικό λόγο εκλείπει το στοιχείο κατασκευής του υπεύθυνου για την αύξηση των κρουσμάτων του HIV και άρα της κατάλληλης δράσης, όπως και δεν σκιαγραφείται ο ρόλος που πρέπει να έχει το κράτος σε αυτό το ζήτημα, πέραν της ενημέρωσης και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Κατά τον καθορισμό κοινωνικών ρόλων στις δημόσιες πολιτικές πρέπει να σημειωθεί ο ιδιαίτερος ρόλος του εχθρού. Δεν πρόκειται απλά για ένα πολιτικό ανταγωνιστή, που διαφωνεί με τη δημόσια πολιτική και προκρίνει μια άλλη πλαισίωση του προβλήματος. Σε αυτή την περίπτωση, παρόλη τη διαφωνία που θα εκφράζεται από την κυβέρνηση ή άλλους δρώντες που θα υποστηρίζουν τη δημόσια πολιτική, θα υπάρχει μια αναγνώριση και σεβασμός αλλήλων σαν παίκτες σε ένα

παιχνίδι που δικαιούνται να λαμβάνουν μέρος. Ο εχθρός από την άλλη αποτελεί μια μυθική κατασκευή. Η ομάδα που κατασκευάζεται ως εχθρική δεν είναι ανάγκη καν να αυτοπροσδιορίζεται σαν κοινωνική ομάδα, και να εκφράζει μια διαφορετική άποψη. Πρόκειται για εχθρό κάποιων αξιών που προβάλλει η άλλη πλευρά και συχνά ενσαρκώνει για αυτή τον εχθρό όλης της κοινωνίας, του έθνους, της δημοκρατίας, της ελευθερίας και λοιπών εννοιών-κλειδιών, που χρησιμοποιούνται για την κινητοποίηση των ανθρώπων και το αίσθημα του συνανήκειν. Η κατασκευή τέτοιων στερεοτυπικών ιστοριών και ρόλων διευκολύνουν τη δημιουργία ευρύτερων συμμαχιών, τη λήψη πιο ακραίων μέτρων, αλλά και τη συγκάλυψη άλλων διαχρονικών και συστημικών αιτιών. Ταυτόχρονα, μπορούν να δικαιολογήσουν την απουσία δημόσιας πολιτικής για το πρόβλημα κάποιας ευάλωτης ομάδας, κατηγορώντας την ίδια για την κατάστασή της και δημιουργώντας κοινωνική αποδοχή για την ύπαρξη ανισοτήτων, καθώς ως «εχθροί» της κοινωνίας δεν δικαιούνται την αλληλεγγύη της κοινωνίας¹¹⁶.

Στο παράδειγμα των οροθετικών γυναικών βλέπουμε να αποδίδεται σε αυτές ακριβώς αυτός ο ρόλος. Δεν είναι απλά υπαίτιες ενός δημοσίου προβλήματος, αλλά θέτονται όλες μαζί σαν μια κοινωνική εχθρική ομάδα, παρότι οι ίδιες δεν αυτοπροσδιορίζονται σαν ομάδα, για τη δημόσια υγεία και ασφάλεια εν γένει. Δεν αποτελούν απλά αιτία, αλλά κίνδυνο που πρέπει να εξαιρεθεί. Δεν είναι οποιεσδήποτε γυναίκες, ή οροθετικές, ή εκδιδόμενες ή αλλοδαπές που αντιμετωπίζονται έτσι, αλλά είναι οι αλλοδαπές εκδιδόμενες γυναίκες, παρότι δεν είναι, που φαίνεται να επιθυμούν τη μόλυνση των Ελλήνων. Το πρόβλημα για την κυβερνητική δράση δεν είναι ιατρικό, ότι είναι οροθετικές, αλλά ηθικό. Κατασκευάζονται σαν δόλιες, λάγνες και συμφεροντολόγες γυναίκες, ένας κίνδυνος για τα χρηστά σεξουαλικά ήθη, όπου η εκδιδόμενη όχι δεν πρέπει να υπάρχει, αλλά να είναι υγιής, ελληνίδα και να ικανοποιεί τον άνδρα «πελάτη» χωρίς να του αποφέρει καμία ζημία.

Κατά τη διαμόρφωση και την υλοποίηση των δημόσιων πολιτικών οι ερμηνείες και οι πλαισιώσεις δεν αποτελούν απαραίτητα καθαρό ιδεολογικό ή συμφεροντολογικό προϊόν μιας ομάδας δρώντων, αλλά μπορεί να πρόκειται για αποτέλεσμα συγκερασμού αντιλήψεων και απόψεων περισσότερων ενεχόμενων δρώντων, ιδίως σε συστήματα διακυβέρνησης, όπως οι δυτικές πολυαρχίες, που οι αρμοδιότητες είναι διασκεδασμένες και η κοινή γνώμη αρκετά σημαντική και άρα πρέπει να ικανοποιηθούν, ή πιο σωστά να φαίνεται ότι ικανοποιούνται, ευρύτερα συμφέροντα της κοινωνίας. Όπως αναφέρει και ο Edelman, συστηματικές έρευνες δείχνουν πως τα δημόσια προγράμματα, που υποτίθεται ότι απευθύνονται σε μεγάλες ομάδες, στην πραγματικότητα ευνοούν μόνο κάποιες μειοψηφίες¹¹⁷. Ο συμβιβασμός ανάμεσα στους δρώντες, ακόμα και σε ένα επικοινωνιακό επίπεδο, οδηγεί συχνά στη δημιουργία διφορούμενων ισχυρισμών και πράξεων όσον αφορά τα δημόσια

¹¹⁶ M.J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 162

¹¹⁷ M.J. Edelman, *The symbolic uses of politics*, University of Illinois Press, Urbana, 1967, σελ. 4

προβλήματα, προκαλώντας δυσκολίες στην πλαισίωση αυτών και στη δημόσια δράση επίλυσής τους¹¹⁸.

Στη δημόσια πολιτική του υπουργείου Υγείας που προβλέπει την υποχρεωτική εξέταση για λοιμώδη νοσήματα, δεν προβλεπόταν από τη διάταξη η δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων και φωτογραφιών των ασθενών. Αυτή η δράση προστέθηκε με πρωτοβουλία ενός άλλου δρώντα, του Εισαγγελέα, που όμως έτυχε αποδοχής από το υπουργείο Υγείας, καθώς εξυπηρετούσε την κατασκευή της εικόνας ότι η δημόσια πολιτική αφορά την υγεία και προστασία όλων των πολιτών (ανδρών) και όχι απλά τη δίωξη κάποιων.

Κατά τη διαμόρφωση των δημόσιων πολιτικών μπορούμε να διακρίνουμε κάποια στάδια δράσης (έχοντας υπόψη ότι δεν τηρούνται πάντα και ότι σε ένα ποσοστό είναι μια εξιδανικευμένη τυποποίηση). Όπως περιγράφεται αυτή η προσέγγιση στο βιβλίο των P.Muller και Y.Surel¹¹⁹, η αρχή της δημόσιας πολιτικής συνίσταται στον καθορισμό της θεματικής διάταξης, κατά την οποία ένα γεγονός κατασκευάζεται ως πρόβλημα και αναζητούνται οι αιτίες τους. Αυτή η διαδικασία, όπως προαναφέρθηκε, υλοποιείται βάσει των πεποιθήσεων, αντιλήψεων, ιδεολογίας και αξιών του καθενός, αλλά είναι δυνατό και να επηρεαστεί από του λεγόμενους «δείκτες αντικειμενικής πραγματικότητας». Πρόκειται για ποσοτικούς δείκτες που δείχνουν την εξέλιξη ενός φαινομένου (π.χ ανεργίας, μόλυνσης περιβάλλοντος, ασθενείας κτλ). Η αλλαγή σε αυτούς τους δείκτες μπορεί να πυροδοτήσει την άμεση λήψη μέτρων, τα οποία, μάλιστα, κάποιες φορές έχουν προαποφασιστεί για αυτές τις περιπτώσεις. Αν και είναι ό,τι πιο κοντινό σε ασφαλή μέτρηση κάποιου φαινομένου, συνήθως, όπως αποδεικνύεται από έρευνες ανάλυσης δημόσιας πολιτικής, δεν διαδραματίζουν τόσο σημαντικό ρόλο στην πλαισίωση του προβλήματος¹²⁰. Άλλωστε, ακόμα και η σημασία των ποσοστών ενός δείκτη θα κριθεί και πάλι βάσει ιδεολογίας. Για παράδειγμα, το μέχρι ποιο ποσοστό είναι αποδεκτή η ύπαρξη της ανεργίας, καθορίζεται και από την ιδεολογία των δρώντων. Για τους νεοφιλελεύθερους μονεταριστές ο έλεγχος του πληθωρισμού πρωτεύει σε σχέση με τη μείωση της ανεργίας¹²¹, ενώ οι κενσιανιστές υποστηρίζουν την πλήρη απασχόληση. Αντίστοιχα, αναφερόμενοι όπως και πριν σε ένα καπιταλιστικό δυτικό σύστημα, αλλιώς θα κρίνει τη σημασία των ποσοστών ανεργίας ένας επιχειρηματίας, που όσο μεγαλύτερος είναι ο εφεδρικός στρατός εργασίας, τόσο πιο χαμηλά θα διαμορφώνεται και ο μισθός που θα καταβάλλει, και αλλιώς ο εργαζόμενος ή ο άνεργος που ψάχνει για δουλειά. Επίσης, παρότι τα γνωστικά στοιχεία ενός φαινομένου είναι, ή θα έπρεπε να είναι, απαραίτητα για τη διαμόρφωση της δράσης, πιο σύνηθες είναι η γνώση των δρώντων για το εκάστοτε πρόβλημα να είναι ανεπαρκής, είτε γιατί δεν έχουν όλοι ίση πρόσβαση στις πληροφορίες, είτε γιατί σκόπιμα αποκρύπτονται όλες οι πτυχές ενός θέματος από άλλους δρώντες. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι

¹¹⁸ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 45

¹¹⁹ P. Muller, Y. Surel, *ό.π*, σελ. 53-54

¹²⁰ J.W. Dearing, E.M. Rogers, *ό.π*, σελ. 57-62

¹²¹ A. Heywood, *ό.π.*, σελ.264

αντικειμενικοί δείκτες για τα κρούσματα του HIV αν και έδειχναν άνοδο, αυτή δεν ήταν στις ομάδες που στοχοποίησε το υπουργείο Υγείας, καταδεικνύοντας ότι τελικά μικρή σημασία έχουν όντως στον καθορισμό των δημόσιων πολιτικών.

Η κατασκευή των φαινομένων σαν δημόσιο πρόβλημα φαίνεται να εξαρτάται περισσότερο από κανονιστικούς και ρητορικούς παράγοντες. Εννοώντας ως ρητορικούς παράγοντες τον πολιτικό λόγο που θα χρησιμοποιήσει η κυβέρνηση και οι υπόλοιποι δρώντες, την ερμηνευτική αφήγηση που θα δώσουν για ένα φαινόμενο, κάνοντας χρήση ακόμα και συνεκδοχών, μεταφορών και άλλων γλωσσικών μέσων που ερεθίζουν το συναίσθημα και διαμορφώνουν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο πραγματικότητας¹²². «Τα προβλήματα είναι προϊόντα του λόγου και ως εκ τούτου υφίστανται ως υποστυλώματα ιδεολογιών και όχι απλώς γιατί υπάρχουν ή γιατί απειλούν την κοινωνική ευημερία»¹²³. Όσα σήμερα θεωρούνται αυτονόητες και αναπόφευκτες κοινωνικές συνθήκες, αύριο μπορεί να καταστούν τα δημόσια προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν. Και αντίστροφα, συμπεριφορές και φαινόμενα που σήμερα θεωρούνται προβληματικά, αύριο μπορεί να έχουν την αποδοχή της κυρίαρχης αντίληψης. Αυτό που ορίζεται για κάποιον δρώντα ως πρόβλημα, για κάποιον άλλον αποτελεί όφελος, λόγω των διαφορετικών κοινωνικών και οικονομικών τάξεων του καπιταλιστικού συστήματος. Αν και προβάλλεται συχνά στο λόγο των δρώντων η έννοια του «κοινού συμφέροντος» κατά τις αφηγήσεις τους για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος, αυτό στην ουσία δεν υπάρχει, λόγω των κοινωνικών ανισοτήτων και συγκρούσεων.

Η κατασκευή νοήματος των φαινομένων βασίζεται σε ένα ήδη εδραιωμένο κανονιστικό πλαίσιο, στο συμφέρον, αλλά και στα βιώματα των δρώντων. Ενώ τα φαινόμενα εμφανίζονται τυχαία και χαοτικά και δεν είναι δυνατόν να προσδιορίσουμε ακριβώς τη γέννησή τους, η αναγνώρισή τους γίνεται μια συγκεκριμένη στιγμή, για συγκεκριμένους λόγους, που, όπως θα δούμε παρακάτω, μαζί με τους δηλωμένους, εξυπηρετούν και αδήλωτους σκοπούς. Παρόλα αυτά, αποδίδονται στα γεγονότα αιτίες σαν να πρόκειται για μια ξεκάθαρη διαδικασία δημιουργίας του φαινομένου, ενώ στην πραγματικότητα η αιτιολόγηση πρόκειται για *a posteriori* διαδικασία. Στους P. Muller και Y. Surel αναφέρονται τρία μοντέλα απόδοσης αιτιότητας, της ταυτόχρονης και πολλαπλής (δηλαδή πολλοί παράγοντες που συντέλεσαν ταυτόχρονα στη γέννηση του φαινομένου), της σταδιακής, όπου ο ένας παράγοντας προκάλεσε τον άλλον και στο τέλος το πρόβλημα, και της σύμμεκτης, που το πρόβλημα είναι λόγω του συνδυασμού κάποιων παραγόντων¹²⁴. Η απόδοση αιτίας από τον Ανδρέα Λοβέρδο, αντιστοιχεί στο τρίτο μοντέλο, με το συνδυασμό της παράτυπης μετανάστευσης και των ναρκωτικών να προκαλούν την εξάπλωση του HIV¹²⁵. Δεν δίνεται έμφαση στις επικίνδυνες σεξουαλικές συμπεριφορές (απροφύλακτη επαφή εν γένει, όχι μόνο με εκδιδόμενα άτομα) και δεν γίνεται αναφορά σε άλλα πιθανά αίτια,

¹²² P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 102

¹²³ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 40

¹²⁴ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 64-65

¹²⁵ Υπουργείο Υγείας, Πρακτικά συνέντευξης Τύπου 02.05.2012

που μπορούν να αποδώσουν ευθύνη στο κράτος και στις προηγούμενες κυβερνήσεις, πχ του ΠΑΣΟΚ, για ελλιπή σεξουαλική αγωγή, ενημέρωση, διάθεση φθηνής ή και δωρεάν προφύλαξης, προγράμματα για προστασία των τοξικοεξαρτημένων από τον ιό κοκ.

Πριν προχωρήσουμε, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν πρέπει να υποπέσουμε σε ένα άκρατο σχετικισμό, όπου τα πάντα θεωρούνται σαν δημιούργημα προσωπικής πεποίθησης. Η αξία και το νόημα που φέρουν τα γεγονότα για τον καθένα είναι ζήτημα αντίληψης και ερμηνείας, όμως η ύπαρξή τους και κάποιοι παράμετροί τους δεν είναι ζήτημα υποκειμενισμού, αλλά υλικών συνθηκών που είναι δυνατόν να προσδιοριστούν και άρα τίθεται το θέμα κατά πόσο αυτές οι συνθήκες είναι γνωστές σε όλους και έχουν ληφθεί υπόψη κατά τη διαμόρφωση της αφήγησης. Υπάρχει, δηλαδή, δυνατότητα, ακόμα και αν είναι περιορισμένη, να ασκήσουμε κριτική σε μια αντίληψη, πεποίθηση, γνώμη κτλ, όχι μόνο βάσει κανονιστικών-ηθικών κριτηρίων, αλλά σύμφωνα με τις υλικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν το κάθε συμβάν και κατά πόσο αυτές λαμβάνονται υπόψιν, αποκρύπτονται ή μεταλλάσσονται βίαια από την προπαγάνδα, για παράδειγμα η παραποίηση της υπηκοότητας των γυναικών, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Μετά το στάδιο του καθορισμού της θεματικής διάταξης και τον προσδιορισμό των αιτιών, ακολουθεί η παραγωγή προτεινόμενων λύσεων από τους δρώντες. Και αυτές βασίζονται πάνω σε ένα αξιακό σύστημα, αλλά προσδιορίζονται και από άλλους παράγοντες, όπως αν είναι οικονομικά εφικτές τη δεδομένη στιγμή, ή αν μπορούν να βρουν ανταπόκριση από την κοινωνία, όπως και από το χρόνο που θα αποδώσουν αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, μια λύση που τα οφέλη της θα φαίνονταν σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, είναι δυνατόν να μην προτιμηθεί, ακόμα και αν κρίνεται περισσότερο αποτελεσματική από κάποια άλλη με βραχυπρόθεσμο αντίκτυπο, καθώς το θετικό αποτέλεσμα δεν θα είναι δυνατόν να παρουσιαστεί από τη συγκεκριμένη κυβέρνηση και θα φανεί σε ένα μελλοντικό χρόνο, όπου κάποιο άλλο κόμμα μπορεί να βρίσκεται στη θέση της διακυβέρνησης του κράτους. Σημαντικό ρόλο κατά τη διαμόρφωση προτεινόμενων λύσεων διαδραματίζουν και οι προγενέστερες πολιτικές επί του ζητήματος, αλλά και αυτών που έχουν διαμορφώσει το ευρύτερο σύστημα, και άρα καθορίζουν τα όρια στα οποία είναι δυνατόν να κινηθεί μια δημόσια δράση¹²⁶. Κατά πόσο, δηλαδή, υπάρχουν οι κατάλληλοι μηχανισμοί για εφαρμογή της λύσης, οι συσχετισμοί δυνάμεως που έχουν ήδη διαμορφωθεί κτλ. Ενώ, όπως προαναφέρθηκε, μια λύση μπορεί να έχει σχηματισθεί πριν καν την αναγνώριση του ίδιου του προβλήματος και των αιτιών του. Η πρόταση μιας συγκεκριμένης επίλυσης δεν είναι απαραίτητο να σχετίζεται μόνο με το συγκεκριμένο πρόβλημα, αλλά μπορεί να αποσκοπεί και σε παράπλευρους παράγοντες, όπως η δυνατότητα που δίνεται μέσω αυτής της λύσης για υλοποίηση μιας επιθυμητής συμμαχίας με άλλους δρώντες.

Αρκετές φορές δε, οι λύσεις που προτείνονται είναι γνωστό από την αρχή ότι δεν θα έχουν κάποιο αποτελεσματικό αντίκτυπο στην ύπαρξη του φαινομένου, αλλά

¹²⁶ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 196

πρόκειται για συμβολικές ενέργειες που δημιουργούν στην κοινωνία την αίσθηση της ασφάλειας, την εικόνα της υπεύθυνης κυβέρνησης και των ενεργών δρώντων. Οι λύσεις, δηλαδή, σχετίζονται συχνά με την κατασκευή κύρους των δρώντων, προτύπων συμπεριφοράς, ηθικής και life style¹²⁷. Οι λύσεις αυτές είναι επικοινωνιακού χαρακτήρα (για παράδειγμα η παροχή ενός μεγάλου συσσιτίου για τους άστεγους), που λειτουργούν για τον εφησυχασμό της κοινωνίας¹²⁸. Σε αυτό το χαρακτηριστικό έγκειται και η αναποτελεσματικότητα τέτοιου είδους λύσεων, καθώς στοχεύουν στην αλλαγή συνειδήσεως και στη διαμόρφωση πεποιθήσεων και όχι στην αλλαγή θεσμών και καταστάσεων που δημιουργούν τα προβλήματα¹²⁹.

Η αντιμετώπιση του AIDS σαν πρόβλημα ασφάλειας και όχι υγείας, με την υποχρεωτική εξέταση, την ποινικοποίηση και τη διαπόμπευση των ασθενών όχι μόνο δεν μπορεί να αποτελέσει μια αποτελεσματική λύση για τη μείωση των κρουσμάτων, αφού η δημόσια πολιτική δεν αφορά τις κύριες ευπαθείς ομάδες, ούτε τη φροντίδα των φορέων του HIV και την παροχή ενημέρωσης και προστασίας του πληθυσμού, αλλά αντίθετα είναι δυνατόν να συμβάλλει στην περαιτέρω αύξησή του, αφού λόγω του φόβου που δημιουργείται για τυχόν διασυρμό ή και φυλάκιση των οροθετικών ανθρώπων, η οικιοθελής εξέταση για τον ιό μπορεί να αποφευχθεί. Το AIDS αποτελεί μια σοβαρή ασθένεια που μπορεί να πλήξει τον καθένα, αλλά που μπορούν τώρα πια να περιορισθούν οι βλάβες του στον ανθρώπινο οργανισμό με την κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή και ιατρική παρακολούθηση. Η λύση, όμως, της ενημέρωσης για τον ιό και η αύξηση των κονδυλίων για τη φροντίδα των ασθενών, αλλά και τη διάθεση προφυλακτικών μέσων, αν και πιο αποτελεσματική, αποτελεί μια μακροπρόθεσμη, πιο ακριβή και μη φαντασμαγορική επιλογή. Έτσι, λοιπόν, η επιλογή της ευρείας καταστολής και διαπόμπευσης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων από το υπουργείο Υγείας φαίνεται να πρόκειται για μια επικοινωνιακή λύση, που από τη μία οικοδομεί το προφίλ του δραστήριου και υπεύθυνου υπουργού και από την άλλη διαμορφώνει μια αντιμεταναστευτική αντίληψη στην κοινωνία (αφού υπαίτιοι είναι οι αλλοδαποί), που ούτως ή άλλως είχε προωθηθεί με άλλες δημόσιες πολιτικές αυτής της κυβέρνησης, όπως ήταν η μαζική κράτηση αλλοδαπών σε ειδικά κέντρα. Υπό αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε να θεωρηθεί μέχρι και προαποφασισμένη λύση για την περαιτέρω στοχοποίηση των μεταναστών σαν ανεπιθύμητη κοινωνική ομάδα. Παράλληλα, αντί να γίνει προσπάθεια μεταστροφής της περιθωριοποίησης κάποιων ατόμων και της αδιαφορίας της διακυβέρνησης για αυτά, φαινόμενο που τα καθιστά ευάλωτα όσον αφορά και στην υγεία τους, εντείνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός τους. Το υπουργείο Υγείας συνδέοντας την ασθένεια με τους παράγοντες του φύλου, του έθνους και της χαμηλής τάξης, καθιστά δυνατή την επανατροφοδότηση της κυρίαρχης αντίληψης και διαστρωμάτωσης της πατριαρχικής, καπιταλιστικής, εθνικής κοινωνίας, ενισχύοντας την ύπαρξη της εξουσίας ως έχει.

¹²⁷ R.W. Cobb, Ch.D. Elder, *The political uses of symbolism*, Longman, New York, 1983

¹²⁸ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 58

¹²⁹ Στο ίδιο, σελ. 60

Όταν πια θα έχουν βρεθεί οι αρεστές λύσεις, έρχεται η στιγμή της απόφασης, όπου βάσει των τυπικών κανόνων και των νόμιμων διαδικασιών νομιμοποιείται η εφαρμογή της (η πρώτη νομιμοποίηση έχει έρθει δια μέσω του λόγου και της πλαισίωσης του προβλήματος). Σε αυτό το στάδιο σημαντικοί παράγοντες είναι ο τρόπος λειτουργίας τους κράτους, οι μόνιμοι μηχανισμοί που διαθέτει και ο χαρακτήρας της γραφειοκρατίας του, που καθορίζει το χρόνο και τον τρόπο υλοποίησης της απόφασης, αλλά και των φυσικών δρώντων που θα αναλάβουν να τη φέρουν εις πέρας. «Η απόφαση είναι διακύβευμα εξουσίας»¹³⁰, αφού για κάθε απόφαση συντελείται διαπραγμάτευση, χειραγώγηση, αυταρχική τοποθέτηση ή συμφωνία.

Η υγειονομική διάταξη και η υλοποίηση της δημόσιας πολιτικής της δίωξης αντιτίθεται σε τυπικούς κανόνες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο υπουργός Υγείας, όμως, βρίσκει νομικό έρεισμα για την έκδοση της υγειονομικής διάταξης σε νόμο του 1940, δηλαδή υπό δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Νόμοι που θα έπρεπε να είχαν καταργηθεί δια ψήφισης του κοινοβουλίου και όχι απλά να εκπίπτουν, ώστε να μη δίνεται έστω και αυτή η νομιμοφανής δυνατότητα. Για να γίνει, όμως, δυνατή η εφαρμογή της δημόσιας πολιτικής προϋπέθετε και τη συνεργασία των γιατρών του ΚΕΕΛΠΝΟ, αλλά και της αστυνομίας, των φυσικών δρώντων που έδρασαν αντιδεοντολογικά, καθώς οι μεν δεν τήρησαν τα δικαιώματα του ασθενούς, όπως υποχρεούνται, και οι δε τα ανθρώπινα δικαιώματα που συνιστούν κομμάτι του δικαίου, για του οποίου την τήρηση υποτίθεται ότι εργάζονται. Οι εργαζόμενοι του ΚΕΕΛΠΝΟ είχαν εκδώσει ανακοίνωση¹³¹ όπου καταδίκάζαν τη δημοσίευση των στοιχείων, και τόνιζαν πως δεν είχαν σχέση με τη δράση αυτή, αλλά και ότι δεν θα συνέχιζαν την υλοποίηση της διάταξης, αν δεν σταματούσε η διαπόμπευση. Γεγονός που δεν συνέβη, ενώ δεν τάχθηκαν και κατά της υποχρεωτικής εξέτασης, που επίσης καταπατά τα δικαιώματα του ασθενούς.

Κατά το στάδιο της εφαρμογής και μετά της αξιολόγησης της δημόσιας πολιτικής, αυτή ανακατασκευάζεται τόσο πρακτικά όσο και επικοινωνιακά. Πρώτον, είναι δυνατόν να έχει ληφθεί η απόφαση για μια δημόσια δράση, αλλά αυτή να μην εφαρμοστεί ποτέ στην πραγματικότητα και να παραμείνει μόνο σε επίπεδο νομοθεσίας, χωρίς υλοποίησή της. Ακόμα, όμως, και αν υπάρξει δράση με κινητοποίηση των δρώντων και των μηχανισμών, αυτή αναδιαμορφώνεται από την πρακτική που ακολουθείται, η οποία μπορεί να μην εφαρμόζει ό,τι έχει αποφασιστεί ακριβώς, αλλά ένα μέρος του μόνο, μεταλλάσσοντας ουσιαστικά τη λύση που είχε επιλεγεί. Ανακατασκευή της δημόσιας πολιτικής γίνεται και κατά το στάδιο της αξιολόγησης, καθώς το αποτέλεσμά της μπορεί να μην είναι το προβλεπόμενο ή το επιθυμητό της απόφασης. Η εμφάνιση διαφορετικών ή ακόμα και αντιθετικών αποτελεσμάτων από τα εξαγγελθέντα μιας δημόσιας πολιτικής οφείλεται τόσο στη λανθασμένη ή αδύναμη εφαρμογή των μέτρων, όσο και στην εξαρχής «λανθασμένη»

¹³⁰ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 164-167

¹³¹ ΚΕΕΛΠΝΟ, Ανακοίνωση, 11/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www2.keelpno.gr/blog/?p=1814>

αιτιολόγηση του φαινομένου. Σε αυτή την περίπτωση συχνότερο είναι το φαινόμενο ανακατασκευής του νοήματος του φαινομένου και των στόχων της δημόσιας πολιτικής, παρά η αναγνώριση της αποτυχίας. Η αποτυχία ή η επιτυχία μια δημόσιας πολιτικής στηρίζεται και πάλι σε ερμηνεία των δρώντων βάσει των κανονιστικού τους πλαισίου¹³², σύμφωνα με τον Edelman. Ωστόσο, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως παρόλη την προσπάθεια, που όντως υφίσταται από τους δρώντες, για ανακατασκευή του νοήματος μιας δημόσιας πολιτικής που έχει ήδη εφαρμοσθεί, η δυνατότητά της να γίνει αποδεκτή, καθίσταται πιο μικρή συγκριτικά με το στάδιο εγγραφής στη θεματική διάταξη, αφού η κριτική αυτής είναι ευκολότερη λόγω του πρακτικού και υλικού της αντίκτυπου (πχ. αν υπάρχει μεταβολή σε κάποιο αντικειμενικό δείκτη πραγματικότητας, αν συνέβησαν υλικά αυτά που εξήγγειλε ότι θα συμβούν, ή αν ο δρώντας απόφασης ψεύδεται σε σχέση με παλαιότερες εξαγγελίες του κτλ).¹³³

Από την άλλη, ο σχηματισμός ασφαλούς γνώμης για την επίτευξη ή μη των στόχων μιας δημόσιας πολιτικής παραμένει δύσκολος, καθώς πέραν των δηλωμένων, υπάρχουν και οι αδήλωτοι σκοποί. Υπό αυτή την έννοια, η εγγραφή ενός φαινομένου σαν πρόβλημα στη θεματική διάταξη είναι δυνατόν να οφείλεται όχι στην επίλυσή του, αλλά στο διασκεδασμό της προσοχής από ένα άλλο πρόβλημα που υφίσταται και είναι αδύνατο ή ανεπιθύμητο να λυθεί¹³⁴. Η, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η δημιουργία συμμαχιών, φαντασιακά αισθήματα και εικόνες για την ταυτότητα της κυβέρνησης, όπως και των υπόλοιπων δρώντων, και εν γένει η διαμόρφωση και διατήρηση της κυρίαρχης αντίληψης, μέσω της κατασκευής κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς, στερεότυπων και κοινωνικών μύθων, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα και την επιτυχία της δράσης αυτής καθεαυτής.

Οι οροθετικές γυναίκες, ενώ είχαν κατασκευαστεί σαν αλλοδαπές και εκδιδόμενες, τελικά ήταν ελληνίδες και τοξικοεξαρτημένες. Παρόλα αυτά, δεν έγινε ανακατασκευή του δημόσιου προβλήματος και των αποτελεσμάτων της δημόσιας πολιτικής, αλλά το υπουργείο συνέχισε να μιλά για αλλοδαπές εκδιδόμενες και έτσι έχουν μείνει μέχρι τώρα στη συνείδηση πολλών πολιτών. Παρά τη μη επαλήθευση της κατασκευής του δημοσίου προβλήματος του υπουργού Υγείας, δεν είναι σίγουρο ότι μπορούμε να μιλήσουμε για αποτυχία της δημόσιας πολιτικής του, υπό την έννοια ότι μπορεί να πέτυχε αδήλωτους σκοπούς, όπως για παράδειγμα το διασκεδασμό της κοινής γνώμης από τα μνημονιακά μέτρα εν μέσω εκλογών, την προσέλκυση ψήφων λόγω φόβου και της κατασκευής του σαν σωτήρας από την «υγειονομική βόμβα», την καλλιέργεια αντιμεταναστευτικού αισθήματος στην κοινωνία και τη λήψη ψήφων από την ακροδεξιά, όπως και τη μείωση των κοινωνικών ανακλαστικών απέναντι στα αυταρχικά μέτρα της εξουσίας και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό το επιχείρημα της υποτιθέμενης ασφάλειας.

¹³² M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 85

¹³³ Κατά τη συνέχεια τυποποιείται το στάδιο της λήξης της δημόσιας πολιτικής, που συνιστά ένα αμφιλεγόμενο στάδιο και το κατά πόσο είναι δυνατόν να αναγνωρισθεί ασφαλώς, P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 54

¹³⁴ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 63

Αν και μέχρι τώρα η αναφορά μας εστιάζει στην κυβέρνηση ως δρώντα δημόσιας πολιτικής, πρέπει να τονιστεί ότι η δημόσια πολιτική δράση και λόγος δεν αφορά μόνο αυτή. Ασκείται και διαμορφώνεται και από άλλους κοινωνικούς δρώντες, ιδιαίτερα, μάλιστα στις δυτικές πολυαρχίες, όπου οι δημόσιες πολιτικές, έστω και σε μικρό ποσοστό, αποτελούν συγκερασμό απόψεων και αντιλήψεων και αποτέλεσμα πολιτικού ανταγωνισμού. Ο ρόλος των δρώντων που επιφυλάσσεται κάθε φορά από το θεσμικό πλαίσιο, είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς παράγουν το πεδίο των κοινωνικών σχέσεων, το σύστημα εξουσίας, και βάσει αυτών μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τη λειτουργία και τη δημοκρατικότητα των συστημάτων διακυβέρνησης.

Μιλώντας για τα συστήματα των δυτικών πολυαρχιών, σημαντικό, λοιπόν, ζήτημα αποτελεί αν οι κυβερνητικοί ιθύνοντες κατασκευάζουν μόνοι τους το νόημα ενός δημοσίου προβλήματος που τίθεται στη θεματική διάταξη, ή αν αυτό συνδιαμορφώνεται, τόσο στην εγγραφή του, όσο και στην αιτιολόγηση και στην επίλυσή του, και από άλλους κοινωνικούς δρώντες. Ένα ζήτημα που δεν άπτεται των προσώπων της εκάστοτε κυβερνητικής εξουσίας, ούτε του κατά πόσο οι ίδιοι είναι υπέρμαχοι των συλλογικών διαδικασιών, αλλά του συσχετισμού της εκτελεστικής εξουσίας (κυβέρνησης) και της νομοθετικής (κοινοβούλιο), της θεσμικής πρόβλεψης ή μη για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων του σώματος των πολιτών, κοινωνικών φορέων, συνδικάτων κτλ. Είναι δυνατή, από το θεσμικό πλαίσιο του συστήματος, η εγγραφή ενός προβλήματος στην επίσημη διάταξη από φορείς, πέραν της κυβέρνησης; Υποχρεούται με κάποιον τρόπο η κυβέρνηση να λάβει υπόψη της ένα δημόσιο πρόβλημα, όπως κατασκευάζεται από τα κάτω; Είναι δυνατός ο έλεγχος της δράσης της εκτελεστικής εξουσίας από τη νομοθετική, αλλά και από την κοινωνία των πολιτών; Μπορούν να συμμετέχουν στο δημόσιο λόγο και δράση όλοι, ανεξαρτήτως κοινωνικού κύρους και ταξικής θέσης¹³⁵; Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα για τους δρώντες και τις δημόσιες πολιτικές αποδίδουν τα χαρακτηριστικά της εξουσίας και της δημοκρατικότητας του συστήματος. Ένας συγκεντρωτικός τρόπος διαμόρφωσης και υλοποίησης δημόσιας πολιτικής, όπου η κυβέρνηση αποφασίζει χωρίς να λαμβάνει υπόψη της άλλους δρώντες, σημαίνει και συγκεντρωτική εξουσία, που μπορεί να οδηγήσει σε αυταρχισμό. Η δημοκρατία συχνά ξεχειλώνεται σαν όρος, καθώς έχει καταστεί η πλέον ευήκοη λέξη. Βασικό της χαρακτηριστικό, όμως, παραμένει ο ρόλος που έχει ο λαός στην εξουσία, αλλά και ποιος θεωρείται ως λαός. Συστήματα όπου ο ρόλος των πολιτών είναι περιορισμένος στην εκλογή νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, και που κατά τ' άλλα δεν τις επηρεάζουν, ασκούν και ελέγχουν, σε κανένα επίπεδο, μόνο κατ' επίφαση μπορούν να χαρακτηρισθούν δημοκρατικά, ερχόμενα σε αντίφαση ακόμα και με την ετυμολογία της λέξης.

Η εφαρμογή, λοιπόν, της εν λόγω δημόσιας πολιτικής, παρότι έκνομη, κατέστη δυνατή γιατί δεν υπάρχουν πρακτικοί μηχανισμοί προστασίας από την αυθαιρεσία της εξουσίας. Ως τέτοιοι θα μπορούσαν να θεωρηθούν η σαφέστερη ποινικοποίηση της

¹³⁵ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 125

καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η απαραίτητη νομοθέτηση οποιασδήποτε διάταξης, νόμου κτλ από το κοινοβούλιο και η διαβούλευση αυτών με τους πολίτες και τους φορείς που εμπλέκονται άμεσα με το κάθε ζήτημα, όπως και η κατοχύρωση δικαιώματος αυτοβουλίας από το λαό, που θα μπορεί να απαγορεύσει την ψήφιση κάποιου μέτρου που δεν εγκρίνει.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί πως παρά τους συνήθεις θεσμικούς παράγοντες που θέτουν τα όρια και καθορίζουν τον τρόπο διαμόρφωσης της δημόσιας πολιτικής, παρατηρούνται και τα λεγόμενα πολιτικά παράθυρα¹³⁶. Χρονικές συγκυρίες και καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη δυναμική και κινητοποίηση των δρώντων, όξυνσης της δράσης, του λόγου και των πρακτικών της δημόσιας πολιτικής. Ως τέτοια πολιτικά παράθυρα μπορούν να αναγνωριστούν οι προεκλογικές περίοδοι, όπου διευρύνεται τόσο η πολιτική δράση όσο και το ενδιαφέρον για αυτή, ή στιγμές κρίσης (οικονομικής, φυσικής, πολεμικής κτλ), όπου μεταβάλλονται τα συνήθη όρια και πρακτικές της δημόσιας πολιτικής, διαμορφώνοντας νέες συνθήκες δράσης και μετατρέποντας πιθανά το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό σύστημα. Στο παράδειγμα εξέτασης της εργασίας συναντάμε και τα δύο αυτά πολιτικά παράθυρα, καθώς πρόκειται για προεκλογική περίοδο, αλλά και περίοδο οικονομικής κρίσης, που προβάλλεται σαν «έκτακτης ανάγκης», όπως αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.

Στις σύγχρονες δυτικές πολυαρχίες, αν και υφίσταται συγκερασμός αντιλήψεων και πεποιθήσεων κατά τη διαμόρφωση των δημόσιων πολιτικών, παρατηρούνται στοιχεία ανισότητας όσον αφορά τη συμμετοχή στη διαμόρφωση της θεματικής διάταξης. Λαμβάνοντας υπόψη κάποια γενικά χαρακτηριστικά και αναγνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται σε κάθε κράτος και καθεστώς δυτικής πολυαρχίας, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως παρά την ύπαρξη πλείστων κοινωνικών ομάδων και φορέων (εργασιακά συνδικάτα, ομάδες δικαιωμάτων, περιβάλλοντος, ΜΚΟ, επιστημονικοί φορείς κτλ), η απόφαση για τη δημόσια πολιτική χαράζεται πιο συχνά από τα πάνω προς τα κάτω και όχι το αντίθετο. Η δημόσια δράση των κοινωνικών φορέων, ομάδων και πολιτών, λαμβάνει συχνά αμυντικό ρόλο προς κάποια δημόσια πολιτική που θα ασκείται από την εκάστοτε κυβέρνηση (απεργίες, διαδηλώσεις κτλ), παρά στη χάραξη αυτής από τους ίδιους (π.χ δικαίωμα αυτοβουλίας). Η θεσμική «αποκλειστικότητα» (εννοώντας την έλλειψη θεσμικής υποχρέωσης για συλλογική διαβούλευση με άλλους φορείς) εγγραφής δημοσίων προβλημάτων στη θεματική διάταξη από τους κυβερνητικούς ιθύνοντες (αλλά και λόγω της απολίτικης κουλτούρας που συνεπάγεται αυτή), κατασκευάζει και την εικόνα αυτών σαν αυθεντίες, καθώς οι πολιτικές αποφάσεις, πρωτοβουλίες και δράσεις εκ των άνω μόνο, αναπαρίστανται σαν αντικειμενικό φαινόμενο, το μοναδικό εφικτό, αλλά και δέον. Κατά αυτόν τον τρόπο, μέσω της δράσης, αλλά και του λόγου τους, που λαμβάνει προνομιακή θέση, κατασκευάζεται η κυρίαρχη αντίληψη, χάριν βεβαίως και στην κατοχή των μέσων εξουσίας εν γένει, και ο πολιτικός ανταγωνισμός καθίσταται ανισότιμος τελικά.

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 116-121 και 213

Η ελευθερία γνώμης και δράσης είναι θεσμικά κατοχυρωμένη και πρακτικά σεβαστή στις δυτικές πολυαρχίες, αλλά η συχνή αναποτελεσματικότητα που διαπιστώνεται στην εγγραφή και υλοποίηση των δημόσιων πολιτικών που προτείνονται από τα κοινωνικά κινήματα, οδηγεί σε υποτίμηση και εξασθένηση αυτών, λόγω έλλειψης συμμετοχής από την απογοήτευση που προκαλείται, γεγονός που καθιστά το πολιτικό σύστημα λιγότερο πλουραλιστικό και δημοκρατικό. Αναποτελεσματικότητα που οφείλεται τόσο σε θεσμικές ελλείψεις, που θα κατοχύρωναν το κύρος και τον πρακτικό ρόλο αυτών των κινήματων στη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής (και όχι απλά το δικαίωμα αυτών να υφίστανται), αλλά και λόγω της νοηματοδότησής τους από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο σαν περιττές και ανούσιες φωνές συντεχνιών, ακραίων, συμφεροντολόγων, περιθωριακών κτλ, αναλόγως ποια στερεότυπα προϋπάρχουν για κάθε φορέα και είναι εύκολο να επαναχρησιμοποιηθούν (πχ για τα συνδικάτα είναι πιο εύκολο να νοηματοδοτηθούν σαν συμφεροντολογικές συντεχνίες, ενώ οι οργανώσεις σεξουαλικού προσανατολισμού σαν περιθωριακές ομάδες). Παράλληλα, κατασκευάζεται και ένα ισχυρό πρότυπο κύρους των ιθυνόντων (ηγέτης-πατέρας, χαρισματικός ηγέτης, λαϊκό παιδί-ηγέτης κτλ), ανάλογα το πρότυπο που κρίνεται σαν δημοφιλέστερο εκείνη τη χρονική στιγμή, αποσπώντας κατά αυτόν τον τρόπο την προσοχή από τη δημόσια πολιτική που ασκείται καθεαυτή, και αν κρίνεται ως αποτελεσματική, δίκαιη, δημοκρατική ή οτιδήποτε άλλο, καλλιεργώντας την αίσθηση ότι ο χαρακτήρας της δημόσιας πολιτικής είναι αντίστοιχος του χαρακτήρα-προσωπικότητας του ιθύνοντα¹³⁷. Η δυνατότητα εγγραφής του ζητήματος του AIDS υπό την κατασκευή των κοινωνικών οργανώσεων οροθετικών, πριν ακόμα και τη δημόσια πολιτική της δίωξης, δεν ήταν δυνατή, αφήνοντας το λόγο τους, και άρα και τους ίδιους, στο περιθώριο της κοινωνίας, χωρίς δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού και κατασκευασμένων υπό τα κυρίαρχα στερεότυπα.

Κομβικό σημείο στη διαμόρφωση της εικόνας των δρώντων και των κοινωνικών προτύπων, όπως και στη νοηματοδότηση της εκάστοτε δημόσιας πολιτικής, μέχρι την ίδια την εγγραφή ενός δημοσίου προβλήματος στην πολιτική ατζέντα, αποτελεί ο διαμεσολαβητικός ρόλος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Ο ιδεατός ρόλος των ΜΜΕ υποτίθεται ότι αποτελεί θεμέλιο της δημοκρατίας, καθώς σκοπός τους είναι ο έλεγχος της εξουσίας και η παροχή βήματος λόγου στους πολίτες, προσπαθώντας να επηρεάσουν την πολιτική ατζέντα με τη δημόσια ατζέντα που θέτουν οι πολίτες. Αυτή η λειτουργία υποτίθεται ότι εκτελείται υπό το πρίσμα της πολιτικής ουδετερότητας και αντικειμενικότητας. Ο ρόλος των ΜΜΕ, όμως, στην πραγματικότητα είναι πιο πολύπλοκος και σημαντικός για την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας.

Η άποψη περί αντικειμενικότητας της δημοσιογραφίας υποχωρεί και οι επιστήμονες της επικοινωνίας τονίζουν την ανυπαρξία αυτής. Ο δημοσιογράφος, ο εκδότης, ο αρχισυντάκτης είναι πολίτες και άνθρωποι με μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία, κανονιστικό πλαίσιο, ιδεολογία, κοινωνική αντίληψη, και τα γεγονότα

¹³⁷ M. J. Edelman, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, σελ. 116

που αναφέρουν, παρουσιάζονται μέσα από αυτό το ερμηνευτικό πρίσμα. Ακόμα και το ποιο συμβάν θεωρείται είδηση και θα αναδειχθεί, δεν αποτελεί αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά μια διαδικασία επιλογής βάσει υποκειμενικότητας. Παρόλα αυτά, πολλά ΜΜΕ συνεχίζουν να προβάλλουν την «αντικειμενικότητά» τους, προκειμένου να μην χάσουν το κύρος τους και την ισχύ τους στην κατασκευή της πραγματικότητας.

Ο κίνδυνος της «αντικειμενικότητας» είναι ότι δημιουργεί δήθεν αυθεντίες και εκπροσώπους της μίας αλήθειας, συγκαλύπτοντας, πολύ πιο αποτελεσματικά απ' ό,τι ο κομματικός λόγος, την αναπαραγωγή της κυρίαρχης αντίληψης, σκόπιμα ή μη, και την ύπαρξη πολιτικών συμφερόντων. Ο δημοσιογράφος εμφανίζεται σαν «διδασκτική αυθεντία» και το κοινό τον αποδέχεται σαν σοφό παρατηρητή¹³⁸. Κατά αυτόν τον τρόπο, καλλιεργείται το αίσθημα των πολιτών πως ο δικός τους έλεγχος και ερμηνεία είναι περιττή, αφού υπάρχουν «ειδικοί» και «αντικειμενικοί κριτές» για αυτό το ρόλο. Αυτό το αίσθημα εντείνεται και από τη συχνή και αυθαίρετη αναφορά στην «κοινή γνώμη», σε «όλο το λαό» από τους δημοσιογράφους, κατά την κατάθεση της δικής τους άποψης σαν να πρόκειται για τη γενική άποψη που επικρατεί, δίχως να την έχουν προσεγγίσει, έστω μερικώς, και ανακηρύσσοντας τους εαυτούς τους στην ουσία σαν τους εκπροσώπους της κοινωνίας¹³⁹. Εκπρόσωποι αυτόκλητοι, χωρίς λαϊκή συναίνεση. Η κατοχύρωση της εικόνας της «αντικειμενικής» δημοσιογραφίας επιχειρείται όχι μόνο μέσω εξαγγελιών περί αυτής, αλλά και με τη χρήση τεχνασμάτων ουδετερότητας όπως ο λόγος με απρόσωπα ρημάτα (λέγεται, γνωστό είναι κτλ), αταξικών εκφράσεων, όπως ανώνυμοι-επώνυμοι (μη προνομιούχοι-προνομιούχοι με άλλα λόγια¹⁴⁰), ή επικαλώντας θέσεις κοινωνικών επιστημόνων, συγκεκριμένων κοινωνικών θεωριών και ιδεολογίας που ταυτίζονται με αυτή του εκάστοτε Μέσου, σαν να πρόκειται πάλι για αντικειμενική αλήθεια και υποκρύπτοντας το πολιτικό ερμηνευτικό τους πρίσμα.

Αν και δεν υπάρχουν αντικειμενικά ΜΜΕ, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να επιτελέσουν τον εξαγγελόμενο σκοπό για έλεγχο της εξουσίας και υπεράσπιση της δημοκρατίας, καθώς υπάρχουν άλλες δεοντολογικές αρχές που τηρούν (ή πρέπει να τηρούν), όπως η ανεξαρτησία και αμεροληψία. Για παράδειγμα η Επιτροπή Ανησυχούντων Δημοσιογράφων πρότεινε τις εξής εννιά αρχές: αλήθεια, υπεράσπιση πολιτών, διασταύρωση πληροφοριών, ανεξαρτησία από αυτούς που καλύπτουν δημοσιογραφικά, έλεγχο εξουσία, βήμα για δημόσια κριτική και συναίνεση, να καθιστούν το γεγονός ελκυστικό και κατανοητό και να ενεργούν βάσει συνείδησης¹⁴¹. Η αλήθεια, που τίθεται υπό την έννοια της μη παραποίησης στοιχείων και συνειδητής παράλειψης, η διάκριση των σχολίων από την παράθεση των στοιχείων, η παραδοχή της πολιτικής ταυτότητας του Μέσου, ο πλουραλισμός τόσο σε επίπεδο πηγών, όσο

¹³⁸ Br. McNair, *Εισαγωγή στην πολιτική επικοινωνία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011, σελ. 132

¹³⁹ Γ. Κουζέλης (επιμ.), Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Ιδιότητα του πολίτη: πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2012 σελ. 238

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 240

¹⁴¹ B. Kovach, T. Rosenstiel, *Εισαγωγή στη δημοσιογραφία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2004, σελ. 15-16

και σε επίπεδο δημοσιογράφων, είναι στοιχεία που διαφυλάσσουν το σκοπό των ΜΜΕ και τους πολίτες από την ισχύ τους.

Η μη τήρηση αυτών των αρχών, όμως, και συνήθεις πρακτικές που παρατηρούνται κατά τη συγκρότηση της μεντιακής ατζέντας, καθιστούν την επίτευξη του σκοπού τους όχι μόνο αδύνατη, αλλά συμβάλλουν και στο ακριβώς αντίθετο φαινόμενο της ενίσχυσης της ιδεολογικής κυριαρχίας της εξουσίας. Συχνή δημοσιογραφική πρακτική που μπορεί να παράξει τέτοια φαινόμενα αποτελεί η εξάρτηση της μεντιακής ατζέντας από την πολιτική. Ενώ οι δημοσιογράφοι θα έπρεπε να αναδεικνύουν θέματα και προβλήματα που απασχολούν τους πολίτες, πλαισιωμένα από τους ίδιους, ώστε να επιτελούν όντως το ρόλο τους για παροχή βήματος λόγου σε όλους, η θεματική τους ατζέντα εξαρτάται περισσότερο από συνεντεύξεις, δηλώσεις και θέματα που αναδεικνύουν οι αξιωματούχοι. Αυτό οφείλεται είτε στην επιδίωξη των ίδιων των αξιωματούχων να καθορίσουν την ατζέντα κατά πώς τους συμφέρει, και στην ανυπαρξία αντίστασης από πλευράς των ΜΜΕ ή και συμφωνίας τους σε αυτό, είτε στην έλλειψη χρόνου και προσωπικού των ΜΜΕ, ώστε να διεξαχθεί πρωτογενές ρεπορτάζ και να μην βασίζονται στις «ειδήσεις» που στέλνονται με ενημερωτικά δελτία από κυβερνητικούς αξιωματούχους. Φαινόμενο ιδιαίτερα έντονο και συχνό στα ηλεκτρονικά ειδησεογραφικά site, εξαιτίας του κανόνα που επικρατεί για νέα ανάρτηση ανά 15 λεπτά, που οδηγεί σε κατά κόρον αναδημοσιεύσεις, χωρίς διασταύρωση στοιχείων, αλλά και αναπαραγωγή του κυρίαρχου λόγου, αντίληψης και ιδεολογίας, αφού εκλείπει η εκπροσώπηση άλλου πολιτικού λόγου. Για την όλο και μεγαλύτερη επιτάχυνση του χρόνου δημοσίευσης μιας είδησης ευθύνεται πως τα ΜΜΕ, παρότι έχουν ένα ιδιαίτερο κοινωνικό ρόλο, αποτελούν και εμπορικές επιχειρήσεις. Διέπονται από τους κανόνες ανταγωνισμού της αγοράς και πρέπει να «πουλήσουν» γρηγορότερα και περισσότερο το δικό τους «προϊόν».

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, συντελείται, παράλληλα, μία διαστρέβλωση της αρχής ελκυστικότητας (προσιτό για όλους, με απλή δομή και έκφραση), που συγχέεται με την εμπορικότητα. Ιδιαίτερα στην τηλεόραση, η είδηση κατασκευάζεται σαν ψυχαγωγικό θέαμα προς κατανάλωση, ώστε να καταστεί πιο δημοφιλές, χρησιμοποιώντας συχνά τη δραματοποίηση γεγονότων που τους έχουν γίνει γνωστά, για τα οποία, όμως, δεν διαθέτουν υλικό εικόνας. Κατά αυτό τον τρόπο, δίνεται η ψευδής αίσθηση της αυτοψίας του συμβάντος, ενώ πρόκειται για θέατρο και ερμηνευτικό κατασκευάσμα. Παρότι οι θεατές γνωρίζουν ότι παρακολουθούν την αναπαράσταση ενός γεγονότος και όχι το ίδιο το γεγονός, η επίθεση στο συναίσθημά τους, που θα επηρεάσει στη διαμόρφωση κρίσης, επιτυγχάνεται ούτως ή άλλως. Οι πολιτικοί-κοινωνικοί δρώντες, επίσης, συχνά αντιμετωπίζονται από τα ΜΜΕ όχι βάσει των πολιτικών τους τοποθετήσεων, αλλά βάσει της εικόνας και προσωπικότητάς τους, σαν να πρόκειται για πρωταγωνιστές reality show ή τηλεοπτικών σειρών, προκαλώντας αρκετές φορές και φαινόμενα κοινωνικής ανθρωποφαγίας. Ταυτόχρονα, γεγονότα που δεν επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό και άμεσα το σύνολο της κοινωνίας σε σύγκριση με άλλα, μπορεί να λάβουν περισσότερο

μεντιακό χώρο και χρόνο, αν περιέχουν το στοιχείο του δράματος και του φόβου. Για παράδειγμα, η τοποθέτηση μιας στυγεράς δολοφονίας σαν πρώτη είδηση, ή ο θάνατος ενός διάσημου προσώπου, αντί οικονομικών νομοθετικών μέτρων που έχουν ληφθεί την ίδια μέρα και αφορούν άμεσα περισσότερους πολίτες. Τα κοινωνικά φαινόμενα και οι ειδήσεις σαν θέαμα μπορεί να προκαλούν το πρόσκαιρο ενδιαφέρον των πολιτών, αλλά τους θέτει ταυτόχρονα στο ρόλο του καταναλωτή ψυχαγωγίας, αντί του δρώντα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Είναι σαν τα γεγονότα να συντελούνται σε ένα παράλληλο χρόνο και χώρο, εκτός καθημερινότητας, όπως και οι μυθοπλαστικές ψυχαγωγικές ιστορίες, όπου ο πολίτης δεν μπορεί να έχει πρόσβαση και δράση, αλλά μόνο να παρακολουθεί την ιστορία που εξελίσσεται.

Αυτές οι πρακτικές, σε συνδυασμό με την ομοιότητα στην κάλυψη των φαινομένων τόσο σε θεματολογία, όσο και σε ερμηνεία, μεταξύ των ΜΜΕ προκαλούν την πλήξη των πολιτών και την πολιτική τους απάθεια, αντί την πολιτική τους συμμετοχή, όπου υποτίθεται αποσκοπεί ο ρόλος των ΜΜΕ. Ομοιότητα που οφείλεται τόσο στον περιορισμένο χρόνο για πρωτογενές ρεπορτάζ, όπως προαναφέρθηκε, όσο και στο ολιγοπώλιο των ΜΜΕ και στους μεγάλους ομίλους που προωθούν δια ποικίλων Μέσων την πολιτική γραμμή τους. Με αυτόν τον τρόπο, κατασκευάζεται και η σημαντικότητα των δημοσίων προβλημάτων, μέσω της συχνότητας της ίδιας είδησης σε διάφορα ΜΜΕ και της επανάληψής της στο κάθε ένα από αυτά, παρά βάσει του βαθμού επιρροής που ασκεί στην κοινωνική ζωή των πολιτών.

Φαινόμενα τέτοιου είδους αποτελούν τροχοπέδη στη δημοκρατική λειτουργία των συστημάτων και τον πλουραλισμό, αφού δεν δίνεται βήμα λόγου στους πολίτες, δεν αναδεικνύονται δημόσια προβλήματα από τα κάτω, συνεπάγοντας την υποαντιπροσώπευση διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, ιδεολογιών, κοινωνικών προτύπων, φύλων, φυλών και θρησκείας στο δημόσιο χώρο, αναπαράγοντας την εικόνα του λευκού, μεσοαστού άντρα, που επικρατεί στην πολιτική σκηνή, και συμβάλλοντας τελικά στη διατήρηση της εξουσίας και των κοινωνικών προτύπων της, παρά στον έλεγχο της.

Στο εξεταζόμενο παράδειγμα της εργασίας, λαμβάνοντας υπόψη τα σχετικά δημοσιεύματα των εφημερίδων¹⁴² «Το Βήμα» και «Η Καθημερινή», υπάρχει μια συνεχής κάλυψη της δημόσιας πολιτικής της δίωξης, με καθημερινά ρεπορτάζ, που αναπαράγουν το λόγο του υπουργείου. Οι γυναίκες εμφανίζονται σαν εκδιδόμενες¹⁴³,

¹⁴² Αν και το θέμα της δίωξης των ομοφυλικών γυναικών απασχόλησε εκτεταμένα τον τηλεοπτικό μεντιακό χώρο, δυστυχώς δεν υπάρχει σχετικό πλήρες αρχείο για να ανατρέξουμε.

¹⁴³ Ακόμη 11 ιερόδουλες φορείς του AIDS, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 01/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=455508&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>.

Και, Άλλες δύο εκδιδόμενες γυναίκες, φορείς του AIDS εντοπίστηκαν στην Αθήνα, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 12/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.kathimerini.gr/907/article/epikairothta/ellada/lles-dyo-ekdidomenes-gynaikes-foreis-toy-aids-entopisthkan-sthn-a8hna>.

γεγονός που σημαίνει ότι δεν υπάρχει πρωτογενές ρεπορτάζ και διασταύρωση στοιχείων, όπως και εκπροσώπηση του λόγου των ίδιων των οροθετικών γυναικών, αλλά βασίζονται μόνο στην πηγή των αρχών. Ακόμα και σε δημοσίευμα που αναφέρεται ότι οι ίδιες αρνούνται ότι είναι εκδιδόμενες, ταυτοποιούνται από τη δημοσιογράφο σαν «ιερόδουλες», υπονοώντας ότι ψεύδονται και υπερασπιζόμενη τελικά την κατασκευή του υπουργείου Υγείας¹⁴⁴. Συνήθως, γίνεται αναφορά σε ημεδαπές και αλλοδαπές, παρότι τελικά πρόκειται μόνο για Ελληνίδες, ή δικαιολογούν την υπηκοότητα με το επιχείρημα ότι οι αλλοδαπές κρύβονται¹⁴⁵, χωρίς στοιχεία τεκμηρίωσης, εμμένοντας, δηλαδή, ότι οι αλλοδαπές εκδιδόμενες ευθύνονται κυρίως για την έξαρση του AIDS. Δημοσιοποιούν τις φωτογραφίες τους¹⁴⁶ ή παραπέμπουν στη σχετική ιστοσελίδα της αστυνομίας για να τις δουν οι «πελάτες», όπως και τα τηλέφωνα του ΚΕΕΛΠΝΟ, καταπατώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και επικουρώντας στο διασυρμό και τη διάχυση του φόβου ότι πρόκειται για επιδημία, προσπαθώντας να βοηθήσουν τις αρχές με αυτό τον τρόπο. Η διάχυση του φόβου επιτυγχάνεται και μέσω του λεξιλογίου που χρησιμοποιούν, «υγειονομική βόμβα», «δημόσιος εφιάλτης» κτλ. Παρά το γεγονός ότι αναφέρεται σε κάποια ρεπορτάζ ότι αλληλέγγυοι είχαν μαζευτεί έξω από τα δικαστήρια προς συμπαράσταση των οροθετικών γυναικών, ο λόγος τους δεν φιλοξενείται, όπως ούτε οργανώσεων, κομμάτων και γιατρών που έχουν αντίρροπο λόγο επί του θέματος.

Παράλληλα, φιλοξενούνται και στις δύο εφημερίδες άρθρα συντακτών που επικρίνουν τη δημόσια πολιτική του υπουργείου και τη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών, κάνοντας λόγο για προεκλογική καμπάνια¹⁴⁷, για καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της αρχής της αναλογικότητας¹⁴⁸, κατασκευάζουν τους «πελάτες» όχι σαν θύματα, αλλά ως θύτες¹⁴⁹ κτλ. Η αναφορά, όμως, αυτών μόνο στα

¹⁴⁴ Ε. Καραμανώλη, Προφυλακιστέες κρίθηκαν οι 16 οροθετικές ιερόδουλες, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 05.05.2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.gr/457018/article/epikairothta/ellada/profylakistees-kri8hkan-oi-16-orodetikes-ierodoyleis>

¹⁴⁵ Π. Μπουλούτζα, 12 ιερόδουλες με τον ιό του έιτς, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.gr/456808/article/epikairothta/ellada/12-ierodoyleis-me-ton-io-toy-eitz>

¹⁴⁶ Συνελήφθη μία ακόμη οροθετική ιερόδουλη, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 04/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=456113&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

¹⁴⁷ Φ. Τσαλίκoglou, Προεκλογικές εξάρσεις υποκρισίας, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 06/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=456282&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

¹⁴⁸ Τ. Παναγιωτόπουλος, Μια επικίνδυνη «αρχή της αναλογικότητας», *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 04/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.gr/730070/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/mia-epikindynh-arxh-ths-analogikothtas>

¹⁴⁹ Λ. Κέζα, Αφήστε τις γυναίκες, πιάστε τους πελάτες, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=455655&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

άρθρα και όχι στα ρεπορτάζ, τίθεται υπό τη μορφή μιας μεμονωμένης γνώμης και όχι σαν «αντικειμενική» είδηση, που υποτίθεται ότι αναπαράγουν τα ρεπορτάζ, μειώνοντας το κύρος της συγκριτικά με αυτά. Ταυτόχρονα, στην εφημερίδα Καθημερινή φιλοξενούνται και άρθρα υπεράσπισης της δημόσιας πολιτικής, που θέτουν τις οροθετικές γυναίκες σαν κίνδυνο, επικροτώντας τη δημοσιοποίηση των στοιχείων τους¹⁵⁰ και όσους μιλούν για καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων σαν ψευτοευαίσθητων, αριστερών άχρηστων¹⁵¹. Σαν γενική εικόνα, λοιπόν, της στάσης των ΜΜΕ διακρίνεται ότι όχι μόνο δεν λειτουργούν ελεγκτικά ως προς την εξουσία του υπουργείου και συμβάλλουν στην κατασκευή του θέματος σύμφωνα με τους όρους του, αλλά δεν καταφέρουν ούτε να προβούν σε σωστή έρευνα, ή προάγουν τον πλουραλισμό και τη δημοκρατία, παρέχοντας βήμα λόγου σε όλες τις πλευρές.

Στις πρακτικές, όμως, των ΜΜΕ θα ήταν λάθος να θεωρούσαμε πως οι πολίτες έχουν το ρόλο του παθητικού δέκτη. Αντίθετα, συν-κατασκευάζουν τα δημόσια προβλήματα που παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ, βάσει του δικού τους ερμηνευτικού πλαισίου και των βιωμάτων τους, που λειτουργούν ως ελεγκτής της κοινωνικής αναπαράστασης που προβάλλουν τα ΜΜΕ. Οι άνθρωποι υπάρχουν ανεξάρτητα της μεντιακής πραγματικότητας ως υλική υπόσταση, η ζωή τους δεν αποτελεί απλά ένα ιδεολογικό κατασκευάσμα, για αυτό και είναι δυνατόν να γίνει λόγος περί διαστρέβλωσης, αξιολόγησης, υποαντιπροσώπευσης κτλ από τα ΜΜΕ¹⁵². Ο πολιτικός λόγος της εξουσίας και των media και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από πλευράς τους, δεν επηρεάζει τους πολίτες σαν υποδόρια ένεση. Δηλαδή, ο στόχος που επιθυμούν να επιτύχουν μέσω της συνειδητής ή μη, χρήσης κάποιων τεχνικών, μέσων, συμβόλων, λόγου κτλ, δεν είναι σίγουρο αποτέλεσμα όσον αφορά την ανταπόκριση των πολιτών και της κοινωνίας. Το «κοινό», λόγω προϋπαρχόντων κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών και οικονομικών παραγόντων, έχει διαμορφώσει ήδη την κοσμοθεωρία του, και σε ένα βαθμό είναι ήδη προδιατεθειμένο αρνητικά ή θετικά προς την αναπαράσταση που προβάλλεται. Γενικά, ο δέκτης δεν είναι «ανυπεράσπιστος» μπροστά στο λόγο του πομπού, αλλά ο ρόλος του είναι εξίσου σημαντικός στην κοινωνική πράξη κατασκευής της πραγματικότητας. Συμβάλλει σε αυτή μέσω της δικής του πλαισίωσης αυτών που ακούει και βλέπει και για αυτό το λόγο, άλλωστε, υπάρχουν αντίρροποι πολιτικοί λόγοι, πολιτικός ανταγωνισμός, αμφισβήτηση της εξουσίας, του κυρίαρχου λόγου κτλ.

Πέραν του κανονιστικού πλαισίου των πολιτών και της σημασίας του για τη διαμόρφωση αντίληψης γύρω από ένα κοινωνικό φαινόμενο, ιδιαίτερη βαρύτητα

¹⁵⁰ Π. Μανδραβέλης, Μια φωτογραφία, συζητήσεις δυο..., *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 03/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.kathimerini.gr/730057/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/mia-fwtografia-syzhthseis-dyo>

¹⁵¹ Π. Μανδραβέλης, Silver Alert για την ευαισθησία, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 05.05.2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.kathimerini.gr/730089/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/silver-alert-gia-thn-eyais8hsia>

¹⁵² *Ιδιότητα του πολίτη: πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*, σελ. 235-236

διαδραματίζουν και οι γνωστικοί παράγοντες κάθε πολίτη¹⁵³. Το δικαίωμα στην παιδεία, εκτός από επαγγελματικό εφόδιο και ζήτημα αυτοπραγμάτωσης, αποτελεί βάση για τη δυνατότητα πολιτικής και κοινωνικής δράσης και λόγου του πολίτη και άρα θεμέλιο της δημοκρατίας. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να τονισθεί ότι το επίπεδο μόρφωσης δεν πρέπει να είναι αυτό που θα κρίνει τα πολιτικά δικαιώματα του ανθρώπου, αλλά αντίστροφα, καθώς ο άνθρωπος αποτελεί κύριος του εαυτού του, της ζωής του και της διαμόρφωσης αυτής (σε ένα σύστημα που ασπάζεται τις αρχές της δημοκρατίας και τα ανθρώπινα δικαιώματα), οφείλεται η εξασφάλιση του δικαιώματος της παιδείας, ώστε να μπορεί να διαμορφώσει όσο το δυνατόν καλύτερα τη ζωή του και την κοινωνία. Η πρόσβαση, λοιπόν, στη γνώση που διασφαλίζει το κάθε σύστημα για τον πολίτη, γνώση όχι μόνο μέσω εκπαίδευσης, αλλά και δια μέσω της συμμετοχής στο δημόσιο χώρο, αφορά πάλι την ίδια την ταυτότητα του συστήματος.

Ένα μη καλλιεργημένο σώμα πολιτών οδηγείται στην απάθεια, σύμφωνα με τον N. Bobio¹⁵⁴. Και οι απαθείς πολίτες χάνουν την ίδια την υπόστασή τους ως πολίτες, αφού η δημοκρατία, που αναγνωρίζει τον άνθρωπο ως πολίτη, αλλά και το πολιτικό πεδίο εν γένει, προϋποθέτουν τη συμμετοχή των ανθρώπων, τη δράση τους. Μια δράση, που αν περιορίζεται στο δικαίωμα ψήφου, καθίσταται αδρανής επιλογή, όχι συν-κατασκευαστής της δημόσιας ζωής. Οι πολίτες και οι ομάδες πολιτών (κόμματα, συνδικάτα, οργανώσεις κτλ), ως δρώντες που πλαισιώνουν τα δημόσια προβλήματα, αιτιολογώντας τα και αναδεικνύοντας τρόπους επίλυσης, θέτοντάς τα στη μεντιακή ατζέντα ή άμεσα στην πολιτική ατζέντα, και συμμετέχοντας στην υλοποίησή και αξιολόγησή της, αποτελούν το βασικότερο πυλώνα της δημοκρατίας.

Στις δυτικές πολυαρχίες προβλέπεται θεσμικά η δράση των πολιτών και κοινωνικών ομάδων. Σημαντικό, όμως, ζήτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσο οι ομάδες αυτές, που συγκροτούνται με στόχο την εκπροσώπηση του κοινού αναφοράς τους, είναι όντως αντιπροσωπευτικές αυτού και αποτυπώνουν την αντίληψή του και τα συμφέροντά του. Οι Cobb και Elder τυποποιούν τέσσερις ομάδες συλλογικής δράσης: τις ομάδες ταύτισης, τις ομάδες προσήλωσης, το ευαισθητοποιημένο κοινό και το ευρύ¹⁵⁵. Έτσι, λοιπόν, ανάλογα περί ποιου τύπου ομάδας γίνεται λόγος (κόμματα, κοινωνική οργάνωση, γενική συνέλευση περιοχής κοκ), διαφέρει και ο τρόπος εμπλοκής των δρώντων. Για παράδειγμα, τα πολιτικά κόμματα επικαλούνται το συμφέρον συνήθως ενός πιο διευρυμένου κοινού από αυτό των μελών του, όμως η δράση τους και η διαμόρφωση πολιτικής τους καθορίζεται από τα μέλη του μόνο, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ανάλογα με τον πλουραλισμό και τη δημοκρατικότητα του κόμματος, ή της προσωποπαγούς δομής του, όπου ο αρχηγός και μια μικρή ομάδα γύρω από αυτόν λαμβάνουν όλες τις αποφάσεις. Αντίθετα, τα συνδικάτα εργασίας, αν και θα προβάλλουν την αντίληψή τους για τη δημόσια πολιτική εν γένει, ο λόγος τους είναι πιο περιορισμένος στο κοινό που όντως

¹⁵³ Br. McNair, ό.π., σελ. 61

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 83

¹⁵⁵ P. Muller, Y. Surel, ό.π, σελ. 130

εκπροσωπούν και συμμετέχουν σε αυτά, ενώ οι κοινωνικές οργανώσεις επειδή συνήθως αναφέρονται στην υπεράσπιση κάποιων αρχών, πχ προστασία περιβάλλοντος, ανθρωπίνων δικαιωμάτων κτλ, το κοινό αναφοράς τους είναι πολύ πιο ευρύ από τα μέλη τους, προκαλώντας, όμως, και αρκετές φορές πιο εύκολα την εμπλοκή ενός ευαισθητοποιημένου κοινού, λόγω της πιο χαλαρής δομής σχέσεων που είναι δυνατόν να διαμορφωθούν σε αυτές τις ομάδες. Σε κάθε περίπτωση, όμως, βασικό ζητούμενο των ομάδων παραμένει η κινητοποίηση όλο και περισσότερου κόσμου για το σκοπό τους, και βασικό ζητούμενο για τη δημοκρατικότερη λειτουργία της δημόσιας πολιτικής, πέρα από την εμπλοκή των πολιτών στις ομάδες, είναι η διαμόρφωση των θέσεων τους και η δράση τους να προκύπτει από την παραγωγή και τον έλεγχο των πολιτών και των μελών τους, ώστε να αντιπροσωπεύουν όντως αυτούς που δηλώνουν ότι αντιπροσωπεύουν.

Για τη συμμετοχή των πολιτών και τη συλλογική τους δράση στη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής, πέρα από τους θεσμικούς παράγοντες του συστήματος που προβλέπουν ή όχι αυτό το δικαίωμα, ρόλο διαδραματίζει και ο αυτοπροσδιορισμός των ίδιων των ανθρώπων ως πολιτικών δρώντων. Αυτοπροσδιορισμός που επηρεάζεται τόσο από την πρακτική της δράσης, την αποτελεσματικότητα ή όχι αυτής, και τη διαμόρφωση συμμετοχικής κουλτούρας της κοινωνίας, όσο και από το λόγο της κυρίαρχης ιδεολογίας και αντίληψης για την κοινωνική ταυτότητα που αποδίδει στην έννοια του ανθρώπου διαχρονικά -αλλά και ειδικά στη συγκεκριμένη χρονική και χωρική στιγμή- των πολιτών και της συλλογικής τους δράση. Η πολιτική κουλτούρα είναι το «σύνολο κοινών πεποιθήσεων και αξιών που αφορούν τη ζωή στην κοινωνία και το ρόλο των πολιτικών δραστηριοτήτων στη διατήρηση και τον προσανατολισμό της κοινωνικής συνοχής»¹⁵⁶, η οποία διαμορφώνεται μέσω της κοινωνικοποίησης του ατόμου στην οικογένεια, το σχολείο, τη δουλειά, τη δημόσια σφαίρα κτλ. Η γαλούχηση, λοιπόν, του ατόμου μέσα σε ιεραρχικές δομές, όπως είναι η πατριαρχική οικογένεια, το σχολείο των δασκάλων και μαθητών σαν ανώτερων-κατώτερων, η εργασία υπό τις επιταγές του εργοδότη κτλ, οδηγεί στην καλλιέργεια μιας μη συμμετοχικής πολιτικής κουλτούρας, όπου το άτομο μαθαίνει από μικρή ηλικία ότι πρέπει να είναι υπάκουο σε κάποιον «ανώτερο».

Στην περίπτωση της δίωξης των οροθετικών γυναικών δεν συντελείται κάποια εκτεταμένη κινητοποίηση των πολιτών ενάντια στην υποχρεωτική εξέταση και τη δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων των γυναικών. Τα αίτια αυτού μπορεί να οφείλονται στο γεγονός ότι η δημόσια πολιτική υλοποιείται βάλλοντας κατά μιας περιθωριακής ομάδας, που οι υπόλοιποι πολίτες δεν έχουν συναναστραφεί μαζί της, δεν νιώθουν ότι ταυτίζονται μαζί της και την ανάγκη υπεράσπισής της, καθώς κατασκευάζεται σαν κίνδυνος, και όχι ως συμπολίτες που καταπατάται η ελευθερία και η αξιοπρέπειά τους. Το γεγονός ότι το δημόσιο πρόβλημα αφορά τη σεξουαλική συνεύρεση, και δη την παράνομη πορνεία όπως κατασκευάζεται από το υπουργείο, δρα επίσης ανασταλτικά για μια ευρεία κινητοποίηση, καθώς το σεξ αποτελεί ακόμα ένα θέμα ταμπού. Οι διαδηλώσεις και οι κινητοποιήσεις κατά των μνημονίων την ίδια

¹⁵⁶ J. Lagroye, B. Francois, F. Sawicki, *ό.π.*, σελ. 505-506

περίοδο λάμβαναν μεγάλης συμμετοχής, και ενώ σε μια ήδη πολωμένη ατμόσφαιρα κοινωνικής κατακραυγής θα ήταν δυνατή η ένταξη πάσης φύσεως ζητήματος αυταρχισμού της εξουσίας, αυτό δεν συμβαίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση, αντιμετωπίζοντάς το σαν ήσσονος σημασίας θέμα. Παρά την κουλτούρα κινητοποίησης που υπάρχει στην Ελλάδα, παράλληλα δεν υπάρχουν πολλά παραδείγματα πολιτικής ανυπακοής, όπου πχ θα παρεμπόδιζαν δημόσια και επίσημα την υποχρεωτική εξέταση, δεχόμενοι μετά τη σύλληψη και την κατηγορία των αρχών για την πράξη αυτή, με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και την κατάργηση του μέτρου (όχι, δηλαδή, υπό όρους παρανομίας). Ενώ ταυτόχρονα υπάρχει έντονα και το θρησκευτικό στοιχείο στην πολιτική κουλτούρα της κοινωνίας, καλλιεργώντας ένα σώμα πολιτών που εύκολα δέχεται την τιμωρία (όμοια με τη θεία) όσων δεν ακολουθούν τα λεγόμενα χρηστά (σεξουαλικά) ήθη.

3.2 Λόγος και γλώσσα

Κομβικό ρόλο στη διαμόρφωση της πραγματικότητας, της εξουσίας και της κοινωνίας διαδραματίζει η κοινωνική πράξη του λόγου. Ο λόγος, σύμφωνα με τον Φερντινάντε Σωσέρ, είναι «η ανθρώπινη ικανότητα επικοινωνίας με το λεκτικό συμβολισμό, χαρακτηριστικό του ανθρώπου, κοινωνικό, παγκόσμιο, αναλλοίωτο»¹⁵⁷. Η γλώσσα αποτελεί την πραγμάτωση αυτής της συμβολικής ικανότητας με σημεία. Η ανθρώπινη γλώσσα διαφέρει από αυτήν που ονομάζουμε «γλώσσα των ζώων», καθώς η δική μας αποτελεί ένα σύστημα συμβολικών σημείων που μεταβάλλεται κοινωνικά, χρονικά και χωρικά, ενώ «η γλώσσα των ζώων» είναι ενστικτώδη σήματα που παραμένουν ίδια μέσα στο χρόνο και στο είδος του ζώου. Στα ζώα αυτά τα σήματα ενυπάρχουν μέσα τους ατόφια, ενώ στον άνθρωπο υπάρχει η ικανότητα του λόγου, αλλά χωρίς την κοινωνία δεν αναπτύσσεται και δεν δημιουργείται γλώσσα¹⁵⁸.

Ο λόγος και η γλώσσα δεν αποτελούν απλά μια μετάδοση της σκέψης ή καθρέφτη της πραγματικότητας που βιώνουμε, αντιθέτως είναι παραγωγοί της συγκρότησής της¹⁵⁹. Πρόκειται για κοινωνική πράξη που «επιβάλλει συγκεκριμένες μορφές στη συνάντηση των ανθρώπων»¹⁶⁰, κατασκευάζει τον κόσμο αποδίδοντάς του νόημα και αξίες. Οι λέξεις είναι σύμβολα που φέρουν κανονιστικές αξίες, η χρήση τους όσο ασυνείδητη και αν μπορεί να είναι, δεν είναι ποτέ αθώα. Σε κάθε δήλωση, συντελείται και μια παραδήλωση, όπου συνδέονται λανθάνοντα νοήματα με τη χρήση της εκάστοτε λέξης ή φράσης, (π.χ η χρήση της λέξης «Πράσινοι» για τα οικολογικά κόμματα, που συνοδεύεται από εικόνες καθαρότητας της φύσης, υγείας, ηρεμίας κτλ)¹⁶¹.

¹⁵⁷ Α. Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και ιδεολογία*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1987, σελ. 13

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 14

¹⁵⁹ Ν. Δεμερτζής, *Πολιτική Επικοινωνία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002, σελ. 159

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 16

¹⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 27

Η παραδήλωση κάθε λέξης δεν μένει αμετάβλητη, αλλά τροποποιείται με την πάροδο των χρόνων, ανάλογα με την κοινωνική πρακτική. Αυτές οι «αλλοιώσεις» που υφίστανται στη γλώσσα έχουν ως αποτέλεσμα και τη διατήρησή της στη ζωή. Για παράδειγμα, η λέξη τύραννος, δεν είχε την ίδια αρνητική φόρτιση, που έχει σήμερα, στην αρχαίες πόλεις-κράτη της Ελλάδας, αλλά η κοινωνική πρακτική αυτής της εξουσίας και συστήματος διακυβέρνησης, «αλλοίωσε» το νόημά της και τις παραδηλώσεις της, αποδίδοντάς της πια αρνητική αξία. Οι αλλαγές στο νόημα μιας λέξης συσχετίζονται με τις κοινωνικές αλλαγές και εξελίξεις, όχι όμως με μια γραμμική σχέση, αλλά με μια σχέση συνεχούς διαντίδρασης. Για αυτό το λόγο είναι σημαντική και η συνειδητή «αλλοίωση» της χρήσης της γλώσσας, η αποποινικοποίηση κάποιων λέξεων με την τροποποίηση των συμβολισμών τους, όταν είναι επιθυμητή η κοινωνική αλλαγή. Η αναφορά στους Αφρικανούς, Αφροαμερικανούς κτλ ως «μαύροι» χρησιμοποιήθηκε κατά το παρελθόν έχοντας την αρνητική παραδήλωση της κατωτερότητας. Με το αντιρατσιστικό κίνημα, η χρήση της λέξης αποφεύγεται, δημιουργώντας, όμως, ένα γλωσσικό φαινόμενο που δεν παράγει το επιθυμητό κοινωνικό φαινόμενο. Αντιθέτως, με την αποφυγή της χρήσης της λέξης «μαύρος», για ανθρώπους που έχουν μαύρο χρώμα, συντελείται ένας υπολανθάνοντας ρατσισμός, όπου ο «λευκός» νοείται σαν την «κανονικότητα» του ανθρώπινου είδους, φορέας κοινωνικής ανωτερότητας και γι' αυτό δεν γίνεται λόγος για το διαφορετικό χρώμα των άλλων, σαν να πρόκειται για κοινωνική «ευγένεια», σαν να είναι κακό να είσαι μαύρος. Με το να αποσιωπάται η διαφορά εντείνεται η διάκριση, αντί να καταπολεμείται. Το ζητούμενο είναι η χρήση της λέξης «μαύρος» να μη φέρει αρνητικές κοινωνικές παραδηλώσεις, να μη φέρνει τον ομιλούντα σε κοινωνική «αμηχανία» για την εκφορά της, γιατί πλέον δεν θα ταυτίζεται μόνο ο «λευκός» με τον άνθρωπο και τις θετικές αξίες. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο μέσα από τη χρήση της λέξης με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι γινόταν, όχι με την αποσιώπησή της.

Παράδειγμα αυτής της προσπάθειας για την επανονηματοδότηση κάποιων λέξεων παρουσιάζεται σε μια διαφήμιση της εταιρείας «Always». Η καμπάνια «Like a girl»¹⁶² δείχνει πως μέχρι σήμερα η έκφραση «σαν κορίτσι» χρησιμοποιείται με αρνητική χροιά, όταν θέλεις να προσβάλλεις κάποιον και να γελοιοποιήσεις καταστάσεις και καλεί στην επανονηματοδότηση της έκφρασης. Το σημαντικό στοιχείο που φαίνεται σε αυτή τη διαφήμιση είναι πως όταν ζητείται πχ «να τρέξεις σαν κορίτσι», το γελοίο τρέξιμο που αναπαριστάται δεν συνάδει με το πώς τρέχουν όντως τα κορίτσια. Ακόμα, όμως, και οι γυναίκες, που είχαν υπάρξει κορίτσια και γνωρίζουν πώς έτρεχαν, το αναπαριστούν με τον ίδιο σεξιστικό τρόπο που αποδίδει στις γυναίκες την εικόνα της δήθεν ανικανότητας να προβούν σε κάποιες πράξεις. Καταδεικνύεται σε αυτό το παράδειγμα πως ο λόγος και η χρήση της γλώσσας με τις παραδηλώσεις της πολλές φορές μπορεί να αποτελέσει πιο δυνατό στοιχείο διαμόρφωσης της αντίληψης για τον κόσμο, ακόμα και σε σύγκριση με τις υλικές συνθήκες και καταστάσεις που βιώνει ο άνθρωπος. Αυθόρμητα οι άνθρωποι

¹⁶² Διαφήμιση Always#ΣανΚορίτσι, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.youtube.com/watch?v=aRSpb0Ccun0>

αναπαριστούν την εικόνα που έχει διαμορφώσει η κυρίαρχη αντίληψη για τα κορίτσια, αντί αυτής που βίωσαν.

Εξετάζοντας λίγα παραδείγματα από το δημόσιο λόγο του υπουργείου, αλλά και των ΜΜΕ, κατά τη δίωξη των οροθετικών γυναικών, βλέπουμε τη συχνή χρήση της φράσης «υγειονομική βόμβα» για την περιγραφή αυτών. Η βόμβα παραδηλώνει τον κίνδυνο, το ξαφνικό θάνατο αθώων, την τρομοκρατία. Οι ίδιες παραδηλώσεις συνοδεύουν με αυτό τον τρόπο και την ύπαρξη των οροθετικών γυναικών, που συμβολίζουν το θάνατο της υγείας (υγειονομική) των ανδρών, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας. Παρομοιάζεται η δράση τους με μια τρομοκρατική ενέργεια, που σκοτώνει ξαφνικά και αδιακρίτως αθώους πολίτες. Άλλες λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν, όπως «εφιάλτης» ή «επιδημία», συνηγορούν και αυτές στη δημιουργία ενός κλίματος πανικού που μεταβιβάζεται, όμως, από τον κυρίαρχο λόγο ότι καλλιεργείται από την ύπαρξη των οροθετικών γυναικών και όχι από αυτόν τον ίδιο. Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει ότι για τον χαρακτηρισμό της εκδιδόμενης γυναίκας, η πιο συχνή λέξη που χρησιμοποιείται είναι η «ιερόδουλη». Από τη μία, το κίνητρο για τη χρήση αυτής της λέξης μπορεί να είναι ότι ακούγεται πιο αρχαιοπρεπής και επίσημη για ένα θέμα, όπως είναι το σεξ, που αντιμετωπίζεται φοβικά. Συνδεδεμένο στην κοινή συνείδηση με κάτι μιαιρό στις χριστιανικές, ιδίως, κοινωνίες, θεωρείται ότι γίνεται ένας ευφημισμός του με αυτόν τον τρόπο και η αναφορά σε ό,τι σχετικό με αυτό ντύνεται με το μανδύα μιας σεμνότυφης αξιοπρέπειας, δηλώνοντάς το με μια λέξη θρησκευτικής καταγωγής, σαν να πρόκειται για μια κοινά αποδεκτή ειρωνεία (το σεξ κατασκευάζεται από την κυρίαρχη αντίληψη σαν αμαρτία, αλλά δηλώνεται από τον κυρίαρχο λόγο σαν θείο). Παράλληλα, όμως, η γυναίκα σαν ιερόδουλη κατασκευάζεται σαν την υπόδουλη ενός ιερού σκοπού που είναι η σεξουαλική ικανοποίηση του άνδρα, αναπαράγοντας με ένα υπολανθάνοντα τρόπο τη σεξιστική κοινωνία, όπου ο άνδρας είναι ο ιερός, ο ανώτερος και η γυναίκα η δούλα του. Αντίστοιχα, οι άνδρες, που εμφανίζονται σαν «πελάτες» (αντιμετωπίζοντας λεκτικά την πορνεία σαν οποιαδήποτε άλλη εμπορική δραστηριότητα, αποποινικοποιώντας την εκμετάλλευση των εκδιδόμενων γυναικών) από το λόγο του υπουργού Υγείας, χαρακτηρίζονται σαν ελληνόπουλα ή πιτσιρίκια, παραδηλώνοντας την αθωότητα που είναι συνδεδεμένη με την παιδική ηλικία, την αφέλεια και την έλλειψη υπευθυνότητας αυτών, που δεν προσδοκάται ταυτόχρονα και από κανέναν. Κατά αυτόν τον τρόπο, οικοδομείται μέσω έμμεσων συμβολισμών των λέξεων η εικόνα των υγιών αθώων ανδρών που κινδυνεύουν από τις μιαιρές γυναίκες-τρομοκράτες, που δεν επιτελούν και καλά τη δουλειά (υποχρέωση) της ανδρικής ικανοποίησής.

Ο υπολανθάνοντας συμβολισμός των λέξεων δεν επιτυγχάνεται μόνο μέσω του συσχετισμού τους με κάποια νοήματα και αξίες βάσει της χρήσης τους, δηλαδή βάσει της παραδήλωσης, αλλά συντελείται πολλές φορές και μέσω της ίδιας της γραμματικής της γλώσσας, οικοδομώντας τις σχέσεις εξουσίας και ιεραρχίας της κοινωνίας. Ο «άνθρωπος» είναι γένος αρσενικού όχι τυχαία, αλλά λόγω της πατριαρχικής δομής των κοινωνιών, την οποία συντηρεί ταυτόχρονα. Το αρσενικό

γένος είναι η «κανονικότητα» του ανθρώπινου είδους, η γυναίκα είναι κάτι σαν άνθρωπος για τη γλώσσα (και την κοινωνία), παράγοντας φράσεις, και άρα κοινωνικά φαινόμενα, «παράδοξα», που ακούγονται και βιώνονται σαν λανθασμένα, όταν σε ένα θηλυκό υποκείμενο αντιστοιχείται ένα αρσενικού γένους επίθετο και κατηγορούμενο. Στη γραμματική, αλλά και στην κοινωνία, η γυναίκα φαίνεται σαν υποδύεται τον άντρα και τις ικανότητές του. Για να είναι η γυναίκα άνθρωπος, ηγέτης, αρχηγός κτλ, πρέπει να είναι σαν άντρας, τόσο γλωσσικά όσο και κοινωνικά, γιατί αυτά έχουν κατασκευαστεί σαν αρσενικού γένους χαρακτηριστικά και ιδιότητες. Η σεξιστική δημόσια πολιτική και λόγος, δηλαδή, του υπουργείου Υγείας λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα γλωσσικό σύστημα, ήδη διαμορφωμένο βάσει έμφυλων ανισοτήτων, που διευκολύνει την κοινωνική αποδοχή του.

Η γραμματική της γλώσσας δεν δημιουργείται ανεξάρτητα των κοινωνικών πρακτικών, προέρχεται από αυτές, αλλά και ταυτόχρονα τις παράγει, τις συντηρεί, τις ενδυναμώνει, τις μεταβάλλει. Θέτει τις κοινωνικές πρακτικές στις οποίες αναφέρεται, σαν κανόνα στην ανθρώπινη αντίληψη που διαμορφώνει. Το ότι η γραμματική είναι απόρροια κοινωνικών πρακτικών, αλλά και στοχεύσεων, είναι πιο εύκολο να φανεί από τις παραβιάσεις της. Για αρκετά επαγγέλματα γίνεται χρήση μόνο του αρσενικού γένους λόγω της κοινωνικής πρακτικής (και της επιθυμίας για διαιώνιση αυτής της πρακτικής) και όχι κάποιου γραμματικού κανόνα. Για παράδειγμα, η λέξη «ο/η βουλευτής» σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες θα έπρεπε να έχει δύο γένη, όπως ο χορευτής και η χορεύτρια. Παρόλα αυτά, «η βουλευτρια» σπάνια χρησιμοποιείται ως λέξη, συνεχίζοντας να αναπαράγει το κοινωνικό φαινόμενο μονοπώλησης της πολιτικής από το ανδρικό φύλο. Αντίστοιχα, κατά το παρελθόν χρησιμοποιούταν μόνο το αρσενικό γένος για το επάγγελμα «ο/η διευθυντής», κατά παράβαση των γραμματικών κανόνων, και όπως μπορούμε να θυμηθούμε και από την ελληνική ταινία «Δεσποινίς διευθυντής». Τώρα πια, όμως, για τις γυναίκες θα χρησιμοποιηθεί ευρέως το θηλυκό γένος του επιθέτου «η διευθύντρια», χωρίς να ακούγεται περίεργα στα αυτιά μας, τόσο λόγω της πιο συχνής γλωσσικής χρήσης του, όσο και λόγω της πιο συχνής κοινωνικής πρακτικής να βρίσκονται γυναίκες σε αυτή τη θέση. Με αφορμή το παράδειγμα που εξετάζεται από την εργασία, αν και υπάρχει η κοινωνική πρακτική των εκδιδόμενων ανδρών, αυτοί δεν χαρακτηρίζονται αντίστοιχα «ιερόδουλοι», καθώς η σεξουαλική ικανοποίηση της γυναίκας δεν αποτελεί για τον κυρίαρχο λόγο και αντίληψη κάτι ιερό, ούτε ο άνδρας δούλος της.

Ενώ κάποιες «αλλοιώσεις» των γραμματικών κανόνων είναι κοινά αποδεκτές, άλλες, είτε γραμματικές είτε νοηματικές, όπως και λαϊκοί ιδιωτισμοί, αξιολογούνται συχνά από την κυρίαρχη αντίληψη σαν «λανθασμένη χρήση» της επίσημης γλώσσας, που οφείλεται σε «γλωσσική κατωτερότητα» των ομιλούντων. Μια γλώσσα, όμως, δεν μπορεί να είναι κατώτερη εφόσον λειτουργικά επιτυγχάνει την επικοινωνία των ομιλούντων. Η αξιολόγηση αυτή οφείλεται στην κοινωνική διάκριση των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τη γλώσσα, βάσει οικονομικής τάξης, έθνους κτλ. «Η κοινωνική διγλωσσία είναι ενισχυτική των εξουσιών και ουσιαστικός παράγοντας της κοινωνικής ανισότητας (...) που ταυτίζουν τις επίσημες παραλλαγές

με το γλωσσικό ιδανικό. Η ταύτιση αυτή επιτρέπει σε κάποιες μειοψηφίες να ασκούν βία με την υποτίμηση κοινωνικών τάξεων, που πετυχαίνουν χάρη στην υποτίμηση της γλώσσας τους»¹⁶³. Παράλληλα, όμως, με την υποτίμηση συγκεκριμένων παραλλαγών της γλώσσας, εξιδανικεύοντας το φορέα της λόγιας και επίσημης εκδοχής, πολιτικοί ιθύνοντες και αξιωματούχοι στις δυτικές πολυαρχίες θα εμπλουτίσουν το λόγο τους με ιδιωματισμούς των λαϊκών τάξεων, με τις οποίες ουδεμία σχέση έχουν κοινωνικά και οικονομικά, προκειμένου να κατασκευάσουν την εικόνα της σύνδεσης μαζί τους και να υπονοήσουν τη δυνατότητα της πολιτικής τους αντιπροσώπευσης, με στόχο την εκλογική τους υποστήριξη. Σε αυτό το φαινόμενο, όπου άνθρωποι από την άρχουσα τάξη υποκρίνονται τη σύνδεσή τους με τα λαϊκά στρώματα, θα μπορούσαμε να αποδώσουμε τη λέξη «λαϊκισμός» για τον χαρακτηρισμό του.

Αυτός ο λαϊκισμός είναι δυνατόν να διακριθεί στο λόγο του Α. Λοβέρδου. Φράσεις όπως: «και με την καινούργια νομοθεσία και έχουμε και την αστυνομία για διάφορους εκεί τύπους άγριους»¹⁶⁴, «επειδή μας νοιάζουν αυτοί τους οποίους “περιποιήθηκε”, με τον δικό της τρόπο και ίσως κόλλησε, αυτό μας νοιάζει να το προλάβουμε, να το περιορίσουμε»¹⁶⁵, «Θέτεις σε κίνδυνο την υγεία άλλων ανθρώπων, είσαι γαϊδούρι. Μακάρι να είχα τις φωτογραφίες και αυτών και να έλεγα στην αστυνομία αφού έκανες αυτό κάνε και εκείνο»¹⁶⁶, όπου δεν χρησιμοποιείται η συνήθης σύνταξη των προτάσεων (θέτει το επίθετο μετά το ουσιαστικό), με τη χρήση σεξουαλικών υπονοούμενων και υβριστικών μεταφορών, παραπέμπει σε ένα λαϊκό λόγο της καθημερινότητας, «του δρόμου», που δεν είθισται να χρησιμοποιούν οι πολιτικοί στις συνεντεύξεις τους, αλλά και που η χρήση του από το συγκεκριμένο υπουργό, που βάλλει και ποινικοποιεί κοινωνικές περιθωριακές ομάδες, ενώ υιοθετεί ταυτόχρονα το λόγο τους, δημιουργεί μια ανοίκεια αίσθηση στον ακροατή. Με τη χρήση αυτής της γλώσσας κατασκευάζει την εικόνα για τον ίδιο, πως είναι ο «σκληρός της πιάτσας» που θα τακτοποιήσει όλα τα προβλήματα και θα την «καθαρίσει» (για να λαϊκίσουμε και εμείς).

¹⁶³ Α. Φραγκουδάκη, ό.π., σελ. 68

¹⁶⁴ Συνέντευξη υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ ΑΘΗΝΑ 984 και το δημοσιογράφο Αρη Τόλιο, 27/04/2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1188-synenteyksh-ypourgoy-ygeias-kai-koinwnikh-s-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-athhna-984-kai-ton-dhmosiografo-arh-tolio>

¹⁶⁵ Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ NET RADIO και τους δημοσιογράφους Π. Τσιούτσια και Π. Σαράντη, 01/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1193-synenteyksh-ypourgoy-ygeias-kai-koinwnikh-s-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-net-radio-kai-toys-dhmosiografoys-p-tsioutsia-kai-p-saranti

¹⁶⁶ Συνέντευξη υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ ΣΚΑΪ 100,3 και το δημοσιογράφο Α. Πορτοσάλτε, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1197-synenteyksh-ypourgoy-ygeias-kai-koinwnikh-s-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-skai-100-3-kai-ton-dhmosiografo-a-portosalte>

Πρέπει να τονισθεί ότι η επικοινωνία, αυτή η μεταβίβαση και παραγωγή μηνυμάτων¹⁶⁷, η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας, δεν επιτυγχάνεται μόνο δια μέσω του συμβολικού συστήματος της γλώσσας, αλλά υλοποιείται και με εξωλεκτικούς παράγοντες. Για την ακρίβεια, «ο φυσικός λόγος ποτέ δεν παράγει μηνύματα δίχως παράλληλα εξωλεκτικά συστήματα επικοινωνίας»¹⁶⁸. Η παραγωγή μηνυμάτων της γλώσσας και του λόγου γίνεται σε σχέση με τις υλικές συνθήκες που επικρατούν και τις κοινωνικές πρακτικές που εφαρμόζονται (μέσω μιας αμφίδρομης σχέσης παραγωγής τους, ερμηνείας και κατασκευής τους, όχι απλής αντανάκλασης). Αλλά η παραγωγή μηνυμάτων διαδραματίζεται, κατασκευάζοντας πάλι την πραγματικότητα, και με εξωλεκτικά σύμβολα. Η στάση του σώματος, τα ενδύματα, οι σημαίες, η μορφή των κατοικιών κ.α μεταφέρουν και αυτά λανθάνοντα νοήματα για την ταυτότητα του ανθρώπου, για την κοινωνία και την κοινωνική πραγματικότητα. Στην πολιτική γίνεται συχνή χρήση εξωλεκτικών συμβόλων. Οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί υπό συνθήκες ως σύμβολο. Η δύναμή του, όσον αφορά την ισχύ της νοηματοδότησής του, δεν σχετίζεται με αυτό καθαυτό, αλλά με το κατά πόσο επιτυγχάνεται να προκληθεί ένα ευρύ κοινό αίσθημα από τη χρήση του, καθώς η έννοια του συμβόλου επηρεάζεται και από τα προσωπικά βιώματα, αξίες, πεποιθήσεις κτλ του κάθε ανθρώπου, αλλά και της κάθε κοινωνίας, έθνους, φύλου, θρησκείας κ.ο.κ.¹⁶⁹. Τα γάντια και οι μάσκες των αστυνομικών που συλλαμβάνουν τις οροθετικές γυναίκες, παρότι αχρείαστα αφού ο ιός μεταδίδεται μέσω αίματος και γενετικών υγρών μόνο, είναι τα συμβολικά εξωλεκτικά στοιχεία που συμπληρώνουν την κατασκευή του λόγου για την επικινδυνότητα και τη μολυσματικότητα των γυναικών αυτών. Τα σχετικά δημοσιεύματα των εφημερίδων περιλαμβάνουν τον αριθμό τηλεφώνου, όπως αναφέραμε, του ΚΕΕΛΠΝΟ, επίσης εξωλεκτικό στοιχείο που ενδυναμώνει το λόγο περί επιδημίας, ενώ κάποια συνοδεύονται και από φωτογραφίες αρχείου με εκδιδόμενες γυναίκες, δραματοποιώντας με ψεύτικες εικόνες την είδηση. Για παράδειγμα, σε ρεπορτάζ του Βήματος¹⁷⁰ συναντάται φωτογραφία που δείχνει δύο γυναίκες να στέκονται προκλητικά με τα εσώρουχά τους και να συζητούν στο δρόμο. Το στήσιμο των γυναικών δεν προκαλεί οίκτο λόγω της γωνίας λήψης της φωτογραφίας (από κάτω προς τα πάνω) που χρησιμοποιείται για να δίνει την αίσθηση υπεροχής του απεικονιζόμενου. Κατά αυτόν τον τρόπο, παραδηλώνεται ότι οι γυναίκες στις οποίες αναφέρεται το ρεπορτάζ, παρότι δεν είναι οι ίδιες, είναι χυδαία άτομα που προσβάλλουν την κυρίαρχη κοινωνική αισθητική, όπως και την κοινωνική υγεία. Η φωτογραφία συμβολίζει την κοινωνική περιθωριοποίηση με αντιαισθητικούς όρους, δικαιολογώντας έμμεσα την ύπαρξη αυτής και κατ' επέκταση την καταστολή αυτών των ανθρώπων.

¹⁶⁷ Ν. Δεμερτζής, Πολιτική Επικοινωνία, σελ. 18

¹⁶⁸ Α. Φραγκουδάκη, ό.π, σελ. 29

¹⁶⁹ M.J. Edelman, *The symbolic uses of politics*, σελ. 5-8

¹⁷⁰ Ε. Φυντανίδου, Α. Λοβέρδος: Να ποινικοποιηθεί η σεξουαλική πράξη χωρίς προφύλαξη, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=455682&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Παρά τη σημαντική χρήση των εξωλεκτικών συμβόλων στην πολιτική και στην πολιτική επικοινωνία, ο ρόλος της γλώσσας και του λόγου παραμένει πρωταρχικός. «Σε μεγάλο βαθμό πράγματι, η πολιτική δραστηριότητα βασίζεται στη χρήση του λόγου. Με το λόγο ενεργοποιείται η λειτουργία ανταλλαγής σημείων, μέσω των οποίων μεταβιβάζεται όχι μόνον πληροφόρηση, διαπραγμάτευση, πειθώ, εντολή, κυριαρχία, συναίσθημα, αλλά και αναπαραστάσεις, εικόνες, κοινωνικές και πολιτικές κατασκευές και εντέλει κοινωνικές σχέσεις»¹⁷¹. Κάθε πολιτικός λόγος δεν περιγράφει απλά τις κοινωνικές σχέσεις, την εξουσία, την πραγματικότητα, τις κατασκευάζει μέσω του ερμηνευτικού και κανονιστικού πλαισίου του. Οι πολιτικοί και ιδεολογικοί λόγοι διαφορετικών κομμάτων, ομάδων, πολιτών μπορεί να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο για την επικράτηση της δικής τους θεώρησης της πραγματικότητας και το περιεχόμενό τους να διαφέρει, όμως φέρουν κάποια κοινά δομικά χαρακτηριστικά. Ο ιδεολογικός (πολιτικός) λόγος είναι πληθωρικός με συχνή χρήση λέξεων-αξιών, αρχαιοπρεπών και σπάνιων, που κρύβουν την κοινοτοπία του. Είναι αξιολογικός, είτε φανερά είτε με λανθάνοντα τρόπο, που δεσμεύει τον ακροατή σε αυτή την «αλήθεια» του. Είναι συμφυρματικός, προσπαθώντας να συνδυάσει έννοιες ασύνδετες μεταξύ τους, όπως επίσης ευφημιστικός (για το πρόσωπο που μιλάει ή το έθνος κτλ), διχοτομικός (τα πάντα ανάγονται σε ένα υπολανθάνοντα διαχωρισμό καλού-κακού, με κακό ό,τι ασπάζεται ο πολιτικός αντίπαλος) και αυταπόδεικτος, κατασκευάζοντας τον ομιλούντα σαν αυθεντία¹⁷².

Αν κάθε, λοιπόν, πολιτικός και ιδεολογικός λόγος προβαίνει στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας, είναι δυνατόν να μιλήσουμε για διαφορά του από την προπαγάνδα; Η δεύτερη λέξη φέρει ένα αρνητικό φορτίο παραδήλωσης, συνδεδεμένη ακριβώς με την ηθελημένη κατασκευή της πραγματικότητας μέσα από τα μάτια του ομιλούντα. Είδαμε, όμως, πως κάθε λόγος, και δη πολιτικός, είναι μια τέτοια κοινωνική πράξη, κάθε απόπειρα πειθούς (χωρίς να το συνδέουμε με αρνητικό φορτίο, αλλά βλέποντάς το ως ανθρώπινη λειτουργία). Η διαφορά του πολιτικού-ιδεολογικού λόγου με την προπαγάνδα, για τον Κύρκο Δοξιάδη, έγκειται στο γεγονός ότι η προπαγάνδα «είναι η συνέχιση του πολιτικού λόγου με άλλα μέσα»¹⁷³, όπου τα άλλα μέσα είναι η βία. Όχι μόνο με την έννοια της συμβολικής βίας, αλλά βίας με υλική διάσταση. Όπως αναφέρει σε κάποια παραδείγματά του, ο λόγος έχει και υλική διάσταση. Όταν φιμώνεις κάποιον, του αφαιρείς υλικά τη δυνατότητα να εκφέρει λόγο, όταν προσβάλεις τα συναισθήματα κάποιου, αυτό βιώνεται υλικά από τον άνθρωπο. Διαθέτει, άλλωστε, υλική διάσταση, καθώς αναφέρεται στην υλική πραγματικότητα και παράγει εκ νέου υλικές συνθήκες¹⁷⁴. «Η προπαγάνδα είναι ότι επεμβαίνει (βίαια) στην πραγματικότητα, όχι για να την αφανίσει ή για να την αποκρύψει, αλλά για να την μεταλλάξει δημιουργικά»¹⁷⁵.

¹⁷¹ Μ. Ψύλλα, *Η πολιτική ως δράση και λόγος*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2003, σελ. 31

¹⁷² Α. Φραγκουδάκη, ό.π, σελ. 156-181

¹⁷³ Κ. Δοξιάδης, *Προπαγάνδα*, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 2016, σελ. 14

¹⁷⁴ Στο ίδιο, σελ.15-16.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 18

Η διαφορά, λοιπόν, της προπαγάνδας από τον πολιτικό-ιδεολογικό λόγο, έτσι όπως την κατανοούμε στην εργασία αυτή, είναι ότι η προπαγάνδα δεν αρκείται απλά στην ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων και στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας, αλλά προσπαθεί να μεταλλάξει και να ανακατασκευάσει την υλικότητα των συνθηκών στις οποίες αναφέρεται -όχι απλά να προβεί σε πλαισίωσή τους- παράγοντας ταυτόχρονα ένα «μύθο», νέους προπαγανδιστικούς λόγους και υλικές συνθήκες. Η διαφορά της με το λόγο και το μύθο της τέχνης είναι ότι ο προπαγανδιστικός λόγος εμφανίζεται σαν πραγματικός, δεν αναγνωρίζει τη μυθοπλασία την οποία δημιουργεί, αλλά φέρεται σαν αναφερόμενος στην κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουμε.

Για παράδειγμα, η προπαγάνδα της θρησκείας (που αν και δεν αναφέρεται ευθέως στην πολιτική, την επηρεάζει, όμως, μέσω κατασκευής της ταυτότητας του ανθρώπου, του νοήματος της ζωής του, ιεραρχεί τις κοινωνικές σχέσεις και δημιουργεί κανονιστικά πρότυπα) διαστρεβλώνει την υλικότητα των φυσικών και κοινωνικών συνθηκών που βιώνουμε, δημιουργώντας ένα άυλο ον όπου κυριαρχεί πάνω σε αυτές, ανακατασκευάζοντας τις υλικές συνθήκες της ύπαρξης της ανθρωπότητας (π.χ Αδάμ και Εύα στην χριστιανική πίστη), αλλά και του θανάτου της (παράδεισος, κόλαση, βαλχάλα, ηλύσια πεδία κτλ), παράγοντας ταυτόχρονα, όπως και κάθε λόγος, νέες υλικές συνθήκες και κοινωνικά φαινόμενα. Μόνο που σε αυτή την περίπτωση συνεχίζουν να ενέχουν και τη βίαιη διαστρέβλωση της προπαγάνδας πάνω στις υλικές συνθήκες. Ο θρησκευτικός προπαγανδιστικός λόγος παράγει το κοινωνικό φαινόμενο της εκκλησίας, της οικονομίας της, του πληθυσμού της, αλλά και των τελετουργικών της, όπου για παράδειγμα στον αγιασμό, υπάρχει η υλική διάσταση αυτής της πράξης όπου ραντίζεται νερό πάνω σε ανθρώπους, αλλά ταυτόχρονα αυτή μεταλλάσσεται δημιουργικά σε μια άυλη, φαντασιακή πράξη εξαγνισμού. Ο θρησκευτικός λόγος εκείνη την ώρα κατασκευάζει κοινωνικά μια πραγματικότητα που δεν υπάρχει έξω από αυτόν υλικά. Η κοινωνική πραγματικότητα μπορεί να κατασκευάζεται μέσα από τις ερμηνείες και τα κανονιστικά πλαίσια του λόγου, αλλά υπάρχει υλικά και έξω από αυτόν. Στην προπαγάνδα αυτό δεν συμβαίνει. Ο πολιτικός λόγος δεν αναφέρεται και κατασκευάζει, βέβαια, μόνο την υλική πραγματικότητα έξω από αυτόν, αλλά δημιουργεί και ιδέες, τις οποίες, όμως, αναγνωρίζει ως τέτοιες. Στην προπαγάνδα, αναφερόμενοι στο παράδειγμα πάλι της θρησκείας, οι θεοί δεν είναι ιδέες για αυτήν, αλλά «πραγματική ύπαρξη».

Ο Κ. Δοξιάδης επισημαίνει πως ενώ στους διαφορετικούς ιδεολογικούς λόγους, παρά τις διαφωνίες, υπάρχει κάποια στοιχειώδης σύγκλιση σε κάποια σημεία, όταν ο δημόσιος λόγος κυριαρχείται από συνθήκες προπαγάνδας, αυτό δεν συμβαίνει¹⁷⁶. Δίνοντας ένα χονδροκομμένο παράδειγμα για τη διαφορά προπαγάνδας-πολιτικού λόγου, θα μπορούσαμε να φανταστούμε ένα διάλογο στον οποίο κυριαρχεί η προπαγάνδα, και η συζήτηση θα εξελισσόταν στο κατά πόσο υφίσταται-συμβαίνει κάτι ή όχι, ενώ στον πολιτικό λόγο θα υπήρχε έστω η συμφωνία στην ύπαρξη του γεγονότος και θα υπήρχε διερεύνηση-διαφωνία στο γιατί, στο νόημα αυτού κτλ. Η

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 39

προπαγάνδα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αποτελεί απαραίτητα ξεχωριστή πρακτική από τον πολιτικό λόγο, αλλά ενυπάρχει μέσα σε αυτόν, καθώς «η προπαγάνδα κάνει τη βρώμικη δουλειά της ιδεολογίας»¹⁷⁷. Αυτό που δεν μπορεί να επιτύχει ο πολιτικός λόγος σαν κοινωνικό αποτέλεσμα της κατασκευής του, αναλαμβάνει να το διατελέσει η προπαγάνδα. Αυτό δεν σημαίνει ότι πάντοτε σε αυτόν που θα κάνει χρήση του προπαγανδιστικού λόγου, υπάρχει ως επιθυμία η ενσυνείδητη βίαιη μετάλλαξη των υλικών συνθηκών, αλλά μπορεί να πρόκειται για αναπαραγωγή της προπαγάνδας του κυρίαρχου λόγου, ακόμα και αν αυτό συμβαίνει εις βάρος του και σε αντίθεση με την υλικότητα των βιωμάτων του, όπως στο παράδειγμα της διαφήμισης της «Always».

Στο παράδειγμα της δημόσιας πολιτικής και λόγου που εξετάζουμε είναι δυνατόν να διακρίνουμε προπαγανδιστικά στοιχεία, που αλλοιώνουν τις υλικές συνθήκες του φαινομένου, πέραν της κατασκευής αυτού βάσει ιδεολογικών στοιχείων που συντελείται σε όλους τους λόγους. Οι συλληφθείσες γυναίκες, παρότι είναι τοξικοεξαρτημένες και οι ίδιες αρνούνται την κατηγορία της παράνομης πορνείας και ούτε υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία για αυτήν, εμφανίζονται από το δημόσιο λόγο του υπουργείου Υγείας και των ΜΜΕ σαν εκδιδόμενες, διαστρεβλώνοντας τη βασική υλική συνθήκη διάδοσης του ιού, πάνω στην οποία στηρίχθηκε και η κατηγορία της βαριάς σκοπούμενης βλάβης και της κατασκευής τους σαν υγειονομικός κίνδυνος. Στοιχείο προπαγάνδας αποτελεί, επίσης, η αναφορά σε αυτές σαν πηγή του ιού, μεταστρέφοντας και πάλι τις υλικές συνθήκες ύπαρξης του HIV, αφού δεν πηγάζει από κάποιον άνθρωπο μόνο, αλλά όλοι, αν θέσουμε το ζήτημα υπό το δίπολο θύτη-θύματος, αποτελούν το θύμα κάποιου άλλου, από όπου τους μεταδόθηκε ο ιός. Όντας όλοι, λοιπόν, θύτες και θύματα συγχρόνως η ίδια η ύπαρξη αυτού του δίπολου και η απόδοση μόνο της μίας ιδιότητας εκ των δύο σε κάποιους οροθετικούς συνιστά προπαγάνδα, αφού διαστρεβλώνει την ίδια τη σωματική ύπαρξη των ανθρώπων. Επίσης, οι οροθετικές γυναίκες τελικά ήταν ελληνικής υπηκοότητας και όχι αλλοδαπές, όπως συνέχιζε να προπαγανδίζει το υπουργείο, αλλοιώνοντας το γεγονός του πού γεννήθηκαν και σε ποια κρατική εξουσία υπάγονται. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για διαστρέβλωση της εθνικότητάς τους, γιατί το έθνος, υπό τη συνήθη κατασκευή, από μόνο του είναι μια προπαγανδιστική έννοια, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, που εμφανίζεται σαν βιολογική υλική συνθήκη, ενώ αποτελεί κοινωνική συμφωνία. Τα προπαγανδιστικά αυτά στοιχεία φαίνονται απαραίτητα, ώστε να διαμορφωθεί ο πολιτικός λόγος του υπουργείου Υγείας, που βάσει αυτών, αλλά και των ιδεολογικών, ηθικών αξιών και πεποιθήσεών του, διαχειρίζεται και πλαισιώνει το υλικά υπάρχον φαινόμενο του HIV και των φορέων του με καταστολή, σεξισμό και ρατσισμό.

Δεχόμενοι, όμως, πως κάθε πολιτικός λόγος δεν αποτελεί μια αντικειμενική πράξη περιγραφής της πραγματικότητας, αλλά πλαισίωσή της και κατασκευής της βάσει κανονιστικών αντιλήψεων, γεγονός που χαρακτηρίζει και το λόγο αυτής της εργασίας, είναι δυνατή η άσκηση κριτικής στον κυρίαρχο πολιτικό λόγο; Υφίσταται

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 73

αυτός ως κυρίαρχος ή όλοι οι λόγοι είναι ισότιμοι και έχουμε εισέλθει σε ένα αέναο κύκλο ανταγωνισμού ισάξιων και το ίδιο θεμιτών κατασκευών της πραγματικότητας;

Αρχικά, να αναφερθούμε στο ότι οι διαφορετικοί πολιτικοί λόγοι δεν υφίστανται πάνω μια κλίμακα ψεύδους ή αλήθειας, αλλά λόγω βιώματος διαφορετικών υλικών συνθηκών της πραγματικότητας, όχι μόνο σε επίπεδο οικονομίας, αλλά και ως διαφορά φύλου, χρώματος, σωματότυπου, νοημοσύνης κτλ. Διαφορετικότητα που, μέχρι τώρα, βιώνεται ως κοινωνική ανισότητα. Η εκάστοτε εξουσία, υπό την έννοια της κοινωνικής σχέσης του Α με τον Β, όπου ο πρώτος επιβάλλεται στο δεύτερο, προσπαθεί να νοηματοδοτήσει αποκλειστικά τις υλικές συνθήκες αυτής της διαφορετικότητας σε ένα δίπολο ανωτερότητας-κατωτερότητας, αποδίδοντάς στην ίδια την ταυτότητα του «ανώτερου», «κανονικού», «φυσιολογικού» και τελικά κατασκευάζοντας την ίδια την ύπαρξή της ως εξουσία. Η εξουσία υφίσταται και συντηρείται, κατέχοντας την πλειονότητα των οικονομικών πόρων και των μηχανισμών επιβολής, όπως όπλα και νόμους, αλλά η νομιμοποίησή της ως κάτοχος αυτών επιτυγχάνεται και διαιωνίζεται μέσω του λόγου και των θετικών κοινωνικών αναπαραστάσεων, συμβολισμών, εννοιών και νοημάτων που κατασκευάζει για αυτήν. Η εξουσία είναι επικοινωνιακά παραγόμενη και διοικητικά εφαρμοζόμενη, βρισκόμενες αυτές οι δύο καταστάσεις σε συνεχή αλληλόδραση¹⁷⁸.

Ο λόγος αυτός της εξουσίας, που δικαιολογεί και συντηρεί την επιβολή της στον Β, καθίσταται κυρίαρχος, καθώς ελέγχει και αναπαράγεται συχνότερα στα μέσα διανοητικής παραγωγής¹⁷⁹ (π.χ σχολείο, ΜΜΕ, γλώσσα, εξωλεκτικά σύμβολα κτλ). Ταυτόχρονα, όμως, καθίσταται κυρίαρχος γιατί αφαιρεί τη δυνατότητα λόγου του διαφορετικού Άλλου, τη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού του. Όχι μέσω λογοκρισίας και φίμωσης απαραίτητα ή μικρότερης αναπαραγωγής του από τους επικοινωνιακούς μηχανισμούς, που και τα δύο φαινόμενα παρατηρούνται. Αλλά γιατί, είτε νοηματοδοτεί και κατασκευάζει το διαφορετικό Άλλο σαν «κατώτερο», σαν στρεβλό της «κανονικότητας», και την ίδια αξία αποδίδει και στο λόγο που εκφέρει αυτός, είτε γιατί μέσω προπαγάνδας προβαίνει σε μια βίαιη διαστρέβλωση των υλικών συνθηκών που βιώνει ο Άλλος, αρνούμενη στην ουσία την ίδια του την ύπαρξη. Για παράδειγμα, ο κυρίαρχος λόγος (ή προπαγάνδα) εμφανίζει συχνά την κοινωνία σαν μονοταξική με κοινά συμφέροντα¹⁸⁰, ή αρνείται πως δύο άνθρωποι του ίδιου φύλου μπορεί να έλκονται μεταξύ τους χωρίς να είναι τρελοί, δαιμονισμένοι, έκφυλοι κτλ, ή ότι ένα κορίτσι μπορεί να τρέξει γρήγορα. Ο κυρίαρχος λόγος της εξουσίας μπορεί, από την άλλη, να δέχεται την ύπαρξη των οικονομικών τάξεων, της κοινωνικής ανισότητας, δικαιολογώντας την, όμως, σαν θεμιτό αποτέλεσμα της διαφορετικότητας (αφού την ύπαρξη αυτής την έχει κατασκευάσει σαν κάτι κακό), υποτιμώντας παράλληλα και αποκρύπτοντας τη δική της ευθύνη στη γέννηση και διαιώνιση αυτής της ανισότητας. Η διαφορετικότητα δεν συνιστά από μόνη της κοινωνική ανισότητα, αλλά

¹⁷⁸ Μ. Ψύλλα, *ό.π.*, σελ. 40

¹⁷⁹ Ι. Καυταντζόγλου, *Πολιτικός λόγος και ιδεολογία*, εκδ. Εξάντας, 1979, σελ. 11

¹⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 16

προκαλείται από την εξουσία, η οποία οικοδομείται βάσει (και) της διαχείρισης της διαφορετικότητας σαν επιθυμητής-φυσικής ανισότητας.

Οι πολιτικοί λόγοι και οι κοινωνικές κατασκευές δεν είναι ισότιμες. Ο κυρίαρχος λόγος δεν επιθυμεί να είναι ισότιμες, με την επικράτησή του στα υλικά επικοινωνιακά μέσα, αλλά και κατασκευάζοντας τον Άλλο σαν κατώτερο. Ούτε μπορεί να κριθεί σαν ισάξιος ο μυθοπλαστικός λόγος της προπαγάνδας (χωρίς να αποδίδουμε αυτή την ιδιότητα μόνο στον κυρίαρχο πολιτικό λόγο ή να υποστηρίξουμε ότι αυτός είναι πάντοτε προπαγανδιστικός), με τον πολιτικό λόγο. Βάσει, λοιπόν, του κανονιστικού μας πλαισίου, όσο επιδιώκεται η κατάργηση της επιβολής του Α στον Β, της κοινωνικής ανισότητας -η οποία προκαλείται και διαιωνίζεται και από την ανισοτιμία των πολιτικών λόγων- η δυνατότητα ύπαρξης του διαφορετικού, όχι σαν κατώτερο Άλλο, αλλά υπό όρους αυτοπροσδιορισμού, τότε η κριτική του κυρίαρχου πολιτικού λόγου θα αποτελεί ζήτημα καίριας σημασίας. Υπό αυτή την έννοια, «η δημοκρατία δεν τίθεται πλέον ως κατάκτηση και κατοχύρωση των στοιχειωδών ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών, αλλά (...) σαν αυτοκαθοριστική δυνατότητα του ατόμου στην πολιτική»¹⁸¹.

¹⁸¹ Μ. Ψύλλα, ό.π., σελ. 163

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, λοιπόν, όσο το δυνατόν πιο περιληπτικά προκειμένου να μην κουραστεί (κι άλλο) ο αναγνώστης, τοποθετούμαστε ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα την εποχή των μνημονίων (δηλαδή από το 2010 και έπειτα, καθώς σημειώνεται ότι η ίδια σαν οικονομικά μεγέθη είχε αρχίσει να διαφαίνεται από το 2008), κατασκευάζεται μέσω του κυρίαρχου λόγου (κυβερνητικού, συστημικών ΜΜΕ, ευρωπαϊών αξιωματούχων, μεγάλου ιδιωτικού κεφαλαίου κτλ) σαν κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Όπως περιγράφεται και από τον Giorgio Agamben, σε αυτή την κατάσταση το Δίκαιο αναστέλλεται. Όχι μέσω της επίσημης διαδικασίας, που προβλέπεται σε πολλά συντάγματα δυτικών πολυαρχιών, όπως του ελληνικού άρθρου 48 (κατάσταση πολιορκίας), αλλά η καταπάτηση αυτή επιχειρείται να «νομιμοποιηθεί» μέσω του λεκτικού επιχειρήματος του δημοσίου συμφέροντος και ασφάλειας, όπως διαπιστώθηκε από τα παραδείγματα λόγου τότε κυβερνητικών ιθυνόντων, που δόθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο. Η αναστολή του δικαιοκούς συστήματος στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης γίνεται πρακτικά μέσω της θέσπισης μνημονιακών μέτρων, καθώς, πρώτον, δεν αποτελούν παράγωγο της λαϊκής συναίνεσης, υπό την έννοια ότι στις δυτικές πολυαρχίες η εξουσία (συναίνεση) του λαού υποτίθεται ότι κατοχυρώνεται και μέσω της εκλογικής διαδικασίας, όπου επιλέγεται, πέραν των αντιπροσώπων της, και το κυβερνητικό πρόγραμμα. Τα μνημονιακά μέτρα δεν τέθηκαν ως έχουν υπό την εκλογή των πολιτών, αλλά διαμορφώθηκαν εξ ολοκλήρου μεταξύ ευρωπαίων και ελλήνων αξιωματούχων. Δεύτερον, το ίδιο το περιεχόμενό τους καταπατούσε πολλές φορές το ελληνικό Δίκαιο, τα δικαιώματα και το οικονομικό συμφέρον της πλειοψηφίας των πολιτών. Σε αυτή την περίοδο, λοιπόν, όπου οι πολίτες βιώνουν μια εκτεταμένη οικονομική ανασφάλεια λόγω αυτών των μέτρων, ο κυρίαρχος πολιτικός λόγος επιχειρεί να τα κατασκευάσει και να τα δικαιολογήσει, ακριβώς υπό το αντίστροφο επιχείρημα της δημόσιας ασφάλειας, ζήτημα αρκετά πρόσφορο για περαιτέρω ανάλυση και από τη σκοπιά της πολιτικής ψυχολογίας.

Όπως είδαμε, η νομοθετική παραγωγή εν γένει κατά την περίοδο των μνημονίων αντιβαίνει της συνήθους δικαιοκούς-θεσμικής διαδικασίας, τόσο όσον αφορά την αρχή που νομοθετεί, όσο και το περιεχόμενο. Η νομοθετική εξουσία του κοινοβουλίου σε μεγάλο βαθμό έχει «παραχωρηθεί» στην εκτελεστική, με την κυβέρνηση να προβαίνει πολύ συχνά σε πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, έχοντας δηλαδή αντικαταστήσει την όποια λαϊκή αντιπροσώπευση εξασφαλίζεται από το κοινοβούλιο για τις πολιτικές αποφάσεις, με τις αποφάσεις ενός προσώπου ή μιας μικρής ομάδας. Το περιεχόμενο, αντίστοιχα, αυτών των νομοθετικών αποφάσεων χαρακτηρίζεται συχνά από ένα πατερναλισμό του κράτους, στο οποίο γίνεται όλο και πιο δυνατή η παρέμβασή του στις ζωές των πολιτών.

Η μη τήρηση του Δικαίου από την κυβερνητική εξουσία, ο συγκεντρωτισμός αρμοδιοτήτων που παρατηρείται από το εκτελεστικό τμήμα και η θεσμοθέτηση, μέσω κανόνων δικαίου, της εκτεταμένης παρέμβασης του κράτους αποτελούν τα πρώτα στοιχεία κρίσης της δημοκρατικότητας του ελληνικού συστήματος και

αυταρχοποίησης της εξουσίας, η οποία δρα συχνά και εκτός της λαϊκής συναίνεσης και ελέγχου. Πέραν αυτών, όμως, το ιδανικό της δημοκρατίας βάλλεται και από την κυρίαρχη κοινωνική κατασκευή για το ρόλο της εξουσίας του κράτους εν γένει, αλλά και της κυβέρνησης συγκεκριμένα, όπως και από το ρόλο των πολιτών, εγκαθιδρύοντας μια συντηρητική πολιτική κουλτούρα και κοινωνική αντίληψη για τις σχέσεις εξουσίας, που κάνει επιτρεπτό τον αυταρχισμό. Οι κυβερνητικοί ιθύνοντες και τεχνοκράτες κατασκευάζονται από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο σαν τους ανιδιοτελείς σωτήρες και τις αυθεντίες που επιθυμούν να σώσουν το εθνικό συμφέρον και οι πολίτες σαν να πρέπει απαραίτητα να συμμορφωθούν με τις επιταγές τους. Αυτή η ιδιαίτερα διευρυμένη εθελοντική υπακοή (συναίνεση) των πολιτών επιχειρείται να επιτευχθεί τόσο με την κατασκευή αυτών σαν ανίκανων να λάβουν σωστές αποφάσεις και υπεύθυνων για την οικονομική κρίση -μάλιστα μέσω μιας κοινωνικής ανθρωποφαγίας με τη στοχοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (πχ μεταναστών ή δημοσίων υπαλλήλων) και την καλλιέργεια ενός κοινωνικού «μίσους»- όσο και μέσω της αύξησης της χρήσης ισχύος, δηλαδή, κατασταλτικών και καταναγκαστικών μέτρων (αστυνομικής βίας και αυστηρότερων νόμων) στις κοινωνικές αντιδράσεις, αλλά και ευρύτερα ως τρόπου διακυβέρνησης.

Κατά την εποχή των μνημονίων μπορούμε να μιλάμε για μια γενικότερη κρίση δημοκρατίας του συστήματος και αυταρχοποίηση της εξουσίας γιατί το επιχείρημα-απειλή της δημόσιας ασφάλειας και αυτός ο τρόπος διακυβέρνησης (δηλαδή υπό καθεστώς συμβολικής έκτακτης ανάγκης) φαίνεται να διαχέεται στη δημόσια πολιτική εν γένει και δεν αφορά μόνο την οικονομία, όπως φαίνεται από το παράδειγμα της δίωξης των οροθετικών γυναικών, αλλά και από άλλες δημόσιες πολιτικές, όπως αυτές για τους μετανάστες (κέντρα κράτησης, επιχειρήσεις σκούπας κτλ), επιτάξεις απεργών, κλείσιμο της ΕΡΤ κ.α, που θα έπρεπε να τύχουν της αντίστοιχης ανάλυσης, προκειμένου να διερευνηθεί σε μεγαλύτερο βάθος το ζήτημα της διακυβέρνησης και της εξουσίας στην Ελλάδα την περίοδο των μνημονίων, αλλά που δυστυχώς δεν είναι εφικτό στα πλαίσια μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας. Επίσης, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η ανάλυση του ζητήματος της διακυβέρνησης και της εξουσίας την εποχή των μνημονίων στην Ελλάδα και με την εξέταση της περιόδου του τρίτου μνημονίου, όπου η κυβέρνηση συνεργασίας έχει ως κορμό τον ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα που αυτοπροσδιορίζεται ως αριστερού ιδεολογικού προσανατολισμού, προκειμένου να αναδειχθεί κατά πόσο ακολουθείται ή όχι η λογική της έκτακτης ανάγκης και η αυταρχοποίηση της εξουσίας με αύξηση των κατασταλτικών-καταναγκαστικών μέτρων και αντι-δημοκρατικών κατασκευών του λόγου και σε αυτή την περίπτωση.

Συνεχίζοντας, στο παράδειγμα της δημόσιας πολιτικής για τον περιορισμό της νόσου του HIV που εστιάζει η εργασία, διαπιστώνεται ο ίδιος τρόπος παραγωγής του νομοθετικού πλαισίου της πολιτικής αυτής, με καθορισμό, απόφαση και διαμόρφωσή της από τον υπουργό Υγείας και όχι μέσω κοινοβουλίου, ενώ κατά περιεχόμενο η διάταξη καταπατά ανθρώπινα δικαιώματα, κατασκευάζοντας σαν υπεύθυνους ενός

κοινωνικού φαινομένου συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, δημιουργώντας εσωτερικούς κοινωνικούς εχθρούς, διασπώντας την κοινωνία κατά αυτόν τον τρόπο σε ένα μυθικό δίπολο καλών-κακών, αποδίδοντας στο κράτος το ρόλο του σωτήρα με δυνατότητα παρέμβασης ακόμα και πάνω στο σώμα των πολιτών και στη σεξουαλική τους ζωή, κάνοντας χρήση του καταναγκαστικού μέτρου της υποχρεωτικής εξέτασης και της αστυνομίας κατά τη διεκπαιρέωσή της, συλλαμβάνοντας και φυλακίζοντας τις ασθενείς γυναίκες.

Η διακυβέρνηση σαν κατάσταση έκτακτης ανάγκης και η συνεπαγόμενη κρίση δημοκρατικότητας του συστήματος δεν έρχεται σαν ένα νέο πρωτόγνωρο γεγονός. Αποτελεί σημείο πύκνωσης και έντασης προϋπαρχόντων πολιτικών στοιχείων, αντιλήψεων, πρακτικών, τεχνικών, ελλειμμάτων κτλ. Δανειζόμενοι τη βιοπολιτική προσέγγιση του Michael Foucault, διαπιστώσαμε ότι η (βιο)εξουσία στα νεοφιλελεύθερα δυτικά κράτη ούτως ή άλλως έχει ένα ευρύ παρεμβατικό ρόλο στη ζωή των πολιτών, ρυθμίζοντας και διαχειριζόμενη τη ζωή τους με στόχο τη βελτιστοποίηση του καπιταλισμού. Αυτή η ρύθμιση δεν γίνεται μέσω εξαναγκασμού και κατασταλτικών επιταγών, τουλάχιστον όχι κυρίως, αλλά επί των πλείστων μέσω παραγωγής κοινωνικών νορμών, συστημάτων γνώσης, στερεοτύπων και συμπεριφορών. Η βελτιστοποίηση του καπιταλισμού δεν αφορά τη βελτιστοποίηση της ζωής του καθενός με όρους αυτοπροσδιορισμού, αλλά της χρησιμότητάς του σαν καταναλωτικό και παραγωγικό ον. Κάποιες ανθρώπινες ζωές δεν κρίνονται ως χρήσιμες από την (βιο)εξουσία για το σκοπό αυτό, οπότε αγνοούνται από τις δημόσιες πολιτικές και καθίστανται χρήσιμες μόνο σαν τον απαραίτητο Άλλο, το κοινωνικό περιθώριο, που χρησιμεύει σαν απειλή κινδύνου για την «κανονικότητα», «ασφάλεια», «υγεία» κτλ του καπιταλιστικού ανθρώπου και κοινωνίας. Αυτό το καθεστώς φόβου της κοινωνικής περιθωριοποίησης αποτελεί και την πηγή του αυτοπεριορισμού και προσδιορισμού της ταυτότητας των ανθρώπων βάσει των κυρίαρχων νορμών. Η βελτιστοποίηση της ελεύθερης αγοράς σε κατάσταση οικονομικής κρίσης, υπό αυτή τη λογική, φαίνεται να απαιτεί την ένταση αυτής της τεχνικής διακυβέρνησης. Αυτή επιτυγχάνεται με τη συμβολική κήρυξη της έκτακτης ανάγκης, όπου εντείνονται τα κοινωνικά στερεότυπα στον κυρίαρχο λόγο, ο παρεμβατισμός της εξουσίας στη ζωή των πολιτών, με πιο άμεσο και έκδηλο τρόπο σε αυτή την περίπτωση, όπως και η χρήση πια κατασταλτικών και καταναγκαστικών μέτρων.

Καθίσταται, λοιπόν, διακριτό το ήδη υπάρχον έλλειμμα δημοκρατικότητας, αλλά και η δυνατότητα αυταρχοποίησης της εξουσίας του νεοφιλελεύθερου δυτικού συστήματος, καθώς παράγει και κατασκευάζει κοινωνικές ανισότητες, πέραν μέσω της συσσώρευσης οικονομικού πλούτου, και μέσω του κοινωνικού περιθωρίου και στερεοτύπων. Το φιλοσοφικο-πολιτικό υπόβαθρο της ελεύθερης αγοράς στηρίζεται στην κατασκευή της ανθρώπινης ταυτότητας σαν ενός ανταγωνιστικού-εγωιστικού όντος, του οποίου η ζωή βρίσκεται και εξαρτάται από την αντιδιαστολή του με τον Άλλο, οδηγώντας στη δημιουργία μιας αυτοεκπληρούμενης προφητείας με τη διαμόρφωση μιας ανταγωνιστικής κοινωνίας, όχι όμως λόγω αποτελέσματος κάποιας

ανθρώπινης φύσης, αλλά πολιτικο-οικονομικού συστήματος. Η εξουσία σαν σχέση ιεραρχίας και κυριαρχίας του Α στον Β δικαιολογείται και νομιμοποιείται δια μέσω του κυρίαρχου λόγου, διαμορφώνοντας πλείστα ανταγωνιστικά, ιεραρχικά, εξουσιαστικά κοινωνικά δίπολα, όπως είναι η φυσιολογική και ανώμαλη σεξουαλικότητα, ο άνδρας και η γυναίκα, ο ημεδαπός και αλλοδαπός, ο ανώτερος και κατώτερος, σαν αξία ενώ πρόκειται για κεκαλυμμένη οικονομική ανισότητα.

Η δίωξη, λοιπόν, των οροθετικών γυναικών από το υπουργείο Υγείας βασίζεται πάνω σε ήδη εδραιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις, προκαταλήψεις και αξίες. Ο HIV ήδη αντιμετωπιζόταν με όρους ηθικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης των ασθενών. Αρχικά είχε συνδεθεί μόνο με την κατασκευασμένη κοινωνικά «ανώμαλη» σεξουαλικότητα των ομοφυλοφίλων, νοσηματοδοτώντας το σαν θεία τιμωρία της παρέκκλισής τους. Όταν διαπιστώθηκε ότι ο HIV μπορεί να πλήξει τον οποιοδήποτε, συνέχισε παρόλα αυτά να διατηρεί την ηθική κατασκευή του σαν τιμωρία των λάγων ανθρώπων. Οι ασθενείς κατασκευάζονται σαν υγειονομική βόμβα που απειλεί τη δημόσια υγεία των «φυσιολογικών» ανθρώπων, δικαιολογώντας κατά αυτόν τον τρόπο την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους.

Συγκεκριμένα, στοχοποιείται από το υπουργείο η κοινωνική ομάδα των γυναικών, που παρά τις όποιες θεσμικές κατακτήσεις του φεμινιστικού κινήματος στις δυτικές πολυαρχίες, διατηρούν συμβολικά την κοινωνική θέση κατωτερότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, όπως αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο. Παρότι ελληνίδες τοξικοεξαρτημένες, κατασκευάζονται από το υπουργείο Υγείας σαν αλλοδαπές εκδιδόμενες, κάνοντας χρήση, πέραν των σεξουαλικών στερεοτύπων, και των ρατσιστικών, όπου ο αλλοδαπός φέρεται πάντοτε σαν ο επικίνδυνος Άλλος που βάλλει κατά της υγείας, οικονομίας, πολιτισμού κοκ των ημεδαπών. Στην πράξη, βέβαια, τα θύματα της δίωξης είναι άτομα χαμηλής οικονομικής τάξης, που υποχρεώθηκαν σε εξέταση βάσει face control. Η οικονομική ανισότητα στις δυτικές πολυαρχίες πολλές φορές αντιμετωπίζεται σαν αποτέλεσμα κάποιας αξιοκρατίας, συγκαλύπτοντας τον παράγοντα των εξουσιαστικών δομών της κοινωνίας και οικονομίας που οδηγούν στην ανισότητα. Κατηγορώντας, λοιπόν, τους ίδιους τους ανθρώπους για την οικονομική τους τύχη και κατασκευάζοντάς τους σαν ανάξιους, τα φτωχότερα στρώματα περιθωριοποιούνται, ενώ η οικονομική εκμετάλλευση και η συσσώρευση πλούτου νοσηματοδοτείται σαν να πρόκειται για τη «φυσιολογική» κατάσταση ζωής των άξιων ανθρώπων.

Τα σεξουαλικά, έμφυλα, εθνικά και ταξικά ανταγωνιστικά δίπολα που επικρατούν στις δυτικές πολυαρχίες -έστω και σε επίπεδο λόγου και συμβολισμού (χωρίς να υποστηρίζεται ότι έχουν εξαλειφθεί πρακτικά)-, κρίνεται από την εργασία ότι καλλιεργούν και διατηρούν τις κοινωνικές ανισότητες, δημιουργώντας ένα σημαντικό δημοκρατικό έλλειμμα του συστήματος. Έλλειμμα που γιγαντώθηκε κατά την εποχή των μνημονίων, όπου παρατηρείται πύκνωση αυτών των στοιχείων. Η δημοκρατία, τόσο με την ετυμολογική χρήση της λέξεως, όσο και βάσει της δυτικής αστικής παράδοσης-εξαγγελίας, προϋποθέτει για τη λειτουργία της την ισότητα των ανθρώπων, ώστε να αποφασίζουν και να συμμετέχουν όλοι. Αυτή η ολότητα

διασπάται στην ανθρώπινη κοινωνία μέσω ιεραρχικών διακρίσεων, που θέτει κάποιους ανθρώπους σαν κατώτερους άλλων, απλά επειδή είναι διαφορετικοί από τα κοινωνικά πρότυπα της εξουσίας, βάσει των οποίων, βέβαια, συντηρείται ως τέτοια.

Εμπλεκόμενοι στη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο δεύτερο κεφάλαιο διαπιστώσαμε ότι αυτά είναι απαραίτητα για τη λειτουργία της δημοκρατίας, όχι υπό ένα εργαλειακό καθεστώς, αλλά ως αυτοσκοπός και αυταξία, καθώς είναι θεμελιώδη για τη διαμόρφωση της ανθρώπινης ταυτότητας υπό την ελευθερία της δράσης και του αυτοπροσδιορισμού. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι αποτέλεσμα κάποιου φυσικού δικαίου, αλλά κοινωνικά, πολιτικά, νομικά παράγωγα της ανθρώπινης κοινωνίας, διαμορφωμένα ιδεολογικά. Η γέννησή τους έγκειται στη φιλελεύθερη ιδεολογία, αλλά μέσω κοινωνικών αγώνων διευρύνθηκαν και από πιο ριζοσπαστικές ιδεολογίες, της αριστεράς, του φεμινισμού κτλ. Το γεγονός ότι δεν αποτελούν μια φυσική απaráβατη κατάσταση, αλλά προϊόν της ανθρώπινης νόησης δεν σημαίνει ότι βαρύνουν λιγότερο σε σημασία για τη ζωή του ανθρώπου - άλλωστε είναι αυτά που τον ταυτοποιούν ως τέτοιον-, αλλά σημαίνει αντίθετα ότι παραμένουν πάντα ένα πεδίο διεύρυνσης της πολιτικής και της ταυτότητας του ανθρώπου, στοχεύοντας στη ζωή, ευτυχία και αυτοπραγμάτωση αυτού.

Παρότι, όμως, περιγράφουν ως υποκείμενό τους τον άνθρωπο σαν ένα γενικό, αφηρημένο ον, που το θέτουν υπό προστασία από την εξουσία, στην πράξη, ακόμα και σήμερα που έχει διευρυνθεί η απεύθυνσή τους, δεν αφορούν όλους τους ανθρώπους, ενώ θέτουν ως προστάτη τελικά την ίδια την εξουσία από την οποία επιζητείται η προφύλαξη. Ο άνθρωπος που απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα είναι κυρίως ο πολίτης της κάθε κρατικής εξουσίας, αφήνοντας για παράδειγμα τους μετανάστες χωρίς πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, και άρα με ευάλωτα τα ατομικά, καθώς ενεργούν το ένα συμπληρωματικά στο άλλο, όπως είδαμε. Ενώ ταυτόχρονα, λόγω της φιλελεύθερης ιδεολογίας που ακόμα τα διέπει, μέσω του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, αλλά και του δικαιώματος στη ζωή σαν δικαίωμα στο να μην σε σκοτώσουν και όχι υπό την πρακτική βιοποριστική έννοια εξασφάλισης στέγης, τροφής και ένδυσης, παρότι μιλούν για ισότητα των ανθρώπων, αυτή βάλλεται από την ύπαρξη της οικονομικής ανισότητας.

Κρίνεται, λοιπόν, πως τόσο για το ίδιο το κύρος των δικαιωμάτων, ώστε να μην καταπατούνται για λόγους «ασφάλειας», ενώ αποτελούν την ασφάλεια του ανθρώπου, όσο και για την υλοποίηση των αξιών της ισότητας και της ίδιας της ζωής στην πράξη απαιτείται η διεύρυνσή τους. Πρώτον, στον οικονομικό τομέα -όχι απλά ως παροχές των κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά ως ατομικό δικαίωμα στη ζωή- και δεύτερον στο υποκείμενο που περιγράφουν, αναφερόμενα πια όντως σε κάθε άνθρωπο, δηλαδή με έμπρακτη εφαρμογή όλων των δικαιωμάτων και από τους μετανάστες μιας χώρας, και οποιονδήποτε άλλο αποκλείεται. Ταυτόχρονα, όμως, για να μην καταπατώνται, είναι απαραίτητη και η μεγαλύτερη κατοχύρωσή τους μέσω θεσμικών μηχανισμών και φορέων και σαφέστερης ποινικοποίησης της παραβίασής τους, που δεν θα πρέπει να προβλέπεται για κανένα λόγο.

Η υγειονομική διάταξη του υπουργείου Υγείας, έρχεται σε αντίθεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως διαπιστώθηκε, φέροντας σαν επιχείρημα τη δημόσια υγεία και ασφάλεια και το πρόβλημα που αποτελούν για αυτή οι οροθετικές αλλοδαπές γυναίκες, γεγονός που δεν προκύπτει από τα ιατρικά στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ. Παρόλα αυτά, η δημόσια πολιτική εφαρμόστηκε και σε ένα βαθμό έγινε δεκτή ως τέτοια γιατί ο καθορισμός των δημόσιων προβλημάτων και πολιτικών δεν αποτελεί ένα αντικειμενικό γεγονός και διαδικασία, αλλά μια κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας, βάσει πεποιθήσεων, αξιών, στερεοτύπων, ιδεολογίας κτλ, που όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο κάποιες κοινωνικές προκαταλήψεις που αφορούν στην κατασκευή του εν λόγω ζητήματος ήταν ήδη εδραιωμένες στην κοινωνική συνείδηση από τον κυρίαρχο λόγο.

Εν συντομία, στο τρίτο κεφάλαιο είδαμε πως η κρίση δημοκρατικότητας και ο αυταρχισμός της εξουσίας διαπιστώνεται και από την ανάλυση της δημόσιας πολιτικής της δίωξης των οροθετικών γυναικών. Ο καθορισμός του φαινομένου ως δημόσιο πρόβλημα, οι αιτίες, η λύση και οι ρόλοι που αποδίδονται στο κράτος, τις οροθετικές γυναίκες, στους άνδρες πολίτες και στον αντίθετο πολιτικό λόγο γίνεται κατά τη νομοθέτηση της διάταξης αποκλειστικά από τον υπουργό Υγείας, χωρίς τη συμμετοχή άλλων κοινωνικών δρώντων ή του κοινοβουλίου. Ως περιεχόμενο η κατασκευή των προαναφερθέντων από τον πολιτικό λόγο του υπουργείου βασίζεται σε κοινωνικές διακρίσεις του φύλου και του έθνους κυρίως, βάλλοντας κατά της ισότητας και ελευθερίας των πολιτών, οικοδομώντας την εικόνα ενός κοινωνικού εσωτερικού εχθρού και του κράτους σαν τον προστάτη-σωτήρα των αφελών πολιτών. Ο ρόλος και η αξία των πολιτών (τόσο των οροθετικών γυναικών όσο και των υπόλοιπων), δηλαδή, και άρα της δημοκρατίας, καθώς αυτοί αποτελούν τον πυρήνα της, υποβιβάζεται σε σχέση με το ρόλο και την αξία της εξουσίας, οδηγώντας στην αυταρχοποίησή της.

Σε αυτή την κατασκευή υπήρξε και ο αντίλογος τόσο άλλων πολιτικών κομμάτων, όσο και κοινωνικών φορέων, που όμως δεν έτυχαν της αντίστοιχης παρουσίας και συχνότητας στη δημόσια σφαίρα, λόγω και των ΜΜΕ. Στα παραδείγματα των εφημερίδων που εξετάστηκαν, διαπιστώθηκε πως τα ρεπορτάζ υιοθετούσαν τον κυβερνητικό λόγο στην παρουσίαση του ζητήματος και έλειπε η πρωτογενής έρευνα, αλλά και το βήμα λόγου στον αντίθετο λόγο, είτε των ίδιων των οροθετικών γυναικών, είτε κοινωνικών φορέων που νοσηματοδοτούν διαφορετικά το φαινόμενο της νόσου και της ίδιας της δημόσιας πολιτικής του υπουργείου. Γεγονός που αφορά και πάλι τη δημοκρατικότητα του συστήματος, καθώς η ελευθερία έκφρασης και γνώμης του κάθε ανθρώπου, προκειμένου να συνεχίσει να υπάρχει έμπρακτα, σε συνάρτηση και με άλλους παράγοντες, προϋποθέτει και την πρόσβασή όλων των διαφορετικών λόγων στη δημόσια σφαίρα και όχι το μονοπώλιό αυτής από τον κυρίαρχο εξουσιαστικό λόγο. Παρά την έλλειψη βήματος λόγου που παρατηρήθηκε στα ρεπορτάζ, πρέπει να σημειώσουμε ότι υπήρξαν και αρκετά άρθρα με διαφορετική κατασκευή του ζητήματος και επικριτικό τόνο προς το υπουργείο,

διαπιστώνοντας έτσι και πάλι πως παρότι κυρίαρχος, ο λόγος της εξουσίας, δεν σημαίνει ότι θα υιοθετηθεί από όλους σαν να πρόκειται για υποδόρια ένεση.

Η γλώσσα και ο λόγος πρέπει να επαναληφθεί πως δεν αποτελούν απλούς καθρέφτες της πραγματικότητας, αλλά συνδιαμορφωτές της, καθώς την κατασκευάζουν μέσω του ερμηνευτικού πρίσματος κάθε υποκειμένου. Οι λέξεις είναι φορείς κανονιστικών πλαισίων, αξιών, προκαταλήψεων, ιδεολογίας, προτύπων, ηθικής κοκ, και είτε συνειδητά, είτε ασυνειδητά αναπαράγουν αντίστοιχες κοινωνικές αντιλήψεις. Ξανατονίζουμε ότι δεν υποστηρίζεται ένας άκρατος σχετικισμός όπου η πραγματικότητα δεν υπάρχει εκτός του λόγου, αλλά ότι οι υλικές συνθήκες αυτής γίνονται αντιληπτές μέσω ερμηνειών. Για αυτό μιλήσαμε και για προπαγανδιστικό λόγο του υπουργείου Υγείας στο τρίτο κεφάλαιο, καθώς δεν περιορίζεται μόνο σε μια ερμηνεία των υλικών συνθηκών του ζητήματος βάσει κάποιας ιδεολογίας, αξίας, ηθικής κτλ, αλλά τις αλλοιώνει βίαια κατασκευάζοντας κάτι που δεν υπάρχει έξω από αυτό το λόγο (πχ υπηκοότητα γυναικών).

Εκ των προαναφερθέντων, κρίνεται πως θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη ακαδημαϊκά, πολιτικά και κοινωνικά η περαιτέρω και εις βάθος ανάλυση λόγου για το ζήτημα της δίωξης των οροθετικών γυναικών, τόσο του κυβερνητικού, όσο και των υπόλοιπων δρώντων και κυρίως των ίδιων των οροθετικών γυναικών, εφόσον αντιλαμβανόμαστε την κρίση της δημοκρατικότητας του συστήματος, όχι μόνο ως ζήτημα θεσμικών ελλείψεων, οι οποίες πρέπει να διορθωθούν. Προτείνεται, σε αυτό το σημείο, η δυνατότητα νομοθέτησης μόνο μέσω κοινοβουλίου, η εισαγωγή αμεσοδημοκρατικών στοιχείων, όπως η υποχρεωτική συμμετοχή κοινωνικών φορέων και δρώντων, ανάλογα το ζήτημα, κατά τον καθορισμό και απόφαση της όποιας δημόσιας πολιτικής, η συχνότερη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων, το δικαίωμα αυτοβουλίας και αρνησικυρίας από τα κάτω, και η κοινωνική κινητοποίηση των πολιτών ενάντια σε μέτρα που κρίνονται ότι καταπατούν τα δικαιώματά τους μέσω της πολιτικής ανυπακοής.

Παράλληλα, όμως, αντιλαμβανόμενοι το ζήτημα της δημοκρατίας, ως ζήτημα ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου, της ταυτότητας και της ζωής του, και οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής ισότητας, κρίνεται πως είναι απαραίτητη και μια δημοκρατική απο-κανονικοποίηση. Εννοώντας με αυτόν τον όρο την κατασκευή της διαφορετικότητας των ανθρώπων πια, όχι μέσω ενός ιεραρχικού ανταγωνιστικού διπόλου, του Κανονικού και του Άλλου (όπου βλέπε άνδρας-γυναίκα, ημεδαπός-αλλοδαπός, ετεροφυλόφιλος-ομοφυλόφιλος, εργοδότης-εργάτης, όμορφος-άσχημος, έξυπνος-χαζός, λευκός-μαύρος κοκ), αλλά άνευ κυρίαρχων προτύπων, αποδοχής όλων ως ίσων, αν και διαφορετικών, αποφεύγοντας τις ουσιοκρατικές γενικεύσεις βασισμένες πάνω σε κάποια χαρακτηριστικά, αφήνοντας την επιλογή αυτοκαθορισμού του καθενός. Ως βήμα προς αυτή τη δημοκρατική απο-κανονικοποίηση θα μπορούσε να ήταν μια τυχόν μετουσίωση του φεμινιστικού κινήματος σε αντι-σεξιστικού, περιλαμβάνοντας, δηλαδή, στην κριτική του όλα τα έμφυλα στερεότυπα, και αυτά των ανδρών, καθώς εκτός από καταπιεστικά, αν και ευνοϊκά για τους ίδιους, αποτελούν και τη μία από τις δύο πλευρές ενός ιεραρχικού,

ανταγωνιστικού δίπολου. Προκειμένου να παύσει να υφίσταται αυτό και η ανισότητα που συνεπάγεται, θα πρέπει να καταρριφθούν και οι δύο ρόλοι που κατασκευάζει, αλλιώς ο ένας θα συνεχίσει να αναπαράγει τον άλλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1) Βιβλία

- Agamben G., *Homo sacer: κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2005
- Agamben G., *Κατάσταση εξαίρεσης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2007
- Balibar E., *Τα όρια της δημοκρατίας*, εκδ. Πολίτης, Αθήνα, 1993
- Beauvoir S., *Το δεύτερο φύλο*, εκδ. Γλάρος, Αθήνα, 1979
- Bourdieu P., *Η ανδρική κυριαρχία*, εκδ. Δελφίνι, Αθήνα, 1996
- Dearing J. W, Rogers E. M., *Ορίζοντας τα θέματα: Τα ΜΜΕ, οι πολιτικοί και το κοινό*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005
- Edelman M. J., *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1999
- Ferrajoli L., *Αυταρχική δημοκρατία και κριτική της πολιτικής*, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα, 1985
- Foucault M., *Η γέννηση της βιοπολιτικής: Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2012
- Foucault M., *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 2003
- Heywood A., *Εισαγωγή στην Πολιτική*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2006
- Kovach B., Rosenstiel T., *Εισαγωγή στη δημοσιογραφία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2004
- Lagroye J., Francois B., Sawicki F., *Πολιτική Κοινωνιολογία*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2008
- McNair Br., *Εισαγωγή στην πολιτική επικοινωνία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011
- Muller P., Surel Y., *Η ανάλυση των πολιτικών του κράτους: Ανάλυση των δημόσιων πολιτικών*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002
- Samir A., *Τάξη και έθνος στην ιστορία και η σύγχρονη κρίση*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 1996
- Sontag S., *Η νόσος ως μεταφορά: το AIDS και οι μεταφορές του*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα, 1993

- Αθανασίου Α., *Ζωή στο όριο*, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα, 2007
- Αθανασίου Α., *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης” : κριτικές και αντιστάσεις*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2012
- Βλάχος Γ., *Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1976
- Δεμερτζής Ν., *Ο λόγος του εθνικισμού: Αμφίσημο σημασιολογικό πεδίο και σύγχρονες τάσεις*, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα, 1996
- Δεμερτζής Ν., *Πολιτική Επικοινωνία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002
- Δοξιάδης Κ., *Προπαγάνδα*, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 2016
- Δουζίνας Κ., *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2006
- Καλτσώνης Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21ο αιώνα : δίκαιο, οικονομική κρίση και δημοκρατία*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 2014
- Καυταντζόγλου Ι., *Πολιτικός λόγος και ιδεολογία*, εκδ. Εξάντας, 1979
- Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ΔΙΟΤΙΜΑ, *Το φύλο των δικαιωμάτων: εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη : ευρωπαϊκό συνέδριο, Αθήνα 9-10 Φεβρουαρίου 1996 : πρακτικά*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1999
- Κοντιάδης Κ. Ι., (επιμ.), Σουλιώτης Κ. Ν., (επιμ.), *Θεσμοί και πολιτικές υγείας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010
- Κουζέλης Γ. (επιμ), Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Ιδιότητα του πολίτη: πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2012
- Κυριαζής-Γούβελης Δ.Λ., *Φιλοσοφία των Δικαιωμάτων*, εκδ. Μορφωτικός Όμιλος Προύσου, Αθήνα, 1986
- Λέκκας Π. Ε, *Η εθνικιστική ιδεολογία: Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011
- Παντελίδου-Μαλουτά Μ., *Το φύλο της δημοκρατίας : ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2002
- Πλειός Γ. (επιμ.), *Η κρίση και τα ΜΜΕ*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013
- Φραγκουδάκη Α., *Γλώσσα και ιδεολογία*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1987
- Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1998
- Χρυσόγονος Κ. Χ., *Η καταστρατήγηση του Συντάγματος στην εποχή των μνημονίων*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2013
- Ψύλλα Μ., *Η πολιτική ως δράση και λόγος*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2003

2) Διπλωματικές εργασίες-Διατριβές

Ιωαννίδη Ε., Ν., *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση του AIDS*, διατριβή (διδασκαρική), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα, 1996

Σιούλα – Γεωργουλέα, Ι., *Η δημόσια διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών: μια μελέτη της παραγωγικής διάστασης της εξουσίας σε πέντε ελληνικούς δημοσιογραφικούς ιστότοπους*, διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, 2013

Τόγια Κ., *Πατερναλισμός και Δίκαιο*, διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΠΜΣ Δίκαιο και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Αθήνα, 2010

3) Άρθρα – Ρεπορτάζ

Ranciere J., Μίσος για τη δημοκρατία (αποσπ.), *Περιοδικό Θέσεις*, μτφ Μ. Α. Μπουντουριδής, 2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1050&Itemid=29

Γαβριηλίδης Α., Η επικαιρότητα του Μισέλ Φουκώ, *Περιοδικό Θέσεις*, τεύχος 96, 2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=950

Καραμανώλη Ε., Προφυλακιστέες κρίθηκαν οι 16 οροθετικές ιερόδουλες, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 05.05.2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/457018/article/epikairothta/ellada/profylakistees-kri8hkan-oi-16-oro8etikes-ierodoyles>

Κέζα Λ., Αφήστε τις γυναίκες, πιάστε τους πελάτες, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=455655&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Μανδραβέλης Π., Silver Alert για την ευαισθησία, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 05.05.2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/730089/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/silver-alert-gia-thn-eyais8hsia>

Μανδραβέλης Π., Μια φωτογραφία, συζητήσεις δυο..., *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 03/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.kathimerini.gr/730057/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/mia-fwtoграфия-syzhthseis-dyo>

Μπουλούτζα Π., 12 ιερόδουλες με τον ιό του έιτς, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/456808/article/epikairothta/ellada/12-ierodoyleis-me-ton-io-toy-eitz>

Παναγιωτόπουλος Τ., Μια επικίνδυνη «αρχή της αναλογικότητας», *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 04/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/730070/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/mia-epikindynh-arxh-ths-analogikothtas>

Ραυτόπουλος Σπ., Ο φόβος για τη δημοκρατία, *Περιοδικό Θέσεις*, 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1173&Itemid=29

Τσαλίκोगλου Φ., Προεκλογικές εξάρσεις υποκρισίας, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 06/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=456282&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Φυντανίδου Ε., Επιδημία του ιού HIV στο κέντρο της Αθήνας, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 06/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=456283&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Φυντανίδου Ε., Α. Λοβέρδος: Να ποινικοποιηθεί η σεξουαλική πράξη χωρίς προφύλαξη, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=455682&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1) Βιβλία

Beetham D., *Democracy and Human Rights*, εκδ. Polity Press, Cambridge, 1999

Cobb R. W, Elder Ch. D., *The political uses of symbolism*, Longman, New York, 1983

Edelman M. J., *The symbolic uses of politics*, University of Illinois Press, Urbana, 1967

Jackson P., (ed.), Penrose J., (ed.), *Constructions of race, place and nation*, UCL Press, London, 1993

Lombardo E., (ed.), Meier, P., (ed.), Verloo M., (ed.), *The discursive politics of gender equality: stretching, bending, and policy-making*, Routledge, Abingdon, 2009

III. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

RUINS Οροθετικές γυναίκες – το χρονικό μιας διαπόμπευσης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ruins-documentary.com/>

Ακόμη 11 ιερόδουλες φορείς του AIDS, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 01/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=455508&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Άλλες δύο εκδιδόμενες γυναίκες, φορείς του AIDS εντοπίστηκαν στην Αθήνα, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 12/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.kathimerini.gr/907/article/epikairothta/ellada/lles-dyo-ekdidomenes-gynaikes-foreis-toy-aids-entopisthkan-sthn-a8hna>

Γελοιογραφίες που κορόιδευαν το κίνημα με τις σουφραζέτες που διεκδικούσαν δικαίωμα ψήφου, 2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.elogiki.gr/geliografies-pou-koroidevan-to-kinima-me-tis-soufrazetes-pou-diekdikousan-dikeoma-psifou/>

Διαφήμιση Always#ΣανΚορίτσι, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<https://www.youtube.com/watch?v=aRSpb0Ccun0>

Διεθνής Αμνηστία, Η Ελλάδα πρέπει να σταματήσει την ποινικοποίηση και το στιγματισμό των φερομένων ως εργαζόμενων του σεξ που βρέθηκαν θετικές στον ιό HIV, 17/05/ 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.amnesty.org.gr/%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD>

Επιτροπή Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ, Κατάφωρη καταπάτηση η δημοσίευση των ονομάτων και φωτογραφιών οροθετικών γυναικών, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.syriza.gr/article/id/46126/Katafwrh-katapathsh-h-dhmosieysh-twn-onomatwn-kai-fwtografiwn-orothetikwn-gynaikwn.html#.VcXcPrWrF9I>

ΚΕΕΛΠΝΟ, Ανακοίνωση, 11/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www2.keelpno.gr/blog/?p=1814>

ΚΕΕΛΠΝΟ, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Επιδημιολογική Επιτήρηση της HIV/AIDS λοίμωξης στην Ελλάδα - δηλωθέντα στοιχεία έως 31/12/2011, Δεκέμβριος 2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.keelpno.gr/Portals/0/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1/HIV/EPIDIMIOLOGIKO%20HIV_2011.pdf.

Λοβέρδος: Απασφαλισμένη υγειονομική βόμβα οι μολυσμένες με HIV ιερόδουλες, *Εφημερίδα Το Έθνος*, 1/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.ethnos.gr/koinonia/arthro/loberdos_apasfalismeni_ygeionomiki_bomba_o_i_molysmenes_me_hiv_ierodoules-63651291/

Μεγαλώνει η λίστα με τις οροθετικές ιερόδουλες, δημοσίευμα του ΣΚΑΙ, 2/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.skai.gr/news/health/article/201955/antigrafotousunolika-14-oi-ierodoules-me-hiv/>

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 10 Δεκεμβρίου 1948, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>

Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης Διωκόμενων Οροθετικών Γυναικών:
<https://diokomenesorothetikes.wordpress.com/>

Συνελήφθη μία ακόμη οροθετική ιερόδουλη, *Εφημερίδα Το Βήμα*, 04/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=456113&wordsinarticle=%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82>

Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ ΑΘΗΝΑ 984 και το δημοσιογράφο Αρη Τόλιο, 27/04/2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1188-synteyksh-ypoyrgoy-ygeias-kai-koinwnikhs-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-athhna-984-kai-ton-dhmosiografo-arh-tolio>

Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ NET RADIO και τους δημοσιογράφους Π. Τσιούτσια και Π. Σαράντη, 01/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1193-synteyksh-ypoyrgoy-ygeias-kai-koinwnikhs-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-net-radio-kai-toys-dhmosiografoys-p-tsioytsia-kai-p-saranth.

Συνέντευξη Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Ανδρέα Λοβέρδου στο ρ/σ ΣΚΑΪ 100,3 και το δημοσιογράφο Α. Πορτοσάλτε, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press->

releases/1197-synenteyksh-ypoyrgoy-ygeias-kai-koinwnikhs-allhleggyhs-k-andrea-loberdoy-sto-r-s-skai-100-3-kai-ton-dhmosiografo-a-portosalte

Συνέντευξη του Γ. Παπανδρέου στο Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, στις 10/1/15, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://tvxs.gr/news/ellada/g-papandreoy-den-epaiksa-ti-xora-sta-zaria>

ΣτΠ: Παραβιάζει δικαιώματα, η δημοσιοποίηση στοιχείων φορέων HIV-AIDS, *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 14/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.gr/1098/article/epikairothta/ellada/stp-paraviazei-dikaiwmata-h-dhmosiopoihsh-stoixeiwn-forewn-hiv-aids>

«Υγειονομική βόμβα» οι μολυσμένες με AIDS πόρνες, *Εφημερίδα Το Πρώτο Θέμα*, 1/5/12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.protothema.gr/greece/article/194015/ygeionomikh-bomba-oi-molysmenes-me-aids-pornes/>

Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, *Πορνεία, βία κατά των γυναικών και ποινικοποίηση του πελάτη*, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.isotita.gr/var/uploads/PRESS%20%28APO%20SEP%202010%29/DT_2-5-12_PORNEIA.pdf

Υπουργείο Υγείας, Πρακτικά συνέντευξης Τύπου 02.05.2012, 02/05/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1196-praktika-synenteykshs-typoy-02-05-2012>

IV. KEIMENA TEKMHPIΩΣΗΣ

Βουλή των Ελλήνων, Συνεδρίαση IB', 02/08/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120802.pdf>

Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 48, σελ. 55, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/SYNTAGMA1_1.pdf

Υγειονομική διάταξη «Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης λοιμωδών νοσημάτων» Υπουργείου υγείας & κοινωνικής αλληλεγγύης, 01/04/2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/1127-ygeionomikh-diataksh-rythmiseis-poy-aforoyn-ton-periorismo-ths-diadoshs-loimodwn-noshmatwn>